

İnceleme

PEYGAMBERİMİZE ADANMIŞ MANZUMELER

BEKİR AYDIN

Caneyt Eren

Peygamberimize
Adanmış Manzumeler
BEDİYYAT

PEYGAMBERİMİZE
ADANMIŞ MANZUMELER
B E D İ İ Y Y A T

Cüneyt Eren

PEYGAMBERİMİZE ADANMIŞ MANZUMELER
BEDİİYYAT

Copyright © Sütun Yayınları, 2005

Bu kitaptaki metin ve resimlerin, tamamının ya da bir kısmının, kitabı yayımlayan şirketin önceden yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Editör
Şeref YILMAZ

Kapak
Engin ÇİFTÇİ

Mizanpaj
İbrahim AKDAĞ

ISBN
975-9089-00-9

Yayın Numarası
1

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası / İZMİR Tel: (0232) 252 20 96
Mart 2005

Genel Dağıtım
Gökkuşluğu Pazarlama ve Dağıtım
Alayköşkü Cad. No: 12 Çağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 519 39 33 Faks: (0212) 519 39 01

Sütun Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.sutun yayinlari.com

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m	: adı geçen makale
b.	: bin. ibn (ođul)
bslm.	: basılmamış
bslmdt.	: basılmamış doktora tezi
bslmylt.	: basılmamış yüksek lisans tezi
bslm.	: basılmamış çalışma
bkz.	: bakınız
cad.	: cadde
h.	: hicrî
hř.	: hařıye
Hz.	: hazret-i
krř.	: karşılaştırınız
m.	: milâdî
md.	: madde
no	: numara
nşr.	: neřir, neřreden
ö.	: ölüm
s.	: sayfa
s.a.s	: sallallahüaleyhi vessellem
sy.	: sayı
thk.	: tahkik eden
ts.	: tarihsiz
v.b.	: ve benzeri
v.d.	: ve devamı
v.s.	: ve saire

İçindekiler

Kısaltmalar	5
Önsöz	15
Giriş	17

BİRİNCİ BÖLÜM

BEDİİYYENİN TANIMI, DOĞUŞU, TARİHİ GELİŞİMİ

Bediyyatın tanımı.....	21
Bediyye türüne benzer diğer nazım türleri	26
Mevlid:	26
Kaside-i masnua:	27
Methiye:	27
Mersiye:.....	28
Naat:	28
Gazel:	28
Bediyyatın doğuşu	31
Bediyyatın doğuş sebepleri	37
A) İran Edebiyatının Etkisi:.....	37
B) Arap Edebiyatında Şiirin Önemi	38
C) Hz. Peygamber Sevgisi:.....	38
D) Şefaate Vesile Olma Dileği:	38
E) Belâgat Sanatı Üzerine Telif Arzusu:.....	39
İslâm geleneği dışında bediyyat çalışmaları	41
Bediyye.....	41
Bediyye.....	41

İKİNCİ BÖLÜM
BEDİİYYATIN KONUSU, ÖZELLİKLERİ
VE KULLANILAN SANATLAR

Bediyyatın konusu.....	45
Yapı yönüyle bediyyat.....	47
Bediyyatta kullanılan sanatlar	49
El-”Aks Ve’t-Tebdîl العكس و التبدیل	52
El-Bast البسط.....	52
El-Cem’ الجمع.....	52
El-Cem’ Me’a’t-Tefrik الجمع مع التفريق	52
El-Cem’ Ma’a’t-Taksîm الجمع مع التقسيم	53
El-Cem’ Ma’a’t-Tefrik Ve’t-Taksîm الجمع مع التفريق و التقسيم	53
El-Cinas الجناس	53
El-Cinasü’t-Tam الجناس التام.....	53
Cinasü'l-İştîkak الجناس الاشتقاق	53
El-Cinasü'l-Mutarraf الجناس المطرف.....	53
El-Cinasü'l-Muharrafun En-Nâkis الجناس المحرف ناقص	54
Cinasü Hattî'n-Nâkis جناس حط ناقص	54
El-Cinasü'l-Müşevveş الجناس المشوش.....	54
Ed-Delâle الدلالة.....	54
El-Emr الأمر.....	54
Evcuhü'n-Nas أوجه النص	55
El-Fasl الفصل.....	55
El-Feraid الفرائد	55
El-Hakika الحقيقة	56
El-Hasr Ve'l-Kasr الحصر و القصر	56
El-Haşv الحشو	56
El-Hazf الحذف.....	56
El-Hayfâ الخيفى.....	57
El-Hitabü'l-Âm الخطاب العام	57

İÇİNDEKİLER

Hüsni'l-Makta حسن المقطع	58
Hüsni'l-Matlab حسن المطلب	58
Hüsni'l-Matla حسن المطلع	58
Hüsni'n-Nesak حسن النسق	58
Hüsni't-Tahallus حسن التخلص	59
Hüsni't-Ta'lil حسن التعليل	59
El-İbdaع الابداع	59
El-İbdal الإبدال	59
El-İbham الإبهام	59
İcaz الإيجاز	59
İcazü'l-Kasr إيجاز القصر	60
İcazü'l-Hazf إيجاز الحذف	60
El-İdmac الإدماج	60
El-İftinan الافتنان	60
El-İhtibak الاحتياك	61
El-İhtisas الاختصاص	61
El-İhtiras الإحتراس	61
El-İktibas الإقتباس	61
El-İktifa الاكتفاء	62
El-İlhab Ve'-Tehyic الإلهاب و التهبيح	62
El-İltifat الالفتات	62
El-İma الإيماء	63
El-İnsicam الانسجام	63
El-İnşa الإنشاء	63
El-İrdaf الإرداف	65
İrsalü'l-Mesel إرسال المثل	65
İrsalü'l-Meseleyn إرسال المثليين	65
El-İstihdam الاستخدام	65
El-İstitrad الاستطراد	66

İÇİNDEKİLER

El-İstidrak الإستدراك	66
El-İstifham الإستفهام	66
İsim Veya Sıfatların Asıl Yerlerinden Nakledilerek Başkalarına İzafe Edilmesi ... نقل الأسماء أو الصفات من مواضعها الطبيعية و إضافتها على غيرها	66
El-İstiare الاستعارة	67
İ'tilâfû'l-Lafz Ve'l- Ma'nâ ائتلاف اللفظ والمعنى	68
El-İsti'naf الاستئناف	68
İstitba استتباع	68
El-İşaret الإشارة	68
El-İştikak اشتقاق	68
El-İtnab الإطناب	68
El-İ'tilâf الائتلاف	69
El-İttisâc الإتساع	70
El-İzdivâc الإزدواج	70
İzmar Makamında İzhar Ve İzhar Makamında الإظهار في مقام الإضمار، و الإضمار في مقام الإظهار	70
El-Kalp Ve'l-İhtisâs القلب و الاختصاص	72
El-Kasr القصر	72
El-Kavlü Bi'l-Mûceb القول بالموجب	72
El-Kinaye الكناية	72
Leff-ü Neşr لف النشر	72
Lüzumu Ma Layelzem لزوم ما لا يلزم	73
El-Lügaz اللغاز	73
Ma La Yestehilü Bi'l-İn'ikas ما لا يستحيل بالانعكاس	73
El-Mecaz المجاز	73
El-Mezhebü'l-Kelâmî المذهب الكلامي	75
El-Mu'amma المعمى	75
El-Mübalâğa المبالغة	75
El-Mühmel المهمل	75

İÇİNDEKİLER

El-Mukabeleالمقابلة.....	76
El-Mukattaالمقطع.....	76
El-Mülevven الملون.....	76
El-Mumasele المماثلة.....	77
El-Musahhaf المصحف.....	77
El-Musavat المساواة.....	77
El-Muşakele المشاكلة.....	77
Muteradif (Eş Anımlı)'lerden Bazılarıyla Hayır, Bazılarıyla da Şerri Tahsis Etmek تخصيص بعض المترادفات بما فيه خير و بعضها بما فيه شر	78
Muraatü'n-Nazîr مراعاة النظر.....	78
El-Müracaa المراجعة.....	78
El-Müreddef المردف.....	79
El-Muvazene الموازنة.....	79
El-Muzavece المزاجعة.....	79
En-Nehiy النهي.....	79
Nefyü'ş-Şey Bi İcabihi نفي الشيء بإيجابه.....	79
En-Nezaha النزاهة.....	79
Er-Rac' الرجوع.....	80
Reddü'l-'Acaz 'Ala's-Sadr رد العجز على الصدر.....	80
Er-Remz الرمز.....	80
Es-Seci السجع.....	80
Siyakatü'l-'Aded سياقة العدد.....	81
Et-Ta'bir Ani'l-Mustakbel Bi Lâfzi'l-Mazi التعبير عن المستقبل بلفظ الماضي	81
Et-Tağlîb التغليب.....	81
Et-Takdîm Ve't- Te'hîr التقديم و التأخير.....	81
Et-Taksim التقسيم.....	82
Et-Talik التعليق.....	82
Et-Tarih التاريخ.....	82

İÇİNDEKİLER

Et-Tariz التعريض.....	82
Et-Tazmin التضمين.....	82
Et-Teanuk التعانق.....	83
Tecahülü'l-Arif تجاهل العارف.....	83
Et-Tecrid التجريد.....	83
Et-Tehzip التهذيب.....	83
Et-Tefennün التفنن.....	83
Et-Tefrik التفريق.....	84
Et-Tefsir التفسير.....	84
Et-Tefvit التفويت.....	84
Et-Teştir التشطير.....	84
Et-Te'kit التأكيد.....	84
Te'kidü'l-Medh Bima Yüşbihü'z-Zem تأكيد المدح بما يشبه الذم.....	84
Te'kidü'z-Zem Bima Yuşbihü'l-Medh تأكيد الذم بما يشبه المدح.....	85
Et-Tekrar التكرار.....	85
Et-Tekrir التكرير.....	86
Et-Telmi التلميع.....	86
Et-Telmih التلميح.....	86
Et-Temsil التمثيل.....	87
Et-Tenkit التنكيت.....	87
Et-Tensik التنسيق.....	87
Et-Terdid التردد.....	87
Et-Tersi التصريح.....	87
Et-Teshim التسهيم.....	87
Et-Teşbih التشبيه.....	88
Et-Teşri التشريع.....	88
Et-Tetmim التتميم.....	88
Et-Tevcih التوجيه.....	88
Et-Tevil التأويل.....	89

İÇİNDEKİLER

Et-Tevriye التورية.....	89
Et-Tezyîl التذيل.....	89
Tezyinü'l-Efkârî'l-Maksude Bi'z-Zat Bi Efkâr Uhra	89
Et-Tibak الطباق.....	90
Uslûbü'l-Hâkim الأسلوب الحكيم	90
Vasıl الوصل.....	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ARAP EDEBİYATINDA BEDİİYYE, BEDİİYYE ŞAİRLERİ VE BEDİİYYE ŞERHLERİ

Belli başlı bediyyeler ve şerhleri	93
1- El-Kafiyetü'l-Bediyye Fi'l-Medaihi'n-Nebeviyye.....	93
2- El-Hulletü's Siyerâ Fi Medhi Hayri'l-Vera.	95
3- Kaside-i Bediyye	95
4- El-Cevahirü'r-Refi Ve Vechü'l-Meanî Fi.....	96
Ma'rifeti Enva'i'l-Bedi	96
5- Bediyyetü İbn Huccac.....	96
6- El-İkdü'l-Bedi Fi Medhi's-Şefi (El-Bediyyatü'l-Kubra).....	97
7- Bediyyetü'l-Âsârî El-Vusta.....	97
8- Bediü'l-Bedi Fi Medhi's-Şefi.....	97
9- El-İkdü'l Bedi Fi Medhi's-Şefi.....	98
10- El-Cevahirü'l-Lâmi'a Fi Tecnisi'l-Feraidi'l- Cami'a Lil Meani'r-Rafi'a.	98
11- Bediyyetü İbn Hicce El-Hamevî.....	98
12- Nazmü'l-Bedi Fi Medhi Hayri's-Şefi.....	99
13- El-Fethü'l-Mübîn Fi Medhi'l-Emîn.....	99
14- El-Bediyye Ve Şerhuha.....	99
15- Temlihü'l-Bedi Bi Medhi's-Şefi'.....	100
16- Bediyyetün Sanîyetün Li'l-Humeydî.....	100
17- Bediyye.....	100
18- Bediyye.....	101
19- Bediyye.....	101
20- Nesematü'l-Eshar Fi Medhi'n-Nebîyyi'l-Muhtar.	101
21- Bediü't-Telhis ve Telhisü'l-Bedi.....	102
22- El-Hasunü'l-Mu'addete Likeffi Yedi'l-Canî Ani'l-Burde..	102
23- Bediyyetü'l-Kefami.....	102

İÇİNDEKİLER

24- Bediyye.....	102
25- Et-Tirazü'l-Bedi Fi İmtidahi'ş-Şefi.....	103
26- İrşadü'l-Muti Fi-Tevşi.....	103
28- Bediyye.....	103
29- Melihü'l-Bedi Fi Medhi'ş-Şefi.....	104
30- Takdimü Ali	104
31- Reşahatü Sadhin Men Yüsebbi'l-İzar ve Nefchat- Medhün Fi'n-Nebiyi'l-Muhtar.....	104
32- El-Akdü'l-Bedi Fi Medhi'ş-Şefi.....	105
33- Miftahü'l-Ferec Fi Medhi Âli-Derec	105
34- Bediyye.....	105
35- El-Kasidetü'l-Bediyye	106
36- Menhü'l-İlâhi Fi Medhi Resulillah	106
37- Bediü'l-Bedi Fi Medhi'ş-Şefi.....	106
Şeyhülislâm Ebu's-Suud Efendi'nin Bediyyesi.....	107
Sonuç.....	113
Bibliyografya	115

Önsöz

Bu çalışma genel hatlarıyla, Arap edebiyatında önemli bir yere sahip olan şiirin bir çeşidi de diyebileceğimiz bediyye türünü tanımlama, tarihçesi, konusu ve içinde yer alan edebî sanatların tespitine yönelik bir çalışmadır.

Elimizden geldiği kadar çalışmamızın orijinal olmasına gayret gösterdik. Bu bağlamda istifade ettiğimiz sınırlı kaynakların yer yer tarafımızdan tenkide tâbi tutulduğu görülecektir.

Bu münasebetle araştırmamızla yakından ilgisi olan birkaç çalışmadan bahsetmek istiyoruz. Bu sahada Hulûsi Kılıç'ın, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nde kaleme almış olduğu makalesi ile Fuat Sezgin'in, *Bedi İlminin Tekâmülü ve İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Bediyyelere Ait Yazmalar Kataloğu* adlı İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, no: 1375'te yer alan basılmamış lisans mezuniyet tezinden başka Türkçe bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak bediyyenin teknik yönü ile ilgili olmamakla beraber, İsmail Hakkı Manastırlı'nın Abdulganî en-Nablusi'nin *Nese-mâtü'l-Esbâr fî Medbi'n-Nebîyyi'l-Muhtâr* Adlı Bediyyesinin Tercüme ve Şerhi ve Mekteb Dergisi 5, 6, 8-17, 19, 21. sayılarında yer alan *Bediyye Şerhi*, Türkçe olması hasebiyle bu münasebetle zikredilebilir. Gerçi, Arap edebiyatı hakkında olmasa da Veyis Değirmençay'ın *İran edebiyatında Bediyye veya Kaside-i Masnua* adlı

eseri de, Türk okurlarını bediyye konusunda bilgilendirmesi açısından zikre değer çalışmalardan biridir. Bu arada Ali Ebû Zeyd'in *el-Bediyyat fi'l-Edebi'l-Arabî* adlı Arapça eseri görebildiğimiz kadarıyla bu sahada hazırlanmış en kapsamlı eserlerin başında yer almaktadır.

Çalışmamız, araştırmanın önemi ve genel konusu ile ilgili bir giriş ve bediyyatın tanımı, doğuşu, tarihi gelişimi, konusu ve özellikleri, bediyyelerde kullanılan sanatlar, Arap Edebiyatında bediyye, Bediyye şairleri ve Bediyye şerhleri konularını ele alan bölümlerden oluşmaktadır. Çalışmamızın sonunda da 895-982/ 1490-1574 yılları arasında yaşamış Şeyhulislâm Ebussuud Efendi'nin Bediyyesi ve Türkçeye çevirisi eklenmiştir.

Son olarak, bu çalışmada yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşlarım ile çalışmanın editörlüğünü üstlenen, yayın yönetmeni Şeref Yılmaz'a şükranlarımı sunmadan geçemeyeceğim.

Tevfik ve inayet Allah'tandır.

Cüneyt Eren

İzmir/2005

Giriş

Bilindiği gibi hicri VII. ve VIII. asırlar Arap edebiyatının gelişme seyrinde büyük atılım noktası oluşturmaktadır. Arap hayatının bir parçası olan edebiyat da bu değişimden nasibini almış, yeni içerik kazanmasının yanı sıra bediyye gibi şiirde farklı bir türle tanışmıştır. Ancak tür olarak her ne kadar yeni kabul edilse de, asıl itibariyle cahiliye dönemi şiiriyle alâkalıdır. Çünkü cahiliye dönemi Araplarının inşad ettikleri şiirlerde âdet üzere belâğat sanatlarını kullanmış oldukları bilinmektedir.

Bedi ilmini edebî bir sanat olarak ilk inceleyen, prensiplerini koyan ve ana konularını tarif eden kişi şair Halife İbnü'l-Mu'tez (ö.296/908), *Kitabü'l-Bedi* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak şöyle demektedir:

Kitabımızın bölümlerinde; Kur'an'da, dilde, Hz. Peygamber'in hadislerinde, O'nun sababesi (r.a)'nin, Arap bedevileri ve diğerlerinin sözleri ile eski şairlerin şiirlerinde bulduğumuz ve sonrakilerin bedi diye adlandırdıkları sanat çeşidini sunduk. Bilinmelidir ki: o dönemde tanınmış olması ve Beşşâr, Müslim ve Ebû Nuvâs ile onların yollarından giden şairlerin bu sanatı şiirlerinde sıkça kullanmış olmaları, onların bu sanatı önceden keşfettikleri anlamına gelmez. Netice olarak ifade ettiği meşhuma delâlet eden bu isimle adlandırıldı. Daha sonra Habîb b. Evs et-Tâ'î bu

*sanatla ilgilenerek onun birçok dalını keşfetti. Bazen güzel, ama bazen de aşırıya kaçması sonucunda isabet etmediği yerler de oldu.*¹

İşte Bediyye de bu uygulamanın İslâm’la birlikte bir çeşit değişime uğramış şeklidir. Farkı ise içeriğinin dinî bir yapıda olması, Hz. Peygamber’i medh ve sena kasdıyla söylenmesidir. Yapısı ve konusuyla ilgili detayları ilgili bölümlerde inceleyeceğiz, Arap edebiyatındaki bu türün genel hatlarıyla en önemli özelliği sanatlı olması ve Hz. Peygamber’e ithafen söylenmiş olmasıdır.²

Bediyyelerin her beyti, bir ya da birkaç bedi sanatı içerir. Yani her beyit, bir ya da birkaç bedi sanat için tam bir örnek sayılabilecek şekilde bütün sanatları içinde bulundurur.

¹ İbnü’l-Mu’tez, *Kıtab al-Badi’*, nşr. Ignatius Kratchkovsky, London, 1935, s. 1.

² İran edebiyatında bediyyelerde durum daha farklıdır. Burada bediyyeler salt sanat türü olarak değerlendirilir. Ve sadece sanat işlenir. Hz. Peygamber (s.a.s.)’le ilgili değildir. “Daha çok öğretici bir yöne sahiptir, en önemli özelliği masnu’/sanatlı olmasıdır; yani şair, bediyye yapmak için, böyle bir şiir yazmayı ve her mısra ya da beytinde bir ya da birkaç bedi sanatı bulundurmaya önceden düşünür ve yapar.” bkz. Değirmençay Veyis, *İran Edebiyatında Bediyye veya Kaside-i Masnû’a*, Erzurum, 2000, s. 7.

BİRİNCİ BÖLÜM

**BEDİİYYENİN TANIMI,
DOĞUŞU, TARİHİ GELİŞİMİ**

Bediyyatın tanımı

Bedi, kelime olarak; بَدْع ‘be-de-’a fiilinden türemiştir. Keli-
menin lügat anlamı “eşi ve benzeri olmayan, öncesinde herhangi
bir örneği bulunmayan, yenilik, orijinallik, asllik ve icat” demektir.³
Genel olarak حَلَق ‘halk’ kelimesinin bir yönünü ifade etmektedir.
Allah’la ilgili olarak “aletsiz, zamansız ve mekânsız icat etmek” an-
lamına da gelmektedir. Kur’an’da çok az yerde geçen bu kelime
bir ayette Hristiyanların ruhbaniyeti “ibtida” ettikleri yani, *Allah*
kendilerine emretmediği hâlde, ruhbanlığı sonradan icat ettikleri şeklinde
ifade olunurken,⁴ bir başka ayette Hz. Muhammed’in, resuller
içinde ilk (bid’a), yani, kendisinden önce hiç bir resul geçmeyip,
kendisinin risaleti icat eden olmadığını bildirme sadedinde belir-
tilir.⁵ Bir başka ayette de, “*Allah’ın, göklerin ve yerin bedi olduğu* an-
latılır.”⁶

Aynı kökten gelen Allah’ın bedi ismi ise onun, örneği ve
benzeri bulunmayan bir şeyi ilk defa icat ettiğini, örnek aldığı
hiç bir model olmadan kâinatı benzersiz ve eşsiz yarattığını

³ Bedi kelimesinin sözlük anlamı için bkz. İbn Reşik, *el-Umdel*, I-II, Beyrut, 1981, I/265; er-Râzi
Muhammed b. Bekr, *Mubtârın’s-Sihâb*, Dimaşk, 1978, s. 43; İbn Manzûr Cemaluddîn, *Lisânu’l-
Arab*, Beyrut, 1956, VII/6; Devellioğlu Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara,
1986, s. 96; Doğan D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara, 1990, s. 100.

⁴ Hadid 27.

⁵ Ahkaf 9.

⁶ Bakara 117.

ifade etmektedir. Yani, Zâhir ve Bâtın, Evvel ve Âhir olan Allahütealâ, kâinatı yokken, “ol” emriyle ve önünde hiç bir örnek olmaksızın en güzel şekilde yaratmıştır.

İslâm düşüncesinde Allah’ın isimlerinden biri olan bedi kelimesinin ifade ettiği anlam hakkında başlıca iki görüş bulunmaktadır. Bunlar özetle:

1- Bütün varlıkları, örnekleri önceden var olan bir şeyden değil, yoktan yaratan yüce varlık,

2- Kendisinin benzeri olmayan yegâne varlık.

Bedi kelimesinin terim manasına gelince; bu kelime kısaca, duruma uygun açık ve düzgün sözlerin yanısıra, sözü süslü söyleme sanatı olarak tarif edilir.⁷ Meanî, beyan ve bedi sanatlarını içeren belâğat ilmi içerisinde yer almaktadır.⁸ Edebî sanatlarla örülü ifadenin lâfız bakımından kusursuz, mana bakımından makul ve aynı zamanda bir ahenge sahip olmasının usul ve kaidelerini inceleyen ilimdir.⁹ *Cinas, tevriye, tevşih, istihdam* vb. sanatlar bedi ilminin içinde yer alan sanatlardır.¹⁰

Bediyye ise kök olarak yukarıda tanımını yaptığımız bedi kelimesinden türemiştir. Çoğulu bediyyattır. Çoğul yapısı ile kullanımı daha yaygındır. Bu kelimeyi terim yönüyle ilk olarak telâffuz eden Safiyyuddin el-Hillî olmuştur.¹¹ Yaygın olan ge-

⁷ el-Kazvîni, Muhammed b. Abdurrahman, *Telhîsu'l-Miftah*, Mısır, 1949, s. 689.

⁸ Sâlim Muhammed Mahmûd, *el-Medâihu'n-Nebeviyye hattâ Nihâyeti'l-Asri'l-Memlûkê*, Beyrut, 1996, s. 506.

⁹ Hacımüftüoğlu Nasrullah, “Bedi” *TDV İslam Ansiklopedisi*, V/320.

¹⁰ Kısaca; insan nefsinde etki bırakarak halin muktezasına göre söz söylemek diye tarif edilen belâğat üç kısımdan oluşmaktadır. Bunlardan; a-*Beân*; düşüncelerin, duyguların, işaretlerin doğuşlarını, değerlerini ve onların anlatımında kullanılacak yolları bildiren ilim dalı. Bir diğer tarifte: “Delâlet ettiği mananın anlaşılması için tek kelimeyi çeşitli yollarla kullanmanın öğrenilmesine yarayan teşbih, istiare ve kinayeden bahseden ilim dalıdır.” denir. b-*Meânî*; lâfızların muktezayı hâle mutabakatını bildiren ahvale dair usul ve kaideleri açıklayan ilim dalı. Bir diğer tarifte: “Hâlin muktezasına uygun olan kelimenin çeşitli durumlarının bilinmesini sağlayan ilimdir.” bkz. el-Kazvîni Celaluddin, *Metnu'l-Telbûs*, Kahire, 1322, s. 619; c- Son olarak da yukarıda tanımını yaptığımız bedi kavramı.

¹¹ Ebu Zeyd Ali, *a.g.e.*, s. 40. Muhammed b. Şâkir, *Favatu'l-Vafayât*, II/335-336. Safiyyuddin el-Hillî, Arap şairi, edip. 26 Ağustos 1278 yılında Hile şehrinde, Tay kabilesinin Sinbis koluna

nel tanımıyla; Hz. Peygamber'in medhine dair nazm edilen, her beytinde en azından bir bedîî sanatı ihtiva eden kasidelere verilen addır.¹²

Bazıları Hz. Peygamber'e övgü içeren her manzumeyi bediyye kabul etmiştir.¹³

Hz. Peygamber'i medh etmek üzere, her beytinde bir veya daha fazla bedi sanata işaret eden kasidelere;¹⁴ her beytinde bir veya daha fazla bedi sanatını örnek olarak kullanarak veya içerik olarak ona işaret ederek ihtiva eden kaside;¹⁵ her beyti, bir ya da birkaç bedi sanatı içeren; yani her beyti, bir ya da birkaç bedi sanat için tam bir örnek sayılabilecek şekilde bütün sanatları içinde bulunduran kasideye;¹⁶ şairin, her beytinde aynı bedi sanata yer verdiği kasidelere; tüm beyitlerinden farklı bahir ve vezinlerde yeni beyitler elde edilen, tevşihat ve daireler kullanılan ve bir takım başka sanatlara yer verilen kasidelerle; şairin, her beytinde aynı bedi sanata verildiği kasidelere de bediyyat denmiştir.¹⁷

Bu arada belirtmemiz gereken önemli bir husus da, bediyye içinde yer alan bedîî sanatı tabiri ile, sadece bedi kelimesinin terim manası ile kastedilenin; *duruma uygun açık ve düz-*

mensup zengin ve soylu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Gençlik yıllarına ait bazı şiirlerinden Hillî'nin Şii olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle halk şiirinde bir takım yenilikler yapmış ve 'muzamman' denilen yeni bir müveşşah türü icat etmiştir. Geniş bilgi için bkz. Kılıç Mustafa, 'Hillî Safiyyuddin', TDV İslâm Ansiklopedisi, XVIII/41-44.

¹² Mübarek Zeki, *el-Medâihü'n-Nebviyye fi'l-Edebi'l-Arabî*, Mısır, 1935, s. 169.

¹³ Ebu Zeyd Ali, *a.g.e.*, s. 45. Bediyye tanımı için ayrıca bkz. Michel Âsî-Emil Bedi Ya'kûb, *el-Mu'cemu'l-Mufasssal fi'l-Lüğa ve'l-Edeb*, Beyrut, 1987, I/318; Sellâm Muhammed Zağlûl, *Târîhu'n-Nakdi'l-Arabî*, Mısır, ts., s. 336.

¹⁴ Selim Mahmûd Rızk, *Asru Selâtini'l-Memâlik ve Nitâcubuh'l-İlmi ve'l-Edebi*, Mısır, 1965, VI/157.

¹⁵ Musa Ahmed İbrahim, *es-Sehgu'l-Bedi*, Kahire, 1969, s. 372.

¹⁶ Bkz. Humâî, Celâluddin, *Smâ'ât-ı Edebi*, Tahran, ts., s. 19, Değirmençay Veyis, *a.g.e.*, Erzurum, 2000, s. 7. Bediyye tanımı için ayrıca bkz. Ebû Zeyd Ali, *el-BEDİİYY-AT, fi'l-Edebi'l-Arabî*, Dimaşk, 1983, s. 6; Bakırcı Selâmi, *IV. Abbâsi Asrında Edebi Çevre (447-465/1055-1258)*, bslmdt., Erzurum, 1997, s. 208.

¹⁷ Safâ, Zebihullah, *Tarih-i Edebijyat der İrum*, Tahren, 1371 hş., IV/183, Değirmençay Veyis, *a.g.e.*, s. 7.

gün sözlerin yanında sözü süslü söyleme sanatı olmadığıdır. Zira ileride örneklerde de görüleceği üzere, daha sonraları bedi, beyan ve meani ilmiyle de etkileşim neticesinde tekâmüle uğramış, zorlama ve yapmacıktan uzak olup yorumlamaya gerek olmaksızın kolay anlaşılır bir hâlde insan nefsinde etki bırakarak hâlin muktezasına göre söz söylemeyi hedeflemiş edebî sanatların her çeşidini kapsamıştır.¹⁸

Bediyye hakkında yapılmış olan bu tanımlardan yola çıkarak bediyyenin terim olarak bazen geniş ve genel tutulduğu bazen de dar bir çerçeve içinde tanıtıldığı görülmektedir. Genel olarak Hz. Peygamber'e övgü içeren her manzumeyi Bediyye kabul etmenin bilimsel bir yönü olmasa gerekir. Aksi takdirde Hz. Peygamber'e övgü maksadıyla yazılmış bütün manzumeler bediyye sayılmalı ve bediyye adı altında yeni bir sanattan bahsedilmemelidir.¹⁹ Aynı konuyla ilgili olarak Hulusi Kılıç şöyle der:

*Ancak Hz. Peygamber'i methetmek üzere inşad edilmiş her kasidede Bediyye denilip denilmemesinde ihtilâf vardır. Bu kasidelerde beyit sayısı ve her beytin içinde en azından bir bedi sanatının yer alması, kasidenin basit babriyle nazm edilmiş olması ve redif harfinin kesreli "mim" olması gibi bazı teknik şartlar aranmıştır. Bu sebepten Bûsirî (ö.694/1295)'nin Kasidetü'l-Burde'si bazılarınca bediî sanatlar ihtiva etmediği gerekçesiyle bediyyattan sayılmamıştır.*²⁰

¹⁸ İlerideki bölümlerde bediyyenin tarifinde yer alan bedi sanatı tabiri ile bu izahatı esas alıyoruz.

¹⁹ Bediyyenin Hz. Peygamber hakkında yazılmış diğer manzume çeşitleri *mevlid, mersiye, medhiye ve Naat* ile ilgili, tanım farklılıklarını bu konunun sonunda belirteceğiz.

²⁰ Kılıç Hulusi, 'Bediyyat' TDV *İslâm Ansiklopedisi*, II/323; Bu kasidenin sahibi XIII. Yüzyılda Mısır'da yaşamış olan Muhammed el-Busirî'dir. Coşkun bir Peygamber şairi olan el-Busirî, Efendimiz için birçok kaside yazmışsa da onu şöhretin zirvesine taşıyan *Kasidetü'l-Bürde*'dir. Şairin, *el-Kevakibü'd-Dürriyye fi Medhi Hayri'l-Berriyye* adını verdiği bu kaside, belki Ka'b b. Zuheyr'in kasidesinden sonra, onun kadar okunan ve üzerine şerh, hâşiye, tahmis, tesdis, teşbi, taştir ve nazire yazılan başka bir kaside yoktur. İslâm milletlerinin konuştuğu hemen hemen bütün dillere tercüme edildiği gibi Grekçe, Latince, İtalyanca, Fransızca, İngilizce ve Almanca'ya yapılan tercümeleri de bulunmakta-

Diğer açıdan Celâluddîn Humâî ve Zebihullah Safâ'nın yapmış oldukları tanım²¹ ise bediyyeyi sadece sanatsal yönüyle yorumlamakta ve daha çok İran edebiyatındaki bediyye anlayışını aksettirmektedir. Bilindiği gibi Arap edebiyatında bahsini ettiğimiz bediyyenin asıl amacı Hz. Peygamber'i medhe dayanmaktadır. Diğer bir ifadeyle Arap edebiyatında bediyyenin en önemli özelliği işlemiş olduğu Hz. Peygamber'e övgü, sena ve medih temasını bedi sanatı içerisinde işlemiş olmasıdır. Ancak yukarıda naklettiğimiz tanımı bediyye kabul etmemiz durumunda bedi sanatı içeren her manzumeyi bediyye kabul etme zorunluluğu vardır.

Bu arada bahir çeşidi ve redif harfinin sadece kesreli mim olma şartı da bediyyenin yapısal teknik şartı olmayıp alışıl gelmiş tür özelliğidir. Diğer bir ifadeyle basit bahriyle yazılmış olması, redif harfinin kesreli mim olması ve uzun manzume olması özellikleri genellik arzeder. Zira daha sonraları bu şartlara

dir. Kasideye bilinen 110'dan fazla şerh yapılmıştır. Rivayete göre hayatının sonlarına doğru felç geçiren el-Busîrî'nin rüyasına Peygamber Efendimiz girer ve kendisinden yazdığı kasideyi okumasını ister. Bunun üzerine el-Busîrî “*Ya Rasûlallah ben size birçok kaside yazdım, hangisini emredersiniz?*” deyince Efendimiz kasidenin ilk beytini okuyarak istediğini belirtir. Şair kasidesini okumayı bitirince Efendimiz memnun olarak hırkasını (bürde) çıkarır, el-Busîrî'nin üzerine örter ve felçli uzuvlarını sıvazlar. Busîrî uyandığı zaman kendisinde felçden eser kalmamıştır. Kaside zaman içinde şairin verdiği isimle değil rüyada Peygamberimiz tarafından el-Busîrî'nin üzerine örtülen hırka sebebiyle *Kasidetü'l-Bürde* diye anılmaya başlar. *Kasidetü'l-Bürde*'nin son Türkçe seslendirilişi İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi profesörlerinden Mahmut Kaya Bey tarafından yapıldı. Başından beri *Altınoluk Dergisi*nde yayınlanarak 160 beytin tamamlandığı çalışma şimdi kitaplaştırıldı. Diyanet Vakfı tarafından neşredilen eser kitaptan ziyade hattı ve tezhipleriyle bir sanat albümü niteliği kazanmış. Tamamı kuşe kâğıda basılan eserde her sayfada el-Busîrî'nin kasidesinin bir beytinin Arapça metni, tercümesi ve Mahmut Kaya'nın Türkçe'siyle şiirleşmiş hâli bulunuyor. Prof. Kaya'nın üslûbunda belirleyici olan ortalama insana hitap edebilme düşüncesi olmuş. Şiirlerde herkesin rahatlıkla okuyup, zevk alacağı bir üslûbun yanında Türkçenin de yalın bir şekilde ses ve ifade gücü görünüyor. Kaya Mahmut, *Kasidetü'l-Bürde*, Erkam Yayınları, İstanbul, ts.

²¹ Bkz. Celâluddîn Humâî, *Snâ'ât-ı Edebî*, s. 19; Zebihullah Safâ, *Tarîh-i Edebiyat der İran*, IV/183.

uyulmamış, buna muhalif olan türde manzumeler bediyye sınırında yer almıştır.

Bu açıklamalardan sonra kanaatimizce bediyyenin en doğru tanımı şöyle olmalıdır: Bediyye, Hz. Peygamber'in medhine dair nazm edilen, her beytinde en azından bir bedî sanatı ihtiva eden kasidelere verilen addır.²²

Bediyye Türüne Benzer Diğer Nazım Türleri

Bilindiği gibi Arap edebiyatında bediyyatın şekil veya muh-teva yönüyle ilintisi olan diğer şiir türleri vardır. Bunlar mevlid, kaside-i masnu'a, medhiye, mersiye, naat ve gazel olarak sıralanabilir. Konumuzla ilgisi olduğundan bunların tanımları ve bediyyattan farklarını kısaca aktaralım:

Mevlid:

Arapça kökenli olan "mevlid" kelimesi doğum; doğum yeri ve zamanı gibi anlamlara gelmektedir.²³ Doğumla alakalı olan bu kelime "mevlid" veya "mevlûd" şekilleriyle Türkçemizde de kullanılmaktadır. "Mevlid" şekli doğum, doğum yeri ve zamanı anlamlarını içerirken, "mevlûd" çocuk veya sonuç anlamını ihtiva eder. Bu kelimelerden ikincisi dilimizde "Mevlüt" şekliyle daha çok isim olarak kullanılırken diğeri "mevlit veya mevlid" şekliyle Hz. Peygamber'in doğumu münasebetiyle yapılan merasimler için kullanılmıştır. Özel veya terim anlamıyla "mevlid" Hz. Muhammed'in doğum günü, doğum gününü anma merasimi ve bu münasebetle okunan övgü eserlerine denmektedir. Mevlidin en geniş tanımını, son dönem Osmanlı mutasavvıf ve ilim adamlarından Abdurrahman b. Yakup Çelebi yapmıştır. Buna göre "mevlid, konusu ve hikâyeleri bakımından,

²² Mübarek Zeki, *el-Meddâhu'n-Neberîyye fî'l-Edebi'l-Arabî*, s. 169.

²³ *Mubtari's-Sıbab*, 1/306.

Hız. Peygamber'in hayatını konu alan siyer (tarih) ilminin bir parçası olup rebiülevvel ayında Müslümanların dünyevî ve uhrevî iyilikler elde etmek maksadıyla toplanıp Kur'an okuma, salât ve selâm getirme, Hız. Peygamber'in üstünlüğü ile ilgili şiir ve ahbar nakletme; iyiliklerde bulunma, sevinç gösterileri yapma, yemek ve tatlı yedirmeleridir."²⁴ Peygamber'i methetmek, övmek ve üstün niteliklerini sıralamak, genellikle kutsal gün ve gecelerde veya herhangi bir şekilde hayra vesile olacağı temennisiyle okunan Kur'an, dua, ilâhî ve övgü şiirlerinin tamamı demek olan "mevlit" Türk ve Arap edebiyatında yaygın hâle gelmiş önemli edebî türlerden biridir.

Kaside-i masnua:

İçinde belli sanatlar içeren kaside anlamındadır. İran edebiyatındaki bediyyelere genellikle bu isim verilir. Yukarıda terim anlamını vermiş olduğumuz bediyyeden farkı manzumenin Hız. Peygamber'e nazm edilme şartının olmamasıdır.²⁵

Methiye:

Lügatte övgü anlamında *-me de ha* harflerinden türemiş medh kelimesinden gelen, terim olarak birini kısaca methetmek için yazılmış olan edebî şiirlere verilen addır.²⁶ Medih; methedilen kişinin üstün meziyetlerini, ahlâkî değerlerini ve övgüye lâyık ayrıcalıklarını, şairin dilinden mübalâğalı bir şekilde anlatma demektir. Çoğulu medaihtir. Şiir konuları içerisinde en çok işlenen konu ve en fazla önem verilen üslûpların başında yer alır. Methin, cahiliye döneminden kalma bir şiir türü olduğu, İslâmiyetin gelişinden sonra Hız. Peygamber hakkında nazm

²⁴ Bakırcı Selami, *Mevlid Doğuşu ve Gelişmesi*, s. 13., İstanbul, 2003.

²⁵ Konuyla ilgili bkz. Veyis Değirmençay, 'Mevlâna Semsuddin-i Berde'i ve Masnu' Kasidesi' Erzurum Atatürk Üniversitesi- Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sayı. 13., Erzurum 1999, s. 175.

²⁶ Bkz. Şebîb Gâzi, *Fennü'l-Medîbi'n-Nebevî f'l-Asri'l-Memlûki*, Beyrut, 1998, s. 33.

edilmesi şeklinde şöhret kazandığı, daha sonraları da siyasî bir boyut alarak Ehl-i Beyt'in zaferleri hakkında manzumelere dönüştüğü söylenir.²⁷

Mersiye:

Birinin ölümünden sonra ona duyulan teessürü ifade ile onun hakkında övgüyü içeren şiirlerdir. İçerik açısından hayat, takdiri ilâhî, ümitsizlik, keder ve gözyaşı bu tür şiirlerin başlıca konularıdır.

Naat:

Lügat manası olarak bir kimsede bulunan özellikleri anlatmak, onu vasıflandırmak, medhederek tarif etmek olan naat, edebî terim olarak; Hz. Peygamber'in özellikleri üzerine söylenen, O'nu övmek amacıyla kaleme alınan şiirlere verilen isimdir. Bütünüyle Hz. Peygamber sevgisine tercüman olan naatin, dinî musikimizdeki bestelenmiş şekillerine de naat, denilir.²⁸ Arap edebiyatında naat Hz. Peygamber'i medh için söylenmiş olan manzumelerdir. Hz. Peygamber hakkında söylenen her manzume naattir, ancak bediyye yukarıda da geçtiği gibi Hz. Peygamber'e söylenilmesi yanında, içerisinde bediî sanatları ihtiva eden kasidelerdir.²⁹

Gazel:

Sözlükte, kadınlarla sevgi üzerine konuşmak anlamına gelen gazel, Arap edebiyatında sıkça kullanılan, kasidelerin başında aşktan, sevgiliden söz eden 5–15 beyitlik bölümlere verilen ad-

²⁷ Selim Mahmud Rızk, *a.g.e.*, VII/282.

²⁸ Yeniterzi Emine, *Türk Edebiyatında Naatler Antolojisi*, Ankara, 1993, s. 13.

²⁹ Emine Yeniterzi adı geçen çalışmasında Arap edebiyatında Naatlere örnek olarak Ka'b b. Züheyr'in "*Banet Su'ad*" adlı manzumesini vermiştir. Oysa bilindiği gibi bu manzume bediyye türüne girer. bkz. Yeniterzi Emine, *a.g.e.*, s. 13.

dır. Birinci beyti “musarra”, diğer beyitleri birinci beyt ile “mukaffa” bir nazım şeklidir.³⁰

Daha sonraları şairin aşk, sevgili, şarap, bahar gibi coşkulu hâller karşısındaki duygularını anlatan şiirlere, uzun yahut kısa olsun, gazel denmiştir.³¹

Dinî, sosyal ve sanatsal açıdan büyük bir gelişim gösteren gazel, Emevî dönemiyle birlikte Arap şiirinin en popüler bir tarzı hâline gelmiştir.³²

³⁰ Tahirü'l-Mevlevî, *a.g.e.*, s. 47.

³¹ TDVİA, İstanbul, 1996, XIII/440.

³² Gündüz Metin, *Emevîler Döneminde Gazel Şiiri*, bslm. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1998, s. 1.

Bediyyatın doğuşu

Peygamber sevgisinin halk kitlelerine kadar yayılmasında önemli rolü olan bedi ilminin tarihi seyrine göz atılacak olursa önceleri beyan ve meani ile birlikte yer aldığı, ancak zamanla belâgat³³ içerisinde kendine özgü müstakil bir ilim olarak kendini bulduğu görülecektir.

Temellerini el-Câhiz'in attığı kabul edilen belâgat ilminin bir bölümü olan bedi, aslında Arap edebî hayatının vazgeçilmez bir olgusu olarak kullanılmakta olup, yukarıda da geçtiği gibi edebî bir sanat olarak ilk inceleyen, prensiplerini açıklayan ve ana konularını tarif eden kimse şair halife İbnü'l-Mu'tez (ö.296/908) olmuştur. *Kitabü'l-Bedi* adıyla kaleme aldığı, sahasının ilk müstakil eseri olan çalışmasında, bediin muhdes şairlerin bir icadı olmayıp aksine bunun Kur'an'da, hadiste, eski Arap şiirinde ve hatta bedevîlerin konuşma dilinde esasen var olduğunu, ilmî bir terim hâline gelmeden önce şairlerin teşbih, cinas, istiare vb. bedii sanatları, onların tesir

³³ Belâgat hakkında çeşitli tarifler yapılmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir: İbnü'l-Mukaffa (ö. 142/759)'ya göre yerine göre susmaya da belâgat denilebileceği gibi şiir, seci ve yazı yazmayı da içine alacak türde genel bir anlamı içermektedir. el-Askerî, *Kitâbu's-Sinâateyn*, s. 10; İbnü'l-Mutaz (ö. 296/909)'a göre yolu uzatmadan kelâmı manaya ulaştırmaktır. *Umde*, 1/16; Kudâma'ya (ö. 337/948) göre lisanın feshatı ve tertibin güzelliği ile birlikte kastedilen manayı içeren sözdür. Ebu'l-Ferec Kudâme b. Cafer el-Bagdâdî, *Nakdi'n-Nasr*, Kahire, 1357, s. 76.

ve güzelliklerini idrak ederek kullandıklarını pek çok örnek ve delillerle ispat etmeye çalışmıştır.³⁴

Hicri üçüncü asrın sonlarına doğru daha çok beyan diye isimlendirilen belâgat ilminin tamamıyla yeni bir safhaya girdiği, o zamana kadar yazılan belâgat ve beyan kitaplarında başka isimler altında dağınık olarak bulunan ve sayıları beşi geçmeyen bedii nevilerinin birdenbire çoğaldığı ve belâgatın içinden bedii ve beyan diye müstakil iki ilim çıktığı görülüyor. Abbasi Halifesi İbnü'l-Mu'tez *Kitabü'l-Bedî* ismiyle, tamamıyla yeni ve selefleri tarafından yazılan belâgat kitaplarının aksine sistemli bir eser meydana getiriyor. Diğer taraftan İbnü'l-Mu'tez'le aynı hocalardan ders alan fakat daha sonra ölen Kudâma b. Ca'fer *Nakdu'ş-Şi'r* ismiyle Bediyye ilmine, *Nakdü'n-Nasr* ismiyle de beyana dair iki eser meydana getirip kendinden önce herhangi bir kimseye ait olmayan yeni bir şey bulduğunu iddia eder.³⁵

Belâgatın ilk devrinden eserleri bize kadar gelen el-Câhız (ö. 255/869) ve İbn Kuteybe (ö. 270/884)'nin başka isimlerle bir veya ikisini bize naklettikleri, fakat beş tane olduğunu dolaylı olarak öğrendiğimiz bedii sanat nevilerinin birdenbire İbnü'l-Mu'tez'le on yediye çıkması ve kendileriyle alâkalı olmayanlardan ayrılarak bir sistem hâlinde toplanması, diğer taraftan bu nevilerin sayısını otuz kadar yükselten Kudâme'nin eserlerinin aynı insicamı göstermesi, hakikaten aradan uzun bir zaman geçmemesine rağmen belâgat ilminde tamamıyla yeni bir devre gibi görünüyor.³⁶

Fuad Sezgin, bu konuyla ilgili yaptığı yorumda İbnü'l-Mu'tez'in bedii nevilerini birdenbire on yediye çıkarmasını garip bulur ve sırrını Aristo etkisinde arar. Konuyla ilgili şöyle der:

³⁴ Hacımüftüoğlu Nasrullah, *agm*, V/320.

³⁵ *Nakdü'ş-Şi'r*, s. 2; Sezgin Fuat, *Bedii İlimin Tekâmülü ve İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Bediyyelere Ait Yazmalar Kataloğu*, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, no: 1375, s. 18.

³⁶ Sezgin Fuat, *a.g.e*, s. 18-19. Konuyla ilgili ayrıntılar için bkz. *a.g.e*, s. 17-30.

“İbn Kuteybe ve Câhız’la muasır sayılabilen İbnü’l-Mu’tez’in eserlerinin mükemmeliyeti, bedi nevilerinin birdenbire yükselmesi ve bir ilim hâlinde ortaya konuşu çok gariptir. Bu garabet çoğu zaman İbnü’l-Mu’tez’de Aristo’nun tesirini arama-ya sevketmiştir. Kratsckovsky, Câhız’ın ve İbnü’l-Mu’tez’in eserlerinin lisan tetkiki esaslarına istinaden meydana geldiklerini söyleyerek bu tesiri reddeder. Çağdaş Mısır âlimi Taha Hüseyin *Kitabü’l-Bedi*’yi görmediğini itiraf ederek bu tesirin mevcudiyetini nakillerle edindiği malumata istinaden muhakkak görür. Bu tesirin mevcudiyetinin ihtimali birkaç cihetten mülâhaza edilebilir:

- a) *Kitabü’l-Bedi*’nin telifi ile Aristo’nun *Rhetorica*’sının Arapça’ya tercümesinin aynı senelere rastlaması,
- b) *Kitabü’l-Bedi*’nin tertip tarzı,
- c) İbnü’l-Mu’tez gibi kendinin de bedi nevilerinin *Sinââtü’s-şi’r* ismiyle mucidi olduğunu iddia eden Kudâme’nin, Aristo’nun ismini zikrederek nakillerde bulunması,
- d) *Kitabü’l-Bedi*’deki nevilerin ekserisinin *Rhetorica*’da bulunması.

Aristo’nun *Rhetorica*’sı ilk olarak Arapça’ya 298/910’de ölen İshak b. Hunayn tarafından tercüme edilmiştir. 247/861’de doğup 296/909’da öldürülen Halife İbnü’l-Mu’tez, eserinin ilk kısmını 274/861’de yazmış, ikinci kısmını ise birkaç sene sonra ilâve etmiştir. Şu hâlde tarihler çok müsaittir. İlim ile işgal eden bir şehzadenin böyle bir tercümeden bîhaber olması ve hemen ele geçirememesi pek de tasavvur edilemez.³⁷

Yeni bir üslûp olarak bediyye terimi Arap edebiyatından önce İran edebiyatında hicri VI. asırda başlamıştır.³⁸

³⁷ Sezgin Fuat, *a.g.e.*, s. 18-19.

³⁸ GAS, I/171; *Smâ’at-ı Edebi*, s. 19-20; Değirmençay Veyis, *a.g.e.*, s. 9.

Arap edebiyatında ise bedîî sanatların yer aldığı cahiliye dönemindeki kasidelere benzer, terimsel anlamda bedileri anımsatan örnekler sekizinci asrın ortalarında Hz. Peygamber için yazılmış olan kaside ve medhiyelerde yer almıştır.

Hassan b. Sâbit, Ka'b b. Zühbeyr'in ve ardından *el-Bûsirî* (ö. 694/1295)'nin Hz. Peygamber için yazmış oldukları kasideler bunlara örnek verilebilir.³⁹

Memlûkler dönemi başlarında yaşayan *el-Bûsirî* ömrünün sonlarına doğru felç olmuş, Hz. Peygamber'e yakınlaşma ve şifa arama talebiyle bu kasidesini kaleme almıştır. Kasidesinde; Hz. Peygamber'i, sîreti ile onun memleketine olan iştıyakı ve Allah katında şefaati işlemiştir. Hatta bazıları bu örnekleri de bediyyattan kabul eder. Ancak her ne kadar adı geçen bu manzumeler ve özellikle *Ka'b b. Zühbeyr*'in "*Bânet Su'ad*" adıyla bilinen manzumesi bediyye tanımına uygun ilk örnek olarak gösterilse de bunların daha önce izahını yapmış olduğumuz bediyyenin terim anlamı ve şartlarına uymadığı görülmektedir. Bu sebepten *Ka'b b. Zühbeyr*'in manzumesini bu sahada ilk bediyye örneği olarak sayamayız.⁴⁰ İlk 13–14 beyti nesib, 15 ile 35. beyitleri tasvir ve 43 ile 60. beyitleri medih olmak üzere üç bölümden meydana gelen manzume, genel itibarıyla cahiliye devri şiirleri özelliği taşımaktadır. Kasideye bütün olarak bakıldığında, korku, endişe, kaybetme, dışlanma, sıkıntı ve ümitsizlikten olu-

³⁹ Geniş bilgi için bkz. Selim Rızk Mahmud, *a.g.e.*, VIII/178. Konu ile ilgili görüşlerimizi ilerideki bölümlerde açıklayacağız.

³⁹ Kılıç Hulûsi, *Bediyyat* 'TDV İslâm Ansiklopedisi, V/323.

⁴⁰ *Ka'b b. Zühbeyr*'in ilgili kasidesi için bkz. Demiryak Kenan, *Bânet Su'ad Kasidesi Üzerine, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, s. 24, Erzurum, 1997, s. 141-158; Tülüçü Süleyman, *Ka'b b. Zühbeyr ve Kaside-i Bürdesi Üzerine Notlar 1-, İslâmi İlimler Fakültesi Araştırma Dergisi*, Sayı 5, 1982, s. 159–174.

şan bir psikolojik atmosferin kapladığı görülür.⁴¹ Hatta Zeki Mübarek'in bu kasideyle ilgili "Bu kaside yalnızca ölümden kurtuluş uğruna nazmedilmiştir." demesinden⁴² kasidenin nazmedilme maksadının, yukarıda vermiş olduğumuz bediyye tanımını zorladığı anlaşılmaktadır. Özellikle kasidenin geleneksel bölümlere ayrılması sırasında gazel ve deve tasviri bölümlerine gereğinden fazla yer verilirken Hz. Peygamberin methine sadece on bir, muhacirlerin methine ise yedi beyit tahsis edilmesi⁴³ kasidenin bedi tanımını oldukça zorlar.

Ancak bu manzume hakkında Hz. Peygamber için, nazmedilmiş ilk *medîhu'n-nebevî* demek yerinde olur.⁴⁴

O hâlde Arap edebiyatında ilk bediyye örneği hangisidir? Bu konuda bir ihtilâfın varlığından söz edebiliriz. Konu ile ilgili genel olarak birkaç isim dolaşmaktadır:

Bunlardan ilki yukarıda zikrettiğimiz *Ka'b b. Zühbeyr*'in "*Bânet Suâd*" adıyla bilinen manzumesinin hem tarih açısından hem de yeni bir örnek olarak ilk bedi olduğudur.

İkinci görüş *İbn Cabir el-Endelusî* (ö.779/1377)'nin kasidesinin ilk bedi olduğudur.⁴⁵ Bu görüş oldukça zayıftır.

⁴¹ Bkz. Demirayak Kenan, *a.g.m.*, s. 145; İlgili tasvirlerden örnek olarak aşağıdaki beyitleri adı geçen makaleden aynen naklediyoruz:

"Her ne kadar hakikimde çok şeyler söylenmişse de beni dedükoducuların sözlerine göre hesaba çekeme. Şu anda öyle bir makamda bulunuyorum ki, burada bilfiil bulunsa ve benim görüp işittiğimi işitse, Korkudan tüter, ancak Allah'ın izniyle Resulullah'm onu af ve ıhsanına nail kalması (onu kurtarır). İşte bu makam -ki(önceden) bana "sen suçlusun ve hesaba çekileceksin" denilmişti- ben buzardayken bana göre en beybetli makamdır.

Bu arslan (Hz. Peygamber), 'Asser denilen dağın eteğinde sıra sıra arslan yuvalarının yer aldığı içinde hüküm sürmektedir.'" *a.g.m.*, s. 147.

⁴² Demirayak Kenan, *a.g.m.*, s. 145'den naklen; Mübarek Zeki, *el-Medâihu'n-Nebeviyye*, Kahire, 1935, s. 20.

⁴³ Demirayak Kenan, *a.g.m.*, s. 147.

⁴⁴ Bkz. Şebîb Gâzi, *Fennu'l-Medîhi'n-Nebevî fî Asri'l-Memlûkî*, Beyrut, 1998, s. 39.

⁴⁵ *el-Medâihu'n-Nebeviyye fî'l-Edebi'l-Arabî*, s. 169; İbn Cabir el-Endelusî (Şemsuddîn Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ahmed ed-Darîr el-Merînî) (öl.780/1378), *el-Hulle'tü's-Sıyerâ fî*

Üçüncü görüş *Ali b. Osman b. Ali b. Süleyman Amûnid-din es-Suleymân al-İrbilî* (ö. 670/1271)'nin Manzumemesinin ilk bedi olduğudur.⁴⁶

Fuat Sezgin de, 670 senesinde vefat eden *Amûnid-dîn b. Süleyman b. Ali al-İrbilî'nin* 36 beyitten oluşan kasidesini bu sahada yazılan ilk bediyyelerden kabul eder.⁴⁷ Ancak yaptığımız araştırma neticesinde *Amûnid-dîn b. Süleyman b. Ali al-İrbilî'nin* kasidesinin her beytinde bedi sanatı yer almakla beraber, 36 beyitlik bu kasidenin Hz. Peygamber'i medh ve sena kasdıyla kaleme alınmadığı, kasidenin basit bahriyle nazm edilmiş olmak gibi teknik şartlardan yoksun olduğunu gördük.⁴⁸ Bu nedenle 670/1271 senesinde vefat eden Amûnid-dîn b. Süleyman b. Ali al-İrbilî'nin kasidesinin bediyye türünde ve Fuat Sezgin'in; onun hakkında bu sahada yazılan ilk bediyye olduğu iddiasını isabetli görmüyoruz. Hatta öncelik açısından Yahya b. Abdül-Mu'tî' ez-Zevâvî (ö.628 /1231)'nin Hz. Peygamber hakkında nazm edilmemiş, ancak el-İrbilî'nin kasidesi gibi içinde bedi sanatları içeren bir manzumesi olduğu söylenmektedir.⁴⁹ Öncelik açısından muhtemelen bu manzumenin kendinden sonrakilere; tanımını yaptığımız bediyye sanatının doğuşu ve gelişimi yönünde örnek olduğu veya en azından fikir vermesi adına bir önceliği olduğunu söylenebilir.

Medhi Hayri'l-Verâ adlı eseriyle BEDİİYYAT türünün ustası ve Hz. Peygamber hakkında en fazla methiye yazarı olarak tanınır.

⁴⁶ Ali b. Osman b. Ali b. Süleyman, Eminuddîn es-Süleymânî, sûfi şairdir. Nasır b. Aziz'in en gözde şairlerindendir. Önceleri askerdir. Daha sonra tasavvufa yöneldi ve fakirleşti. Feyyûm'da h. 670/1271 yılında vefat etti. Muhammed b. Şakir el-Kutbî (ö. 764/1363), *Fevâtü'l-Vefâyât*, nşr. İhsan Abbas, I-V, Beyrut, 1973, I/39; *es-Sibgu'l-Bedi*, s. 377; Sâlim Muhammed Mahmud, *a.g.e.*, s. 509.

⁴⁷ Sezgin Fuat, *a.g.e.*, s. 56.

⁴⁸ Aynı zamanda kasidede redif harfı kesreli "mim" değildir. Bu konuyla ilgili izah için bkz. çalışmamızın "Yapı Yönüyle BEDİİYYAT" bölümü.

⁴⁹ Ebu Zeyd Ali, *a.g.e.*, s. 68.

Bu konudaki cumhurun tercih ettiği son görüş *Şafiyuddîn al-Hillî*'nin (ö. 749/1348)⁵⁰ 746 senesinde bitirmiş olduğu ve *eş-Şafiyâtü'l-Bediyye* diye adlandırdığı 140 beyitlik kasidesinin de bu sahada yazılmış olan ilk bedilerden olduğudur.⁵¹ Kanaatimizce de yukarıda daha önce tanımını yaptığımız; Hz. Peygamber'i methetmek için nazm edilmiş, her beytin içinde en azından bir bedi sanatının yer aldığı, basit bahriyle yazılmış, redif harfinin kesreli "mim" olduğú, oldukça uzun manzume tanımına uyan Arap edebiyatındaki ilk kaside bu kasidedir.

Bediyyatın Doğuş Sebepleri

Yukarıda yapmış olduğumuz açıklamalardan sonra şimdi de Arap edebiyatında bediyyatın doğuşuna imkân sağlayan bazı sebeplerden bahsedelim.

Her ne kadar bazı araştırmacılar konuyla ilgili zorlama yaklaşımlarda bulunmuş olsalar da bediyyatın doğuşuna imkân sağlayan sebepler kanaatimizce birkaç madde hâlinde özetlenebilir. Birbirleriyle iç içe olan bu sebepler şunlardır:⁵²

a) İnan edebiyatının etkisi:

Arap edebiyatında bediyyatın, tarihi açıdan İran edebiyatında görülen örneklerden sonra ortaya çıktığını yukarıda zikretmiştik. Kanaatimizce bu sebeplerin başında İran edebiyatının etkisi gelmektedir. Bir diğer ifadeyle İran edebiyatı, Arap belâgatı içinde yer alan bedi sanatının manzum şüirlerde işlenerek, yukarıda tanımını

⁵⁰ *Fevatü'l-Vefeyat*, II/335-350.

⁵¹ Ebu Zeyd Ali, *a.g.e.*, s. 69; Kılıçlı Mustafa, 'Hillî Şafiyüddîn', TDV İslâm Ansiklopedisi, XVIII/41; İsmail Paşa b. Muhammed Emin b. Mir Süleyman el-Elbanî, *Keşfü'z-Zünn*, 1941, I/233; Sezgin Fuat, *Bedi İlminin Tekâmülü ve İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Bediyyelere Ait Yazmalar Katoloğu*, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, no: 1375, s. 49.

⁵² Bu yaklaşımlardan bazıları: belâgat sanatı hakkında te'lif arzusu, şöhrat olma gayretleri, toplum etkisi, duygusallık, yazarın şairlik ve te'lif özelliklerinin bulunması vb., Abû Zeyd Ali, *a.g.e.*, s. 31-39.

yaptığımız bediyyat teriminin karşılığı olan sanat türü şeklinde Arap edebiyatında doğması ve gelişmesine de etken olmuştur.

b) Arap edebiyatında şiirin önemi⁵³

Cahiliye devrinde şiir sosyal hayatın en önemli unsurlarından biri kabul edilirdi. Şiir bazen düşmana karşı silâh, bazen de barış için kullanılırdı. Şair her zaman toplum içerisinde muteber kabul edilir, bazen de kabilenin sözcüsü konumunda görülürdü. Şiirin bu özelliği aynen İslâmî döneme taşınmış, daha sonra bediyyat türü de buradan etkilenme suretiyle tezahür etmişti.

c) Hz. Peygamber sevgisi:

Kanaatimizce Hz. Peygamber sevgisi bu sebeplerin içinde en önemli yeri teşkil etmektedir. Başka kültürlerde yeni bir sanat türü olarak görülmeye başlanan bediyyat örneklerinin Arap şiirinden nasibini almaması düşünülemez. Bir diğer ifadeyle Arap edebiyatındaki bediyyatın, yukarıda bahsini ettiğimiz diğer kültürlerdeki şekliyle, o günün şartlarında en önemli sosyal olgu olan yeni bir dinin kurucusu Hz. Peygamber'e uyarlanmaması düşünülemez.

d) Şefaate vesile olma dileği:

Bir önceki madde başlığı ile yakından ilgili olmakla beraber, daha farklı olarak Hz. Peygamber'in şefaatine nail olma arzu ve talebi de bediyyelerin nazmedilmesinde önemli rol oynar.

⁵³ Arap edebiyatında şiirin önemi hakkında geniş bilgi için bkz. Çetin Nihad M., *Eski Arap Şiiri*, İstanbul, 1973; Sancak Yusuf, *Hz. Peygamber Devrinde Şiir*, Erzurum, 1999, s. 30-56; Savran Ahmet-Demirayak Kenan, *Arap Edebiyatı Cabiliye Dönemi*, Erzurum, 1993, s. 34-99; Huart Clement, *Arap ve İslâm Edebiyatı*, çev. Cemal Sezgin, Ankara, ts., s. 17-40; Tural Hüseyin, *Arap Dilinde Şiir ve Hadisle İstişhad Meselesi, İslâmî İlimler Fakültesi Araştırma Dergisi*, Erzurum, sy. 9, 1990, s. 67- 80; Kök Bahattin, *Hasan b. Sabit'in Şiirleriyle İslâma Hizmetleri, İslâmî İlimler Fakültesi Araştırma Dergisi*, sy. Erzurum, 6, 1986, s. 123-140; Gündüz Metin, *Emeviler Döneminde Gazel Şiiri*, Bylt., Erzurum, 1998, s. 8-37.

e) Belâgat sanatı üzerine telif arzusu:

Bediyyatın kaleme alınmasının bir diğ er sebebi de zamanın ileri gelen Şairlerinin o gün için revaçta olan bu türde eser verme arzusu gelmektedir. Safiyüddîn el-Hillî, bediyyesinin mukaddimesinde bunu açıkça ifade etmektedir.⁵⁴

⁵⁴ Bkz. Ebu Zeyd Ali, *a.g.e.*, s. 32; Şebib Gaz , *a.g.e.*, s. 90.

İslâm geleneği dışında bediyyat çalışmaları

Önceleri Hz. Peygamber'e medih için kaleme alınmış olan bediyyat çalışmaları daha sonraları toplumlar arası etkileşim nedeniyle Hristiyan dünyasına da sıçramış, XVIII. yüzyıldan itibaren Hristiyan edipler tarafından Hz. İsa'yı medh sadedinde bediyyeler yazılmaya başlanmıştır. Örnek olarak Hûri Nikolâvus b. Ni'metullah es-Sâîğ (ö.564 /1169), Nâsif b. Abdullah el-Yâzîcî (ö.686 /1287), Ersanyûs b. Yusuf b. İbrahim el-Fahurî (ö.699/1300) isimleri zikredilebilir.

Aşağıdaki bediyyeleri bu türe örnek verebiliriz:

Bediyye

Bu bediyyenin sahibi İbrahim Haykî el-Halebî'dir. Aslen Hristiyan olan İbrahim Haykî el-Halebî bu bediyyeyi Hz. İsa (a.s.)'a medh için nazmetmiştir. Bu türde ilk bediyye kabul edilir.⁵⁵ bediyyenin beyitlerinin sayısı 150 olup, 150 çeşit bedi sanatı kullanmıştır. Bu sanatları, aşağıdaki matlada da görüldüğü gibi beyit içerisinde zikretmektedir.

Bediyye

Bu bediyyenin sahibi el-Hûrî Nikolas b. Ni'metillah es-Sâîğ (ö.1169/1756)'dir. İsminden de anlaşılacağı üzere Hristiyan

⁵⁵ Ebu Zeyd Ali, *a.g.e.*, s. 131.

olup bu bediyyeyi Hz. İsa (a.s)’a medh için nazmetmiştir. Bediyyenin beyitlerinin sayısı 156 olup, 160 çeşit bedi sanatı kullanmıştır. Bu sanatları, aşağıdaki matlada da görüldüğü gibi beyit içerisinde zikretmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM
BEDİİYYATIN KONUSU,
ÖZELLİKLERİ VE
KULLANILAN SANATLAR

Bediyyatın konusu

Bediyyat daha önce de belirttiğimiz gibi içerik olarak dinî bir örgüdür. İrad edilmesindeki hedeflerin başında Hz. Peygamber’i medh ve sena ile onun şefaatinin dilemek gelir.

Bediyyat sanatı, edebî yanından çok fikrî bir sanattır. Diğer bir ifadeyle bediyyatta asıl hedef, edebî sanatların sergilenmesi değildir. Bu sanatlar Hz. Peygamber’in hayatının anlatılmasında kullanılmaktadır. Bu yönüyle bediyyatın oluşumunda dinî düşüncenin edebî sanattan daha önemli yer teşkil ettiği ortaya çıkmaktadır.⁵⁶

Bediyyat, içinde yer alan sanatlardan ziyade işlemiş olduğu konularla öne çıkmaktadır. Bu konular daha önce de zikrettiğimiz gibi Hz. Peygamber’i medh ve sena etme ekseninde işlenir. Bir başka ifadeyle bahsi geçen her konu sonuç itibarıyla Hz. Peygamber’i övmek için sergilenmiştir.

Bediyyelere genelde Hz. Peygamber’in gezip dolaştığı, savaşılar yaptığı, vahyin indiği ve konakladığı yerleri anarak başlanır. Bu arada Medine yakınlarında yer adları olan ‘Zî Selem’, ‘Alem’, ‘Sal’a’, ‘Bân’, ‘Sevâ’, ‘Hayf’ ve ‘Taybe’ gibi mukaddes

⁵⁶ Konu ile ilgili görüşler için bkz. Aykus el-Ahdar, ‘*Mecelle Afâki’s-Sekâfe ve’l-Turâs*’, sy. 22-23, s. 78, Cezayir, 1998; Selim Mahmud Rızk, *Mawsûatu Asrî’s-Selâtin ve’l-Memâlik ve Nitâcubü’l-İlmî ve’l-Edebî*, VIII/177.

toprakların adlarını ve Medine vadilerini dile getirerek giriş yapar. Tarihî ve coğrafi yerleri, duyduğu hasret ve akıttığı gözyaşlarıyla birlikte anlattıktan sonra bediyyenin ana teması olan Hz. Peygamber’i övgüye geçilir. Bediyyatta işlenen konuları madde-ler hâlinde belirtmek gerekirse: Bunların başında Hz. Peygamber’in en büyük ve ebedî mucizesi olan Kur’an-ı Kerim’den ıktibaslar önemli yere sahiptir. Bu bağlamda Yüce Peygamber’in, Cenab-ı Hakk’ın diliyle övüldüğü ayetlere yer verilmiştir. Peygamber’in şanında inen, Onun ahlâkî üstünlüğünü, miracını ve mucizelerini anlatan ayetler yer alır. Bunların dışında “*Ve’s-Şems, Ve’l-Leyl, Ve’d-Duha*” gibi ayet ve süre adlarının da Hz. Peygamber’in fizikî unsurlarıyla ilgili olarak, tamamen edebî mahiyette ele alındığını ve O’nun beden ve ruhen Cenab-ı Hakk’a tam anlamıyla mazhar oluşuna işaret edildiğini görüyoruz. Peygamber’in hayatına ait hususlara kısmen işaret edilmiştir. Bunlardan; Hz. Peygamber’in doğumu ve hayatı esnasında meydana gelen olaylar, nübüvveti, yaratılış özellikleri, şemali, güzelliği, mucizeleri, risaletle şereflendirilmesi, hayatı ile doğrudan ilgili tarihî olaylar, bu olayların yaşandığı kutsal topraklar, yapmış olduğu savaşlar ve bu savaşlarda meydana gelen önemli olaylar, ona duyulan aşk ve muhabbet, onun pak ahlâkı, seciyeleri, özellikleri, mübarek isim ve sıfatları, diğer peygamberlerle mukayesesi, faziletleri, kıyametteki üstünlüğü, O’na atfedilen edebî ve tasavvufî motifler ve mübarek sahabileri ile olan ilişkisi vb. şeklinde sıralanabilir.

Yapı yönüyle bediyyat

Bediyyat şekil açısından her beytinde bedî sanatlar içeren kasidelerdir. Genelde bütün bediyyelerde görülen özellik, başlarken bazı genel sanat kurallarına riayet edilmesidir. Giriş kısımları ileride tariflerini yapacağımız *'Berâ'etü'l-matla'* veya *'Hüsnü'l-ibtidâ'* sanatının istisnasız bütün bediyyelerde bulunduğunu söyleyebiliriz. Bazen bediyyenin her beytinde alfabenin bütün harfleri kullanılır. Örneğin Yahya b. Yûsuf es-Sarsarî (ö.656/1258), bediyyelerinde, (*dâd*) harfinin her kelimedede bulunmasına özen göstermiş, kasidesinin her beytinde alfabenin bütün harflerini kullanmayı başarmıştır.⁵⁷ Daha önce de belirttiğimiz gibi beyit sayısı ve her beytin içinde en azından bir bedi sanatının yer alması, kasidenin basît bahriyle nazm edilmiş olması ve redif harfinin kesreli “*mim*” olması gibi öne sürülen şartlar bediyyatın teknik yapısal özelliklerinden olmayıp, genellik arzeden türüdür. Diğer bir ifadeyle bu şartların bediyye için olmazsa olmaz nevinden bir şart olmaması gerekir. Zira her ne kadar bazıları beyitlerde redif harfinin kesreli “*mim*” olmasını bediyyeler için şart olarak görmekteyseler de daha sonraları bu şarta fazla uyulmamış ve buna muhalif olan türde manzumeler

⁵⁷ Örnek için bkz. *el-Mecmu'atü'n-Nebhaniyye*, II/227, 234, 238, 335.

bediyye sınıfına dahil edilmiştir. Bediyyat üslûp yönüyle: a. Kullanılmış olan bedî sanatları tasrih edilmeden îrad edilen bediyyeler, b. Kullanılmış olan bedi sanatları tasrih edilerek veya en azından o sanata işaret edilerek îrad edilen bediyyeler olmak üzere iki ayrı kısma ayrılırlar.

İlk üslûpta yer alan bediyyelerde kullanılan bedi sanatlarının adları zikredilmemektedir. Kasidede konu edilen mana ile birlikte yer alan sanatın tatbik edilmesi söz konusudur. İkinci üslûpta yer alan bediyyatta ise bedi sanatının terimsel olarak işlem görmesi ile öğretim amaçlı hizmet söz konusudur. Bu üslûpla şair kullanmış olduğu bedi sanatını zikrederek onu hem terim olarak takdim etmiş, hem de geçen siyak içerisinde anlamını da vermiş olur.

Bu arada her ne kadar bedi sanatı ihtiva etme kaydı bulunsa da, bu kayıt bedi sanatının diğer edebî sanatlardan daha fazla olduğu içindir. Yoksa bedi sanatı tasnifinde yer almayan diğer belâgat sanatı türleri de yer yer bulunmaktadır.⁵⁸

Bazen kullanılan bu sanatların adları tevriye ile zikredilir. Bazen örnek verilmeksizin sadece sanat zikredildiği de olur. Bazı bedi şarihleri Hz. Peygamber'in sîretine girmeksizin bu bedileri şerh etmişlerdir.

⁵⁸ Bu nedenle çalışmamızın bundan sonraki kısımlarında BEDİYYAT hakkında "*İçinde bir bedi sanatı ihtiva eden kasideler*" şeklinde zikredecek olsak bile kast ettiğimiz şey yukarıda izahını yapmış olduğumuz "*bedi sanatı tasnifinde kısmen de olsa yer almayan diğer belâgat sanatı türleri de*" dahil olacaktır.

Bediyyatta kullanılan sanatlar

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bediyyatta her beytin içinde en azından bir bedi sanatının yer alması gerekmektedir. Ancak bediyye şairlerinin manzumelerinde kullanmış oldukları bedi çeşitlerinin sayısı farklı farklıdır.

İlk defa İbnü'l-Mu'tez'in kitabı *el-Bedi*'de görülen bedi nevi o devrin mahsulü birkaç bediyi aşmamaktadır. Bunlar: *istiâre*, *tecnis*, *mutâbaka*, *raddü'l-acuż ala's-sadr*, *el-mezhebü'l-Kelâm*⁵⁹ dir.

“Bedi sanatına dair örnek olacak Allahü Tealâ'nın sözü: *وإنه* واته Bedi şiirden basit bahrinde şairin sözü: *في أم الكتاب لدينا لعلي حكيم* - *Ve şafak parlak yıldızla göğsünden vurulmuştur*. Burada bedi; *أم الكتاب - kitabın anası*⁶⁰ veya *جنح الذل - tevâżüü kanadı*⁶¹ ve birinin *مخ العمل - düşünce amelin beynidir* ifadelerinde olduğu gibi, bilinmeyen kelimenin bir şeyi istiaresidir. Şayet ‘düşünce amelin beynidir’ yerine ‘düşünce amelin özüdür’ demiş olsaydı bedi olmazdı. Ve yine sonrakilerin keşfetmiş olmayıp, daha önce geçmiş ulemanın kullanmış olduğu bedi ilminden tecnis ve mutabaka sanatları vardır. Bedinin dördüncü ve beşinci

⁵⁹ İbnü'l-Mu'tez, *Kitabü'l-Bedi*, s. 23.

⁶⁰ Âli İmran 7.

⁶¹ İsra 24.

mutabaka sanatları vardır. Bedinin dördüncü ve beşinci fasılları da böyledir.”⁶²

Yukarıda da değindiğimiz gibi daha sonra İbnü'l-Mu'tez'in, Aristo etkisiyle bu adet, önceki kitabının tertip tarzından ayrı senelerde yazılmış kitabının ikinci parçasında birden bire on yediye yükselmiştir.⁶³ Kudâme'de bu sayı yirmiyeye ulaşmıştır. Bunların yedisi müşterek olup her ikisinin sayısı toplam otuz eder. Daha sonra Ebu Hilâl el-Askarî (ö.395/1005) 6 çeşit daha eklemiştir. İbn Raşık el-Kayravanî (ö.463/1071)'de bu sayı altmış beşe, Şarafü'd-Din el-Tifaşî'de de öncekilerle birlikte toplam yetmişe yükselmiştir.⁶⁴ Gitgide beyan ilmiyle de etkileşim neticesinde bedi tekamüle uğramış, sayıları daha çok artmıştır. Zekiyüddin Abi'l-Asbâ (ö.654/1256) kitabı *Tabrîrî't-Tabbû'*de bu sayıyı öncekilerle birlikte doksana taşır.⁶⁵

Yukarıda bahsini ettiğimiz bu çeşitleri, tarihî akışıyla şöyle sıralayabiliriz:

İbnü'l-Mu'tez'de:

1-İstiare, 2-Tecnîs, 3-Mutabaka, 4-Reddü'l-'Acâz ala's-Sadr, 5-el-Mezhebü'l-Kelâmî, 6-İltifât, 7-İ'tiraz, 8-Tecâhülü'l-Arif, 9-el-Hezlu Yurbihü'l-Cid, 10-Hüsnü'l-Hurûc, 11-Hüsnü't-Tazmin, 12-Kinaye, 13-İfrat, 14-Teşbih, 15-Hüsnü'l-İbtida, 16-İnatü's-Şair Nefsehu, 17-Tekîdü'l-Medhi bimâ Yuşbihü'z-Zem,

el-Kudâme'de bunlardan farklı olarak:

1-Tekafu, 2-Sıhhatü't-Taksîm, 3-Sıhhatü'l-Mukabele, 4-Sıhhatü't-Tefsir, 5-Müsavat, 6-İşara, 7-Temsîl, 8-İ'tilâfû'l-Lafzî ma'a'l-Vezn, 9-İ'tilâfû'l-Ma'na ma'a'l-Lafz, 10-Gulûv ve İktisar, 11-İrdaf,

⁶² İbnü'l-Mu'tez, *Kitabü'l-Bedi*, s. 21.

⁶³ Sezgin Fuat, *a.g.m.*, s. 19.

⁶⁴ Sezgin Fuat, *a.g.m.*, s. 37.

⁶⁵ Bkz. Abdurrahman Fehmî, *Medresetü'l-'Arab*, İstanbul, 1304., s.

12-Tevşih, 13-Îgâl, 14-İstiara, 15-Tecnîs, 16-Tibak, 17-İltifat, 18-İtmam, 19-Mübalâğa, 20-Teşbih.

Ebu Hilâl al-Askarî'de:

1-Teştir, 2-Muhavara, 3-Tatriz, 4-Müzaaf, 5-İstişhad, 6-Telâttuf.

Zekiyüddin Abi'l-Asbâ'de:

a) Kendisinden önce bilinenler:

1-İhtiras, 2-Muvaraba, 3-Tafvif, 4-Tardif, 5-Taattuf, 6-Tes-him, 7-Tevriye, 8-Tevşih, 9-İstihdam, 10-Tegayur, 11-İtaa ve İs-yan, 12-Taşmit, 13-Mumasale, 14-Tacziye, 15-Tesci, 16-Tarsi, 17-Tasri, 18-Teştir, 19-Taklil, 20-Tatriz, 21-Tevşi, 22-Aks, 23-İgrak, 24-Gülüv, 25-Kasem, 26-İstigrak, 27-İstisna, 28-İştirak, 29-Cemü'l-Muhtalife ve'l-Mu'telifiye, 30-Tevhim, 31-İttirat, 32-Tekmil, 33-Münasebe, 34-Tefrî, 35-Takrîr, 36-Nefyü'ş-Şey bi İcabihî, 37-İbda, 38-İstiane, 39-Muvazene, 40-Tezyîl, 41-Müşakele, 42-Muva-rade, 43-Tehzib, 44-Hüsni'n-Nesak, 45-Beraatü't-Tahallus va'l-İnsicam, 46-el-Hallu ve'l-Akd, 47-Ta'lik, 48-İdmac, 49-İzdivac, 50-İttisâ, 51-Mecaz, 52-Îcâz, 53-Selâmetü'l-İhtiram mine'l-Atba, 54-Hüsni'l-İttiba, 55-Hüsni'l-Beyan, 56-Tevlid, 57-Tenkit, 58-İttifak, 59-İğrab, 60-Turfa.

b) Kendisinin bulunduğu iddia ettikleri:

1-Tahyîr, 2-Tadbîc, 3-Temzîc, 4-İstiksa, 5-Bast, 6-Hica fi Mî'razü'l-Medh, 7-Unvan, 8-İzah, 9-Teşkîk, 10-İntikal, 11-eş-Şamata, 12-Tahakkum, 13-Tanzîr, 14-İscâlü ba'de'l-Mugalâta, 15-Feraid, 16-İftinan, 17-Ta'miye ve Elgaz, 18-Tasarruf, 19-Nezâhe, 20-Teslîm, 21-Murâca'â, 22-Selb ve icab, 23-İbhâm, 24-Kavlu bi'l-Mûcib, 25-Hasrî'l-Cuz'i ve İlhâkuhu bi'l-Küll, 26-Mukarana, 27-Münakaza, 28-İnfisal, 29-İdah, 30-Hüsni'l-Hatime.

Bediyyatta kullanılan edebî sanatların en yaygın olanları şunlardır:

el-Aks ve't-Tebdil العكس و التبديل

Aks, ters çevirmek, aks ettirmek, aksine davranmak manalarına gelir. Terim olarak, bir fıkra veya mısranın sonunu başa başını da sonuna getirmek,⁶⁶ veya cümlede bir parçanın önce getirilmesi sonra (o parçanın) geri bırakılmasıdır.⁶⁷ Başka bir tarif de ise mütekellimin iki söz söylemesi ve birinci sözle ikinci sözün mefhumunu, ikincisiyle birinci sözün mefhumunu ikrar etmesidir.⁶⁸ Tebdil ise, lügatta değiştirme, bir şeyle değiştirme, karşılıklı değiştirme, bedelini getirmeden değiştirme anlamlarına gelmektedir.⁶⁹ Buna, tard, ma'kus, mun'akis ve maklub teşbih de denir.

el-Bast البسط

Mütekellimin, te'kid, takrir veya mananın daha iyi anlaşılması gibi bir amacı bulunmadan sadece bir bedi sanatı getirmek kasdıyla az lâfızla açıklayabileceği manayı çok lâfızla anlatmasına bast denir.⁷⁰

el-Cem' الجمع

Bir çok şeyin bir hükümde toplanmasıdır.⁷¹

el-Cem' me'a't-tefrik الجمع مع التفریق

Birçok şeyin bir hükümde toplanması, sonra da toplanma cihetinden aralarına farklılıkların konması suretiyle birbirinden

⁶⁶ el-Meydanî Abdurrahman Hasan Habenneke, *el-Belâğatü'l-Arabîyye, Usûsüba ve 'Ulûmüba ve Fîimînüba*, 1. Baskı, Beyrut, 1996, II/440; İn'am Fevval 'Akkavî, *el-Mu'cemü'l-Mufjassal fi 'Ulûmü'l-Belâğâ*, Beyrut, 1992, s. 640; Tabane, Bedevi *Mu'cemü'l-Belâğatü'l-Arabîyye*, Darü'l-minare-Darü'r-rifâi, III. Baskı, Cidde, 1988, *a.g.e.*, s. 443; Matlub Ahmed, *Mu'cemü'l-Mustalahatü'l-Belâğîyye ve Tetavirüba*, Beyrut, 1996, s. 533.

⁶⁷ el-Kazvîni el-Hatîb, *a.g.e.*, I/497.

⁶⁸ Matlub, *a.g.e.*, s. 523.

⁶⁹ Akkavî, *a.g.e.*, s. 278; Matlub, *a.g.e.*, s. 244.

⁷⁰ Tabane, *a.g.e.*, s. 71; Matlub, *a.g.e.*, s. 234.

⁷¹ Tabane. *a.g.e.*, s. 130; Akkavî, *a.g.e.*, s. 460; Matlub, *a.g.e.*, s. 446.

ayrılması sanatıdır.⁷² İki şeyin bir anlam içine sokulması ve so-
kulma yönlerinin (birbirinden) ayırt edilmesidir.⁷³

el-Cem' ma'a't-taksîm الجمع مع التقسيم

Bir çok şeyi bir hüküm altında toplamak sonra onları tak-
sim etmektir; ya da (birçok şeyi taksim edip sonra bir hüküm al-
tında toplamak gibi) aksidir.⁷⁴

el-Cem' ma'a't-tefrîk ve't-taksîm الجمع مع التفریق و التقسيم

Bir hüküm altında toplanan şeyler arasına farklılık koyduktan
sonra bunların her birine ayrı ayrı hüküm nispet etme sanatıdır.

el-Cinas الجناس

Cinas, yazılışı aynı fakat manaları değişik lâfızları bir arada
kullanmak veya iştikakları (aynı kökten türeme) bir olan lâfızları
bir arada kullanmaktır.⁷⁵

el-Cinasü't-tam الجناس التام

İki lâfzın, harf nevinde, harekelerde, harf adedinde ve harf
tertibinde birbirine benzemesine cinasü't-tam denir.⁷⁶

Cinasü'l-iştikak جناس الاشتقاق

el-Cinasü'l-iştikak, iştikakın iki lâfzı bir araya getirmesine denir.

el-Cinasü'l-mutarraf الجناس المتطرف

el-Cinasü'l-mutarraf, cinaslı kelimelerin birinin başında faz-
la bir harf bulunmasıdır. Veya birbirine benzeyen iki lâfzın ba-

⁷² Tabane, *a.g.e.*, s. 131; Matlub, *a.g.e.*, s. 448; Akkavî, *a.g.e.*, s. 462.

⁷³ Matlub, *a.g.e.*, s. 448; Akkavî, *a.g.e.*, s. 462; Tabane, *a.g.e.*, s. 131.

⁷⁴ Matlub, *a.g.e.*, s. 450; Akkavî, *a.g.e.*, s. 464; Tabane, *a.g.e.*, s. 131.

⁷⁵ Matlub, *a.g.e.*, s. 269.

⁷⁶ el-Meydanî, *a.g.e.*, II/487.

şında, ortasında veya sonunda telâffuzları yakın olan iki harfin değişmesidir.⁷⁷ Cinas-ı muzarî diye de adlandırılmıştır.

el-Cinasü'l-muharrafûn en-nâkis الجناس المحرف الناقص

Aynı cinsten olan iki kelimenin lâfız harflerinin sayısındaki ihtilâfa denir. Başka bir tarifte ise cinaslı kelimelerin harfleri, sıralamada, sayıda ve cinsten aynı hareketleri farklı olan cinastır.⁷⁸

Cinasü hattî'n-nâkis جناس حط الناقص

Arapça harflerin noktalı ve noktasız benzerleriyle yapılan cinasa Cinasü hattî nâkis denir. Başka bir tarifte her yönüyle aynı, noktaları farklı olan lâfızları kullanmaktır.⁷⁹ et-Tecnisü't-Tashif de denir.

el-Cinasü'l-müşevveş الجناس المشوش

Cinaslı kelimeler arasında fazla harf kelimenin ortasında bulunursa bu cinas türüne cinasü'l-müşevveş, karışık cinas denir.

ed-Delale الدلالة

Lâfzın manaya delaleti. Muhatabın lafzı duyduğu an o lâfızla neyin kasetedildiğini anlaması.⁸⁰

el-Emr الأمر

Nehy'in zıddıdır. Belâgat âlimlerine göre emir, isti'lâ yoluyla (konuşan kişinin kendini muhataptan daha yüksek görmesi) bir işin yapılmasını ilzam (muhatabı yapmaya mecbur etmek) ve talep etmektir.⁸¹

⁷⁷ el-Meydanî, *a.g.e.*, II/494; Matlub, *a.g.e.*, s. 284.

⁷⁸ el-Meydanî, *a.g.e.*, II/491.

⁷⁹ el-Meydanî, *a.g.e.*, II/497; Matlub, *a.g.e.*, s. 274.

⁸⁰ Matlub, *a.g.e.*, s. 488.

⁸¹ Matlub, *a.g.e.*, s. 184; Akkavî, *a.g.e.*, s. 219.

Emir fiilinin dört sigası vardır.

1. Emir fiiliyle olan emir:
2. Başına emir lam'ı gelen muzari fiille yapılan emir:
3. Emir manasına gelen isim fiille yapılan emir:
4. Emir fiilinin yerine zikredilen mastarla yapılan emir:

Evcuhü'n-nas *أوجه النص*

Edebî güzelliklerin inceliklerinden ve unsurlarından biri de bir sözün bir çok amacı olması ve bu amaçların hepsinin bu sözle kastedilmesi sanatıdır. Bu sanat, muhatapların farklı ve karşıt gruplardan olduğu vakit açıkça görülür.⁸²

el-Fasl *الفصل*

Lügatta ayırmak manasına gelmektedir. İstılahta ise, bazı cümlelerin atıf edatları ve rabitalarla birbirine bağlanmaması olarak söylenmesi,⁸³ bir cümleyi diğer bir cümleye atfetmeyip onları ayrı ayrı zikretmektir.⁸⁴

İki cümle arasında tam bir uyum mevcut ise fasl vaciptir.⁸⁵ Burada kastedilen uyum, ikinci cümlelerin birinci cümleden bedel olması, veya onu beyan ve te'kid etmesidir.⁸⁶ Te'kidi gerektiren husus ise yanlışlığı gidermektir.

el-Ferâid *الفرائد*

Belâgat ilmine göre bir kimsenin kullanmış olduğu lâfzı ferîde menzilesine indirmesi veya benzeri olmayan, mütekellimin Arapların fasih bir lâfzını, gerdanlıktaki inci gibi söz içinde kullanması ve sözden bu lâfız hazf edilirse yerini tutacak bir lâfzın bulunması güç

⁸² el-Meydanî, *a.g.e.*, I/80.

⁸³ Matlub, *a.g.e.*, s. 549; Tabane, *a.g.e.*, s. 502.

⁸⁴ Bolelli Nusreddin, *a.g.e.*, s. 247; Matlub, *a.g.e.*, s. 549; Tabane, *a.g.e.*, s. 502.

⁸⁵ Matlub, *a.g.e.*, s. 550.

⁸⁶ Akdemir, Hikmet, *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi*, İzmir, 1999, s. 48.

olan lâfızları kullanması sanattır. Ayrıca bu istimal, kullanılan fesahatına ve belâğatına delâlet eden bir sanattır.⁸⁷

el-Hakika الحقیقة

Hakikat, mecazın zıddıdır. Gerçek, hakikat; konuşma ıstılahında konulduğu anlamda kullanılan kelimedir. İçinde istiare, tehir, takdim veya temsil olmayan lâfızın vaz' edildiği manaya delalet etmesidir.⁸⁸

el-Hasr ve'l-Kasr الحصر و القصر

Hasr, ihata etmek, çevrelemek, daraltmak ve kasr manalarında kullanılır.⁸⁹ Hususî bir tarzda bir şeyi bir şeyle tahsis etmek, haberin mübtedayı olumsuzluk yoluyla tahsis etmesi gibi.

el-Haşv الحشو

Bir cümle veya beyitte fazladan söz irad etmeye haşv denir. İ'tirazü'l-kelâm kable't-temam adı da verilir. Çeşitleri vardır:

a. *Haşv-i kabîh*, sözde uygunsuz ve kaba düşen fazlalıktır.

b. *Haşv-i mutavassıt*, söze çirkinlik veya güzellik katmayan fazlalıktır.

c. *Haşv-i melîh*, söze güzellik katan fazlalıktır.

el-Hazf الحذف

Söylenmesi icap etmeyen sözün ibarede irad olunmamasıdır.⁹⁰ Meanî sanatlarındanıdır. Bedi sanatlarından olduğu da söylenmektedir.⁹¹

⁸⁷ Matlub, *a.g.e.*, s. 542; Akkavî, *a.g.e.*, s. 616.

⁸⁸ Tabane, *a.g.e.*, s. 176; Matlub, *a.g.e.*, s. 471.

⁸⁹ Matlub, *a.g.e.*, s. 468; Akkavî, *a.g.e.*, s. 543.

⁹⁰ Tahirü'l-Mevlevî, *a.g.e.*, s. 52.

⁹¹ Çögenli Sadi, ve diğerleri, *Arapça Farsça Türkçe Örnekleriyle Edebî Sanatlar (Bedi)*, Erzurum, 1991. s. 18.

a) *Hazfu yâi'l-mutekellim* حذف يا المتكلم

b) *Füil sonundan illet harfinin hazfedilmesi*

حذف حرف العلة في آخر الفعل

Bazen i'rab gereği olmaksızın uyum ve güzellik için fiilin sonundan illet harfi hazfedilir.

c) *Bir cümlelin hazfedilmesi* حذف جملة

Anlaşılacağına inanılan veya ona delâlet edenle yetinilirse cümle hazfedilebilir.⁹² Bu hazf dört yerde olur:

1. Kasem cümlesinin hazfedilmesi حذف جملة القسم

2. Cevab-ı kasemin hazfedilmesi حذف جواب القسم

3. Cevab-ı şartın hazfı حذف جملة جواب الشرط

4. Şart cümlesinin hazfı حذف جملة الشرط

Birden fazla cümlelin hazfı حذف أكثر من جملة

Mahzufa işaret edenle iktifa edildiği zaman birden fazla cümlelin hazfedilmesidir.

el-Hayfâ الحيفى

Bir cümle veya beytin bir kelimesinin noktaltı, bir kelimesinin noktasız harflerden meydana getirilmesidir.

el-Hitabü'l-âm الخطاب العام

Hitabü'l-âm irad edilen sözün genele yönelik olmasıdır ve-ya söylenmiş olan sözün muhatabının genel olmasıdır. Muayyen bir kişi ya da gurubun kasedilmemesi, bir olayın azametini ve önemini ilân ve bildirmek bakımından herkesi kapsamı gerektiği yerlerde kullanılmıştır.⁹³

⁹² Bkn. Ege Ramazan, *İbn Kemal'in Esrârü'n-Nabvi ve Dönemindeki Arap Dili Filolojik Çalışmalarına Kısa Bir Bakış*, bslmdt., İzmir 2002, s. 23.

⁹³ Akkavî. a.g.e., s. 567; Matlub, a.g.e., s. 486; Tabane, a.g.e., s. 200.

Hüsnü'l-makta *حسن القطع*

Bir kimsenin kelâmını ister bir şiirle, ister bir hutbeyle, isterse bir risaleyle olsun, en güzel bir şekilde sona erdirmesidir. Böylece nefsi, daha sonra zikredilecek kısma istek duymaz. Bu sanata intiha veya hüsnü'l-intiha da denir.⁹⁴

Hüsnü'l-matlab *حسن المطلب*

Vesileyi sunduktan sonra, maksadı ifade etmektir. Bir başka tarifte ise; bir şey talep edildiğinde, ihamdan, hayalden ve gönül çekici lâtifeden dolayı, edebîliğe en uygun biçimde talep yapılması denilmiştir.⁹⁵ Örneğin “*Ancak Sana ibadet ederiz, yalnız Senden yardım dileriz. Bizî doğru yola ilet.*”⁹⁶ mealindeki ayette bu sanat yer almaktadır.

Hüsnü'l-matla *حسن المطلع*

Mensur veya manzum bir esere, seçkin ve konusuna uygun sözlerle başlamaktır. Beraetü'l- istihlâl veya hüsn-i ibtida da denir.

Hüsnü'n-nesak *حسن النسق*

Tek başlarına kalsalar dahi müstakil manalar ifade edebilecek cümlelerin peş peşe atf yapılarak zikredilmesiyle yapılan sanattır.⁹⁷ Konuşan bir kimsenin, birbirini takip eden, matuf ve bitişik kelimeleri doğru ve güzel bir şekilde söylemesidir. Öyle ki, konuşmasından her cümle, tek başına tam bir mana ifade eder. Cümlelerin manası da lâfzıyla müstakil kalır.⁹⁸

⁹⁴ et-Tehanevî Muhammed Ali b. Ali, *Kitab Keşşaf Istilâhât el-Fünûn*, İstanbul, 1984, I/388.

⁹⁵ et-Tehanevî, *a.g.e.*, I/388; Matlub, *a.g.e.*, s. 67.

⁹⁶ Fatiha, 5-6.

⁹⁷ el-Meydanî, *a.g.e.*, II/462.

⁹⁸ et-Tehanevî Muhammed Ali b. Ali, *Kitab Keşşaf Istilâhât el-Fünûn*, İstanbul, 1984, I/390.

Hüsnu't-tahallus *حسن التخلص*

Şairin nesîp veya teşbibden sonra güzel bir münasebetle medhe veya başka bir konuya girmesidir.

Hüsnu't-ta'lîl *حسن التعليل*

Bir vasıf için -gerçek olmayan hoş bir sebeple- uygun bir sebep iddia edilmesidir. Beyan sanatlarından biridir. Bedi sanatlarından olduğu da söylenir.⁹⁹

el-İbda *الابداع*

İbda, lügat manası itibariyle izhar etmek, bir yerden diğer bir yere çıkarmak, yaratmak, emsalı olmayan bir şey yaratmak anlamlarına gelir. Terim manası; bir sözün bedi sanat çeşitlerinden bir çoğunun anlamlarını ihtiva etmesi demektir.¹⁰⁰

el-İbdal *الإبدال*

Bedi sanatlarından sayılmıştır. Değiştirmek, bazı harflerin birbirilerinin yerine kullanılması sanatıdır.¹⁰¹

el-İbham *الإبهام*

Mütakellimin, birbirinden fark edilmeyen veya edilemeyen iki değişik manaya delâlet eden söz söylemesidir.¹⁰² İştirakta iki değişik manaya gelen bir kelimenin, ibhamda ise iki değişik manaya gelen bir cümlenin getirilmesi söz konusudur.

İcaz *الإيجاز*

Maksadı, alışılmış ifadeden daha azı ile karşılamaktır. el-Kazvinî, ‘maksadı ifade etmenin yollarından makbul olanı,

⁹⁹ Çöğenli Sadi ve diğerleri, *Anıya Farsça Türkçe Örnekleriyle Edebî Sanatlar (Bedî)*, s. 21.

¹⁰⁰ Âsî Michel-Ya'kub Emîl Bedî, *el-Mu'cemu'l-Mu'fassal fi'l-Lügati ve'l-Âdâb*, Beyrut, ts, I/25; el-Meydanî, *a.g.e.*, II/482; Tabane, *a.g.e.*, s. 62; Matlub, *a.g.e.*, s. 23; Akkavî, *a.g.e.*, s. 18.

¹⁰¹ Matlub *a.g.e.*, s. 25.

¹⁰² Tabane, *a.g.e.*, s. 91.

(maksadın) aslını kendisine eşit veya ondan eksik- (ancak) yeterli lâfızla ya da bir faydadan dolayı ondan fazla (lâfızla) ifade etmektir.’ der.¹⁰³ İtnabın tersidir.

İcazü'l-kasr *إيجاز القصر*

Kasr; kavramlar arasındaki tahsisi gerçeğe uygun şekilde, alışılmış ifadeden daha azı ile karşılaktır. Başka bir tarifte bir kavramı, özel bir tarzda başka bir kavrama tahsis etmek¹⁰⁴ veya içinde hazf olmayan kasr, az lâfızla maksada uygun çok mana ifade etmektir.¹⁰⁵

İcazü'l-hazf *إيجاز الحذف*

Hazf ile yapılan (kısaltma)dır. Meanî sanatlarından.

el-İdmac *الإدماج*

Lügatte dürmek, ipi bükme, iç içe geçirmek ve bir şeyi bir şeye derc etmek, içinde gizlemek manalarında kullanılır. Buna, müdafa ve istidrad da denilmiştir. Istilahta ise, bir lâfzın, biri kasedilmiş diğerine işaret edilmiş iki mana ihtiva etmesidir.¹⁰⁶

el-İftinan *الافتنان*

İki tezat anlamı aynı anda kullanma ile birlikte lâfızda herhangi bir uyumsuzluğun olmamasıdır. Başka bir tarifte; bir beyit veya cümlede iki zıt sanatın kullanılması¹⁰⁷ veya sözünde sanat çeşitlerini maharetle (ustaca) peş peşe kullanma sanatıdır.¹⁰⁸ Bir sözde iki değişik veya daha fazla sanat kullanmak. Övme, yerme,

¹⁰³ el-Kazvinî Hatip, *Telbis ve Tercümesi (Telbîsü'l-Miftah)*, s. 80.

¹⁰⁴ Bolelli Nusreddin, *a.g.e.*, s. 236.

¹⁰⁵ Matlub, *a.g.e.*, s. 211; Akkavî, *a.g.e.*, s. 246; el-Meydanî, *a.g.e.*, II/29.

¹⁰⁶ Matlub, *a.g.e.*, s. 52; Akkavî, *a.g.e.*, s. 52.

¹⁰⁷ Bkz. Âsî Michel-Ya'kub Emil Bedi, *a.g.e.*, I/185.

¹⁰⁸ Matlub, *a.g.e.*, s. 155; Akkavî, *a.g.e.*, s. 189.

övünme (iftihar), tebrik, teselli ve itap gibi sanatları sözünde ustaca kullanmaktır.¹⁰⁹

el-İhtibak الاحتياك

Aralarında benzerlik bulunan lâfızların bir sözde birleşmesi, daha sonra bu benzerlerden birinin diğerine delâlet etmesinden dolayı diğerinin hazfedilmesi sanattır.¹¹⁰ Hazfü'l-Mukabileyn de denmiştir. Veya birinci cümlede benzeri zikredilen lâfızın ikinci cümleden, ikinci cümlede benzeri zikredilen lâfızın da birinci cümleden hazfedilmesidir.¹¹¹

el-İhtisas الاختصاص

Genel olan bir şeyi birisine tahsis etmek veya hitabın delâlet ettiği hükmü genelden özele tahsis etmek demektir.¹¹²

el-İhtiras الاحتراس

İhtiras (tekmil, tetmim, ihtiyat, ihtiraz) dikkat etmek, tedbirli olmak manalarına gelir. Veya mütekellimin, sözünde istemediği manaların tevehhüm edilebileceğini fark ederek, tevehhümü ortadan kaldıracak ifadeleri kullanmasına denir.¹¹³ İtnap çeşitlerindedir.

el-İktibas الاقتباس

Şairin şiirini, ayet ve hadislerden alıntılar yaparak süsleme ve kuvvetlendirmesine denir. Şair bu süslemeyi yaparken alıntılarında basit de olsa bazı değişiklikler yapabilir.¹¹⁴ Şiir ya da düz

¹⁰⁹ el-Meydanî, *a.g.e* II/475.

¹¹⁰ Matlub, *a.g.e.*, s. 35; Akkavî, *a.g.e.*, s. 33.

¹¹¹ Matlub, *a.g.e.*, s. 35; Akkavî, *a.g.e.*, s. 33.

¹¹² Akkavî, *a.g.e.*, s. 44; Matlub, *a.g.e.*, s. 46.

¹¹³ el-Meydanî, *a.g.e.*, II/84; Matlub, *a.g.e.*, s. 40.

¹¹⁴ *Dîvan*, Beyrût, 1879, s. 79; Bark, Yücel, *İbnu'l Fârid, Hayatı ve Edebi Kişiliği*, Bslm. Y. lisans tezi, Atatürk Üniversitesi-Edebiyat Fak. Kütüphanesi, DMB. NO: 7030, Erzurum/1998, s. 62.

yazı metinde bir ayet veya hadisin tamamının veya bazı kelime-
lerinin alıntılanmasına iktibas denir.¹¹⁵

el-İktifa الاكتفاء

İktifa yeterli görme, uzatmama, aralarında irtibat ve telâzum bulunan iki şeyden, herhangi bir nükteden dolayı birini zikretmekle yetinmek demektir.¹¹⁶

el-İlhab ve'-tehyic الإلهاب و التهييج

Bir bedi terimi olarak, harekete geçirmek, tahrik etmek, kıskırtmak ve uyandırmak manalarına gelen ilhap ve tehyicin istilâhî manası ise, kendisinin bir işi terk etmesi umulmayan kişiyi o işi yapmaya veya bir işin kendisinden suduru beklenmeyen kişiyi o işi yapmamaya teşvik etmek şeklinde tarif edilir.¹¹⁷

el-İltifat الالتفات

İltifat, lügatte dönüp bakmak, dönmek ve yönelmek demektir. Belâğat alimlerine göre, sözü gaibten muhataba veya muhaptan gaibe döndürmek sanattır.¹¹⁸ İltifat, bir anlamı üç (birinci, ikinci ve üçüncü) şahıstan herhangi biri ile ifade ettikten sonra anlatıma başka biriyle devam etmek¹¹⁹ veya yüzü asıl (tabii) hâ-
linden ya da durumundan başka bir yöne çevirmektir.¹²⁰

Meanî sanatları olan müsned-i ileyhin zahirin muktezasından çıkması adlı bahsin bölümleri arasında zikredilir, ancak

¹¹⁵ Saraç M. A. Yekta, *a.g.e.*, s. 208.

¹¹⁶ el-Meydanî, *a.g.e.*, II/48.

¹¹⁷ Matlub, *a.g.e.*, s. 182; Muhammed Muhammed Ebu Musa, *el-Belâğatü'l-Kur'anîyye fî Tefsiri'z-Zemahşeri*, Kahire, 1988, s. 732.

¹¹⁸ Tahirü'l-Mevlevî, *a.g.e.*, s. 63.

¹¹⁹ Geniş bilgi için bkz. el-Kazvînî el-Hatîb, *el-İdab fî Ulûmi'l-Belâga*, ts. I/506.; Tabâne, *a.g.e.*, s. 614; Matlub, *a.g.e.*, s. 173; Akkavî, *a.g.e.*, s. 207.

¹²⁰ el-Meydanî, *a.g.e.*, I/479; İltifât sanatı için bkn. Ege Ramazan, *Telâhî'l-Hitab İbn Kemâl*, bslmylt, İzmir 1995, s. 29-39.

kelâmı güzelleştiren bir husus olduğu için bedi ilminin de kapsamına girer.

el-İma الإيماء

İma, uzuv (organlarla) larla işarete denir. Mananın açık bir şekilde değil de işaret ve ima yoluyla ifade edilmesidir.¹²¹

el-İnsicam الإنسجام

İnsicamın lügat manası, düzgünlük, sağlamlık ve tertip üzere olmak demektir.¹²² Terim manası; lâfzın; selâmeti, mananın kolaylığı, birbiriyle uyumu ile birlikte muhkem ve fasih olmasıdır.¹²³ Veya insicam, sözün fasih olması ve terkiplerinde tam bir uyum içerisinde olmasından dolayı yüksekte akan berrak suyun akışı gibi bir üslûba sahip olmasıdır.¹²⁴

el-İnşâ الإنشاء

İnşâ, lügatte “ıcat etmek, yoktan varetmek” manasına gelir. İstilahta ise yalana ve doğruya ihtimali olmayan sözdür. Meanî sanatlarındandır. İnşâ-yı gayr-i talebi (istek bildirmeyen) ve inşâyı talebi (istek bildiren) olmak üzere iki kısma ayrılır.

1. el-İnşâ‘u gayri’t-Talebî الإنشاء غير الطلبي

Kendisiyle bir talepte (istekte) bulunulmayan sözdür.¹²⁵ Buna delalet eden birçok sigâ (kip) vardır. En önemlisi emrû’t-tekvîn (أمر التكوين) diyebileceğimiz ve kûn (كن) sıygasıyla yapılan emirdir.

2. el-İnşâü’t-Talebî الإنشاء الطلبي

¹²¹ Tabane, *a.g.e.*, s. 738; Matlub, *a.g.e.*, s. 216; Akkavî, *a.g.e.*, s. 250.

¹²² Bkz. Heyet, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Biyüyük Liğat*, İstanbul, 1985, s. 456.

¹²³ el-Haşimî es-Seyyid Ahmed, *Cevâbirü’l-Belâğa*, İstanbul, 1984, s. 409.

¹²⁴ Matlub, *a.g.e.*, s. 194; Akkavî, *a.g.e.*, s. 235.

¹²⁵ el-Meydanî, *a.g.e.*, I/224.

Söylendiği anda kendisiyle bir talepte bulunulan sözdür. Sözü söyleyen kişinin o anda talebinin olmadığı inancında olması ve sözü söylemesinden sonra talebinin gerçekleşmesine denir.¹²⁶

el-İnşa-u't-talebî altı çeşittir:

1. Emir ve Nehy الأمر و النهي¹²⁷

2. İgrâ ve Tahzir الإغراء و التحذير

3. Nida النداء

Nida, sözü söyleyen kişinin, muhatabından kendisine yönelmesini istemesidir.

Nida , وا , هيا , أي , آ , يا , أي , أ , gibi sekiz harfle yapılır.

«يا» racih yakında olanları, «هيا ve «يا» uzakta olanları «يا» racih kavle göre uzakta olanları çağırarak için müşterek yani hem yakında hem de uzakta olanları çağırarak için kullanıldığı da söylenmiştir.¹²⁸

4. et-Temenni ve't-terecci التمني و الترجي

Temenni, gerçekleşmesi beklenmediği için vukuu ümit edilmeyen güzel bir şeyi arzu etmektir. Arzu edilen şey temenni edenin zihninde ya imkânsızdır veya imkân dairesinde olduğu hâlde gerçekleşmesi çok uzak bir ihtimaldir.¹²⁹

Temenni «ليت» kelimesiyle yapılır.

Terecci, beklenen bir şeyin beyan edilmesidir. Terecci, «عسى ve لعلى» kelimeleriyle olur.

5. ed-Dua ¹³⁰ الدعاء

¹²⁶ el-Meydanî, *a.g.e.*, I/228.

¹²⁷ Emir kısmında zikredilmiştir.

¹²⁸ el-Meydanî, *a.g.e.*, I/240.

¹²⁹ el-Meydanî, *a.g.e.*, I/251.

¹³⁰ Nehiy kısmında zikredilmiştir.

6. el-İstifham الاستفهام¹³¹**el-İrdaf** اليرداف

Kastedilen manaya delâlet eden asıl lâfzıyla değil de, eş anlamlısı (müradif) ile işaret etme sanatıdır.¹³²

İrsalü'l-mesel ارسال المسال

İrsalü'l-mesel; yazılı ve sözlü anlatımlarda atasözü ve vecize kullanma sanatıdır. Başka bir tarifte ise sözünü, hikmet, sıfat vb. meseli güzelleştiren şeyleri mesel tarzında kullanarak süslemektir.¹³³ Bu edebî sanata irad-ı mesel de denmektedir. Mütakellimin konuşma esnasında mesel getirmesi sanatıdır.¹³⁴

İrsalü'l-meseleyn ارسال المثلين

İrsalü'l-meseleyn yazılı ve sözlü anlatımlarda iki atasözü veya iki vecize kullanma sanatıdır.

el-İstihdam الاستخدام

İstihdam müteaddit manası olan bir lâfzın her manasına münasip kelime irad etmektir.¹³⁵ Müsterek iki manası olan lâfzı mutlak şekilde kullanıp daha sonra bu lâfzın iki manada kullanıldığını ifade eden iki lâfız kullanmaktır.¹³⁶ Veya iki manası olan lâfzı, bir manayı kastederek getirip diğer manasını da ona ait zamiriyle ifade etmek¹³⁷ yahut iki manası olan lâfza ihtiyaç duyup iki manayı bir lâfzla ifade etmek için kullanmaktır.¹³⁸

¹³¹ İstifham kısmında zikredilmiştir.

¹³² Matlub, *a.g.e.*, s. 54; Tabane, *a.g.e.*, s. 248.

¹³³ Matlub, *a.g.e.*, s. 56; Akkavî, *a.g.e.*, s. 59; Tabane, *a.g.e.*, s. 250.

¹³⁴ Matlub, *a.g.e.*, s. 56.

¹³⁵ Âsî Michel- Ya'kub Emil Bedi, *a.g.e.*, I/86.

¹³⁶ Matlub, *a.g.e.*, s. 71; Akkavî, *a.g.e.*, s. 80; Tabane, *a.g.e.*, s. 193.

¹³⁷ Tabane, *a.g.e.*, s. 193.

¹³⁸ Akkavî, *a.g.e.*, s. 79.

el-İstitrâd الاستيراد

Sözün ve manaların birbirine tâbi olması, peşpeşe gelmesi, mütেকellimin, birbiriyle alâkalı manalardan birinden diğereine geçmesi ve daha sonra da önceki manaya dönmesidir, okuyucunun veya dinleyicinin sıkılmaması için bir manadan diğereine geçmek demektir.¹³⁹

el-İstidrâk الاستدراك

Övmeye delalet eden sözlerle yerme, yahut yerme gibi görünen ifadelerle övme sanatına denir.¹⁴⁰

el-İstifham الاستفهام

Sormak manasına gelen istifham, bilmediği bir şeyi sorarak anlamak istemek veya soranın önceden bilmediği şeyi bilmek istemesidir.¹⁴¹ Meanî sanatlarındandır.

İstifham edatları, istenilen bilginin mahiyetine göre üç şekilde tasnif edilir.

1. Hem tasdik hem de tasavvur için kullanılan edatlar ki bu da sadece istifham hemzesiyle olur.
2. Sadece tasdik için kullanılan edat ki bu da هل harfiyle olur.
3. Sadece tasavvur için kullanılan edatlar ki bütünü isim olan «ما، من، أي، كم، كيف، أين، أتى، متى، أيان» kelimeleridir.

İsim veya sıfatların asıl yerlerinden nakledilerek başkalarına izafe edilmesi نقل الأسماء أو الصفات من مواضعها الطبيعية و إضافتها على غيرها

Edebî güzellik unsurlarından biri de isim veya sıfatların asıl yerlerinden nakledilerek başkalarına izafe edilmesidir.¹⁴²

¹³⁹ Matlub, *a.g.e.*, s. 79; Akkavî, *a.g.e.*, s. 89; Tabane, *a.g.e.*, s. 372.

¹⁴⁰ Çöğenli M. Sadi ve diğereileri, *a.g.e.*, s. 28.

¹⁴¹ Matlub, *a.g.e.*, s. 109; Akkavî, *a.g.e.*, s. 122; Tabane, *a.g.e.*, s. 512.

¹⁴² el-Meydanî, *a.g.e.*, I/90.

el-İstiare الاستعارة

Aklı mecaz veya lügavî mecaz olarak da adlandırılmıştır. İstiare lügatte, ödünç almak ve birinden iğreti almak manasına gelmektedir. İstilahta ise bir kelimenin manasını başka bir kelime hakkında geçici olarak kullanmak.¹⁴³ Bir lâfzın müşabehat ilgisiyle ve aslı manasının kastedilmesine karine-i mania sebebiyle hakikî manasının dışında kullanılmasıdır.¹⁴⁴

İstiaarenin çeşitleri:**1. el-İstiare-i asliye** الاستعارة الأصلية

İsimlerle isim hükmünde olan masdarlardan, bir de bir vasf ile müstehir olan isim hükmüne girmiş âlemlerden yapılıdır.¹⁴⁵

2. el-İstiare-i tebe'yye الاستعارة التبعية

Füillerden türemiş sıfatlar ve harflerle yapılan istiare-dir.¹⁴⁶

3. el-İstiare-i tasrihiyye الاستعارة التصريحية

Müşebbehün bih (kendisine benzetilen)'in zikredildiği, müşebbeh (benzeyen)'ün zikredilmediği sanata denir.¹⁴⁷

4. el-İstiare-i mekniyye الاستعارة المكنية

Müşebbehin zikredildiği, müşebbehün bihin hazfedilip yerine levazımdan bir şeyin getirildiği sanata denir.¹⁴⁸

5. el-İstiare-i tehekümüyye الاستعارة التهكمية

Övmeye delalet eden lâfızların yerme ve ihane (küçümseme) de kullanılmasına denir.¹⁴⁹

¹⁴³ Tahirü'l-Mevlevî, *a.g.e.*, s. 71.

¹⁴⁴ el-Meydanî, *a.g.e.*, II/229.

¹⁴⁵ Tahirü'l-Mevlevî, *a.g.e.*, s. 72.

¹⁴⁶ Matlub, *a.g.e.*, s. 89.

¹⁴⁷ Matlub, *a.g.e.*, s. 93; Tabane, *a.g.e.*, s. 335.

¹⁴⁸ Tahirü'l-Mevlevî, *a.g.e.*, s. 73.

¹⁴⁹ Matlub, *a.g.e.*, s. 95; Akkavî, *a.g.e.*, s. 103.

İ'tilâfû'l-lâfz ve'l- ma'nâ ائتلاف اللفظ والمعنى

Bu sanat lâfızların manalara uygun olmasıdır.

el-İsti'naf الاستئناف

Söze başlamak, yeniden başlamak ve kaldığı yerden başlamak, devam etmek. Sözün tamamından sonra mukadder bir soruya cevap olacak bir şekilde söz söylemektir.¹⁵⁰

İstıtba استبعا

İç içe ve katmerli medh manasındadır.¹⁵¹ Lâfzın, biri açık bir şekilde ifade edilmiş diğerine ise işaret edilmiş gibi iki mana tazammun etmesidir.¹⁵² Buna muzafaa da denir.

el-İşaret الإشارة

İşaret imadandır. Ona eliyle işaret etti yani ima etti. ima yoluyla az lâfızların çok manaya delâlet etmesidir. Açıkça zikredilen lâfızla gizli bir mananın kastedilmesi. Bu sanat sözün tuzu ve nesrin cevheridir.¹⁵³ İşaret güzellikte, kinaye ise çirkin şeylerde olur.

el-İştikak الإشتقاق

Bir cümlede veya bir beyitte aynı kökten türemiş kelimeler kullanmaktır.¹⁵⁴

el-İtnab الإطناب

Tekrar etmeksizin yeni bir fayda (faidetun lügaviyye) için lâfzın manadan fazla olması,¹⁵⁵ kastedilen bir fayda için fesahatta mu-

¹⁵⁰ Matlub, *a.g.e.*, s. 61; Akkavî, *a.g.e.*, s. 66.

¹⁵¹ Tâhirü'l-Mevlevî, *a.g.e.*, s. 74.

¹⁵² Matlub, *a.g.e.*, s. 63.

¹⁵³ Akkavî, *a.g.e.*, s. 148; Matlub, *a.g.e.*, s. 123.

¹⁵⁴ Çögenli M. Sadi ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 31.

¹⁵⁵ Tabane, *a.g.e.*, s. 385.

tat yolla manayı anlatabilmesi mümkün olan lâfızlardan fazla söz söylemek demektir.¹⁵⁶ İtnap, anlamın farklı iki biçimde gösterilmesi veya zihinde daha sağlam yer tutması ya da onu öğrenme zevkinin mükemmel olması amacıyla sözü kapalı söyledikten sonra açıklamakla olur.

İtnab çeşitleri:

1. el-İtnab bi'l-bust: الاطناب بالبسط

Fazla lâfız olmaksızın az kelâmla anlatılabilecek basit manaları, uzun kelâmla anlatmak,¹⁵⁷ veya basit manaları çok cümleyle ifade etmek.

2. el-İtnab bi'z-ziyade: الاطناب بالزيادة

Herhangi bir fayda için açıklanması kastedilen manadan daha fazla lâfızlarla o mananın anlatılması.¹⁵⁸

İtnap bir cümlede olduğu gibi birkaç cümlede de olur.

Bir cümlede vuku bulan itnap iki kısımdır: a) Bir cümlede vuku bulan hakikî itnap, b) Bir cümlede vuku bulan mecazî itnap.

el-İtilâf الائتلاف

İçtima ve ittifak diye de adlandırılır. Üslûbun manaya uygun olması demektir. Lâfzın mana ile, lâfzın vezinle, lâfzın lâfızla, mananın mana ile muvafakatı olmak üzere itilâfda dört türlü uygunluk lâzım gelir.¹⁵⁹ Çeşitleri şunlardır:

a) Lâfzın mana ile itilâfı الائتلاف اللفظ مع المعنى

Kullanılacak kelime ve terkiplerin mevzua uygun olması,¹⁶⁰ lâfızların manalara uygun olması, mütekellimin kastettiği yüce manalara seçkin lâfızlar getirmesidir. Her manaya delâlet eden lâfızlar

¹⁵⁶ el-Meydanî, *a.g.e.*, II/60.

¹⁵⁷ el-Meydanî, *a.g.e.*, II/62.

¹⁵⁸ el-Meydanî, *a.g.e.*, II/64.

¹⁵⁹ Tahirü'l-Mevlevî, *a.g.e.*, s. 75; Matlub, *a.g.e.*, s. 11.

¹⁶⁰ Tahirü'l-Mevlevî, *a.g.e.*, s. 75.

vardır, adiyе adı, önemsizе önemsiz, düzgüne düzgün gibi her manaya has isim vardır. İbarede yer alan lâfızların ifade ettikleri mana ile uyum içinde olması, övünme ve kahramanlık gibi ifadelerde sert ve haşın lâfızlar seçilirken başkasını övmek için yumuşak lâfızların seçilmesidir.¹⁶¹ Belâgat âlimleri, lâfızların, kastedilen manaya lâyık ve münasip olması şeklinde tarif etmişlerdir.¹⁶²

b) Lâfzın lâfızla itilâfi ائتلاف اللفظ مع اللفظ

Garip (az kullanılan) bir lâfzın yine kendisi gibi garip lâfızlarla beraber kullanılması suretiyle lâfızlar arasında uyumun sağlanmasıdır.¹⁶³

c) Mananın manayla itilâfi ائتلاف المعنى مع المعنى

Bir hususun en münasip bir şeye mukarin olmasıdır.¹⁶⁴

el-İttisa الإلتساع

İttisa genişleme anlamındadır. Surelerin iftitahı gibi, mana itibarıyla birçok ihtimal kabul eden (geniş tevili) lâfızları kullanmaktır.¹⁶⁵

el-İzdivac الإزدواج

Bir cümle ya da beyitte secili kelimelerin ardarda gelmesine veya birbirlerine yakın olması hâline denir. Tazminü'l-müzdevic de denir.

İzmar makamında izhar ve izhar makamında izmar

الإظهار في مقام الإضمار، و الإضمار في مقام الإظهار

Mutat üslûba göre zamirin kullanılması gerekir. Bazen belâgat amacıyla zahir isim zamirin yerine bazen de zamir zahir ismin yerine kullanılır.¹⁶⁶

¹⁶¹ Matlub, *a.g.e.*, s. 15; Akkavî, *a.g.e.*, s. 11; Tabane, *a.g.e.*, s. 43.

¹⁶² Matlub, *a.g.e.*, s. 16.

¹⁶³ Matlub, *a.g.e.*, s. 14; Akkavî, *a.g.e.*, s. 9.

¹⁶⁴ Tahirü'l-Mevlevî, *a.g.e.*, s. 75.

¹⁶⁵ Matlub, *a.g.e.*, s. 28; Akkavî, *a.g.e.*, s. 23; Tabane, *a.g.e.*, s. 718.

¹⁶⁶ el-Meydanî, *a.g.e.*, I/503.

Belâgat kasdıyla zahir ismin zamirin yerine kullanılmasına izmar makamında izhar denir.

İzmar makamında izhar sanatının belâgat amaçlarını şöyle sıralayabiliriz:

Birinci amaç: Alay amacıyla zahir ismin kullanılması.

İkinci amaç: Pekiştirme amacıyla zamirin yerine zahir ismin zikredilmesi.

Üçüncü amaç: Muhataba heybet ve güzelliği hissettirmek.

Dördüncü amaç: Taaccüp amacıyla zamir yerine zâhir ismin zikredilmesi.

İzhar makamında izmar sanatının gerektiği yerler:

1. Zamirü'ş-şe'n veya zamirü'l-kıssa da olan izmar. Zamirü'ş-şe'n veya zamirü'l-kıssa kendisine döndürülen bir zâhire ihtiyaç duymadığı gibi cümleden başka bir şeyle de açıklanmaz.¹⁶⁷

Zamirü'ş-şe'n veya zamirü'l-kıssa, kendisiyle tazim, tefhim ve dehşet kastedilen emirde zâhir ismin yerine zikredilir.

Bu zamirin de dört durumu vardır:

Birinci durum: İnne (إن) anlamında bariz ve muttasıl olması durumunda zâhir ismin yerine zikredilir.

İkinci durum: Bariz fakat munfasıl olup âmili manevî ise yani mübteda ise zamir zâhirin yerine zikredilir.

Üçüncü durum: Zamirin ذك babında müstetir olması durumunda zâhir makamında izmar yapılır.

Dördüncü durum: Zamirin hazfinin vacip olduğu yerlerde izhar makamında izmar yapılır. Bu hazifte (إن) hafif meftuh enne ile hazfi vacip olur.

¹⁶⁷ el-Meydanî, a.g.e., I/503.

el-Kalp ve'l-ih̄tisas القلب و الاختصاص

Kalp bir kelimenin tersinden okunarak anlamlı bir kelime meydana getirecek şekilde kullanılması,¹⁶⁸ ters çevirmek, heyetini değiştirmek altını üstüne getirmek,¹⁶⁹ lâfzın baştan sona doğru okunduğu gibi sondan başa doğru okunmasıdır.¹⁷⁰

el-Kasr القصر

Kasr, kavramlar arasındaki tahsis gerçeğe uygun şekilde, alışılmış ifadeden daha azı ile karşılamaktır. Başka bir tarif de bir kavramı, özel bir tarzda başka bir kavrama tahsis etmektir.¹⁷¹ İcazül kasr da denir.

el-Kavlu bi'l-mûceb القول بالموجب

Başkasının sözünde kendisi için bir hüküm verilen şeyi ifade eden bir sıfatın bulunması ve senin de onu -onda bulunup bulunmamasına bakmadan- başkası için söyleme veya başkasının sözünde bulunan bir lâfzı –müteallâkının zikredilmesi sebebiyle- maksadına aykırı olarak muhtemel anlamlardan birine hamletmektir.¹⁷²

el-Kinaye الكناية

Manasını kastetmediği sözü söylemesi.¹⁷³ Üstü kapalı veya açıkça söylenmesi uygun olmayan durumlarda söylenen sözdür.

Leff-ü neşr لَفَّ النَّشْر

Manası, çeşitli şeyleri detaylı veya mücmel olarak zikrettikten sonra -dinleyicinin yerli yerine koyacağına güvenerek- (ke-

¹⁶⁸ İhtisas için bkz. Kasr mad.

¹⁶⁹ Akkavî, *a.g.e.*, s. 623; Matlub, *a.g.e.*, s. 561.

¹⁷⁰ el-Meydanî, *a.g.e.*, II/535.

¹⁷¹ Bolelli Nusreddin, *a.g.e.*, s. 236.

¹⁷² el-Kazvîni el-Hatîb, *el-İdab fî Ulûmi'l-Belâğa*, 1/532; İbn Cabir el-Endelusî, *a.g.e.*, s. 145.

¹⁷³ Matlub, *a.g.e.*, s. 568.

limelerden) her birine ait şeyleri tayin etmeden zikretmektir.¹⁷⁴ et-tay ve'n-neşr de denir.

Lüzumu ma layelzem لزوم ما لا يلزم

Nazımda, kafiyenin son harfî olan revî harfinden veya ne-sirde, fasılalarda revî yerinde bulunan harften önce seci'de gerekli olmayan bir şeyin getirilmesidir. Gerekli olmadığı halde gerekliymiş gibi kullanmaktır. (Bu lâfız sanatına aynı zamanda iltizam, in'at, tazyik ve teşdit adı da verilmektedir).¹⁷⁵

el-Lügaz اللغاز

Manzum bilmece anlamına gelir. Gizlenmiş olan şeyin işaret edilen vasıflarından yola çıkılarak anlaşılır.

Ma la yestehilü bi'l-in'ikas ما لا يستحيل بالانعكاس

Bu sanata maklubü'l-kül ve maklubü'l-müsteva da denir. Tersinden okunduğu zaman aynı telâffuzu ve manayı vererek yapılan sanattır.¹⁷⁶

el-Mecaz المجاز

Mecaz مجوز fiilinden alınmıştır. جزت الطريق *yolu geçtim* و جازه *bu yolda gitti* veya *bu geçti*. Mecaz مأخذه و طريق القول و söyleme şekli manasına da gelmektedir. Mecaz ayrıca 'böyle yapmak caizdir, yani herhangi bir sakınca yoktur.' manalarına da gelmektedir. Mecaz hakikatin zıddıdır. Mecazda isti'are ve teşbih sanatları mevcuttur. Mecaz aşılın, geçilen yerin ismidir. Mecaz, lâfzı bir mana-

¹⁷⁴ Tahirü'l-Mevlevî, *a.g.e.*, s. 90; Matlub, *a.g.e.*, s. 525; Tabane, *a.g.e.*, s. 392; Akkavî, *a.g.e.*, s. 634.

¹⁷⁵ el-Meydanî, *a.g.e.*, s. 532; Matlub, *a.g.e.*, s. 150; Akkavî, *a.g.e.*, s. 377; Tabane, *a.g.e.*, s. 605; İbn Cabir el-Endelusi, *el-Hulletu's-Siyerâ fî Medîhi Hayri'l-V'erâ*, nşr. Ali Ebû Zeyd, 1985, Beyrut, s. 61.

¹⁷⁶ Matlub, *a.g.e.*, s. 581.

dan bir başka manaya taşımak manasına kullanılmaktadır.¹⁷⁷ Meselâ (زيد أسد) «Zeyd aslandır» cümlesinde ‘Zeyd insandır, aslan da bilinen hayvandır’ biz ‘Zeyd aslandır’ dediğimiz zaman insan ile aslan arasındaki alâkadan dolayı deriz. O alâka da cesaret sıfatıdır. Zihine, cesaret manası yani mecazî mana olan Zeyd’in cesaretli olduğu gelmektedir.¹⁷⁸

Mecaz herhangi bir münasebet gereği sözlük manasından başka bir manada kullanılan ve kendi manasında kullanılmasına karine-i mâniâ‘ olan lâfızlardır. Ayrıca bkn. Hakikat ve Mecaz md.

Mecazın çeşitleri:

Belâgat âlimleri mecazı genelde aklî mecaz (bazıları isnadı mecaz) (المجاز العقلي) ve lügavî mecaz (المجاز اللغوي) diye iki kısma ayırırlar.

1. el-Mecazü’l-aklî: İsnadlarda yani müsned ile müsnedün ileyh arasında bir alâkadan dolayı vuku bulan mecazdır. Bu tür mecazda müfred lâfızlar aslî manalarında kullanılırlar, isnad edildiklerinde mecazî mana kesb ederler.¹⁷⁹ Yani isnadla aslî mefhumundan alınıp aralarında ilişki bulunan diğer mefhumla bir karineyle hamledilmesidir.¹⁸⁰

a- Her iki tarafı hakikat olan mecaz.

b- Her iki tarafı da mecaz olan mecaz.

c- İki tarafı muhtelif olan, yani iki tarafından biri-müsned veya müsnedün ileyh olan mecaz olan.

1. el-Mecaz-ı lügavî المجاز اللغوي

¹⁷⁷ Matlub, *a.g.e.*, s. 589; Bedevî, *a.g.e.*, s. 145; es-Sekkakî, *a.g.e.*, s. 359; Akkavî, *a.g.e.*, s. 638.

¹⁷⁸ Tabane, *a.g.e.*, s. 148.

¹⁷⁹ Matlub, *a.g.e.*, s. 593; Tabane, *a.g.e.*, s. 148.

¹⁸⁰ es-Sekkakî, s. 365.

Lâfızların lügat manalarından alınarak hakikî manalarıyla aralarında ilgi ve alâka bulunan mecazî manalar için kullanılmalarına denir.¹⁸¹

el-Mezhebü'l-kelâmî *المذهب الكلامي*

İstenilen bir husus için kelâmcıların metoduyla delil getirmek veya mütekellimin, sözünü muhatabının inadını kıran ve onu kabul etmeğe mecbur eden kesin delillerle beraber zikretmesidir.¹⁸² el-İhticacü'n-nazarî, İlcamü'l-hasım bi'l-hücce diye de adlandırılmıştır. Belâğat âlimleri ise el-mezhebü'l-kelâmî olarak adlandırılırlar. Kelâmcıların metoduyla delil getirildiği için bu isim ile adlandırılmıştır.¹⁸³

el-Mu'amma *العمى*

Hallinden isim çıkan, manzum, bazen de mensur olan bilmeceye denir.¹⁸⁴

el-Mübalâğa *المبالغة*

Mübalâğa, -vasfın onda (şiddet ve zaafı) nihayet bulmadığı zannedilmesin diye- bir vasfın şiddet veya zaafı muhal yahut uzak ihtimal derecesine eriştiğinin iddia edilmesidir.¹⁸⁵

el-Mühmel *المهمل*

Bir cümle veya beyitte noktalı harf kullanmamaktır.

¹⁸¹ el-Meydanî, *a.g.e.*, s. 221; el-Matlub, *a.g.e.*, s. 595.

¹⁸² Bkz. el-Haşimî es-Seyyid Ahmed, *a.g.e.*, s. 370.

¹⁸³ Matlub, *a.g.e.*, s. 37.

¹⁸⁴ Tahirü'l-Mevlevî, *a.g.e.*, s. 100.

¹⁸⁵ Geniş bilgi için bkz. Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, s. 108; el-Kazvîni el-Hatîb, *el-İdab fî Ulûmi'l-Belâğa*, I/485; el-Haşimî es-Seyyid Ahmed, *a.g.e.*, s.380; Tabane, *a.g.e.*, s. 87; Akkavî, *a.g.e.*, s. 636.

el-Mukabele *المقابلة*

Mukabele, قَبْلَ يَقْبِلُ fiilinden alınmıştır. Karşılaşma karşılaştırma, iki şey arasındaki benzerlik veya farklılıkları görmek için karşılaştırma manalarına da gelmektedir.¹⁸⁶ Mukabele; iki veya daha fazla manayı bir araya getirmek, sonra sırasıyla bunların karşılıklarını zikretmektir. Başka bir tarifte birbirine uygun iki veya daha fazla anlamları ile bunların karşıtlarının aynı tertip üzere getirilmesidir.

Mütakellim birbirine uygun iki şeyi şartlandırırsa, zıtlarını zikrederken de o şartların zıddını zikretmelidir.¹⁸⁷ Bu yönüyle bazılarıncı tıbak sanatına dahil olmuş ve birlikte adlandırılmıştır.¹⁸⁸

Ancak tıbakı mukabeleden ayıran iki özellikten bahsedilebilir.

1- Tıbak, sadece iki zıddı veya tezadı birleştirmekle olur. Mukabele ise iki ve daha fazla uygun anlamlarla zıtlarının birleştirilmesiyle olur.

2- Mukabele hem zıt hem de uygun anlamlarda olur. Tıbak ise sadece zıtlarda olur.¹⁸⁹

el-Mukatta *القطع*

Bir mısra veya beyitte yer alan kelimelerin birbirine bitişmeyen harflerle yazılmış olmasına denir.

el-Mülevven *الملون*

Bir beytin veya bir manzumenin iki ayrı vezinle okunabilmesidir. Mütelevvin de denir.

¹⁸⁶ Akkavî, *a.g.e.*, s. 655.

¹⁸⁷ Matlub, *a.g.e.*, s. 636; es-Sekkakî, *Miftâhü'l-'Ulûm*, Beyrut, 1983, s. 424.

¹⁸⁸ Geniş bilgi için bkz. el-Kazvîni el-Hatîb *a.g.e.*, I/ 485; el-Haşîmî es-Seyyid Ahmed, *a.g.e.*, s. 367; es-Sekkakî, s. 424.

¹⁸⁹ Tabane, *a.g.e.*, s. 366.

el-Mumasele *الماتلة*

İki fıkranın birindeki sözcüklerin hepsi veya ekserisi vezinde diğer fıkradaki karşılığının benzeri olma durumuna denir. Mütekellim, bir manayı kastederek söze başlar, sonra başka manaya delalet eden bir lâfız getirip kastettiği manayı bildirmesine veya sözdeki lâfızların -kafiyede değil- bazılarının veyahut hepsinin vezinlerinin aynı olmasıyla beraber farklı lâfızları aynı manalarda kullanmaya denir.¹⁹⁰

Mümasale iki benzer lâfız arasında müvazene ise cinsi muhtelif iki lâfız arasında olur. Temsil de denmiştir.

el-Musahhaf *الصحف*

Bir ibaredeki bir kelimenin hareke ve noktalarını değiştirmele övgünün yergi hâline dönüşmesine denir.

el-Musavat *المساواة*

Müsavat; kastedilen herhangi bir manayı, kendisine eşit miktarda kelimelerle ifade etmektir.¹⁹¹ Lâfızların manaya, mananın da lâfızlara eşit olması. Müsavat icaz ile itnab arasındaki metottur.¹⁹² Meanî sanatlarındandır.

el-Muşakele *المشاكلة*

Muşakele lügatte, benzemek, uygun olmak, iki şeyin birbirine benzemesi anlamlarına gelir. Daha önce sohbetinde geçen şeyi, aralarındaki münasebetten dolayı kendi lafzı yerine başka bir lâfızla zikretmektir.¹⁹³ Muşakele sanatı bir şeyin -gerçek veya

¹⁹⁰ Matlub, *a.g.e.*, s. 646; Akkavî, *a.g.e.*, s. 658; Tabane, *a.g.e.*, s. 642

¹⁹¹ Matlub, *a.g.e.*, s. 616; Akkavî, *a.g.e.*, s. 648; Tabane, *a.g.e.*, s. 285.

¹⁹² Matlub, *a.g.e.*, s. 616.

¹⁹³ Matlub, *a.g.e.*, s. 621; Akkavî, *a.g.e.*, s. 649; Tabane, *a.g.e.*, s. 312; el-Meydanî, *a.g.e.*, II/438.

takdirî olarak başka bir şeyin sohbetinde vakî olduğu için- diğer şeyin lâfzıyla zikredilmesidir.

Muteradif (eş anlamlı)'lerden bazılarıyla hayrı, bazılarıyla da şerri tahsis etmek تخصيص بعض المترادفات بما فيه خير و بعضها بما فيه شر

Sözde, edebî güzelliklerin unsurlarından biri de lügat yönünden genel manalar ifade eden müteradiflerden bazılarıyla içinde rahmet ve hayır bazılarıyla da içerisinde azap ve şer olan manaları tahsis etme sanatıdır.¹⁹⁴

Muraatü'n-nazîr مراعاة النظر

Bir şeyi, ona -tezat yönü ile uygunluğu dışında- uygun olan bir şeyle bir araya getirmektir. Muraa (رعى رعيا) fiilinden راعى راعي yıldızları gözetlemek, müşahede etmek, bir şeyi veya olayı muraa etmek, ne olacağını beklemek, müşahede etmek anlamlarına da gelmektedir.¹⁹⁵

Kısaca, mütekellimin sözüne bir manayla başlaması, sonra da sözünü, başladığı manaya uygun bir sözle bitirmesidir. Muaha, teşabuhü'l-etraf, iham-ı tenasüp, tenasüp, tevfiq ve itilâf da denir.¹⁹⁶

Tezat, dışındaki manalar arasında ilgi bulunan manaları bir araya getirmektir. Bu tenasüp, uygunluk iki veya daha fazla manalar arasında olur.

el-Müracaa المراجعة

Bir sözü nakleden kişinin muhatabıyla arasında geçen konuşmayı en veciz ve en güzel ibarelerle ifade etmesidir.¹⁹⁷

¹⁹⁴ el-Meydanî, *a.g.e.*, I/107.

¹⁹⁵ Akkavî, *a.g.e.*, s. 646.

¹⁹⁶ el-Meydanî, *a.g.e.*, s. 382.

¹⁹⁷ el-Meydanî, *a.g.e.*, II/ 476.

el-Müreddef المردف

Redifli manzum söze denir. Mahcup adı da verilmiştir.

el-Muvazene الموازنة

İki fasılanın -kafiyede değil- vezinde birbirine uymasına denir.¹⁹⁸ Tercih edilen ve tercih edileni anlamak için manaları bir-biriyle karşılaştırmaktır.¹⁹⁹

el-Muzavece المزاوجة

Şart ve cezadaki iki anlam arasında eşdeşlik meydana getirmesidir.²⁰⁰ Tezavüc, izdivac da denir. Müzavece sadece ceza-da vuku bulur.²⁰¹

en-Nehiy النهي

İsti'lâ yoluyla bir işin yapılmamasını ilzam ve talep etmektir.²⁰²

Nehiy'in tek bir sigası vardır. O da muzarî fiilin başına cezm ve nehiy (لا) lamının getirilmesiyle olur.

Nefyü's-şey bi icabihi نفي الشيء بإيجابه

Olumsuz manayı kastederek zahirî olumlu batını olumsuz söz söylemektir. Başka bir tarifte ise bir şeyin mutlak bir şekilde nefyini kastederek mukayyed olarak nefyedilmesidir.²⁰³

en-Nezahe النزاهة

Lügat manası ahlâk temizliği, incelik ve rikkat olan nezahe, bedi sanatlarındandır. Terim manası; içinde nefret uyandırıcı,

¹⁹⁸ Matlub, *a.g.e.*, s. 655; Akkavî, *a.g.e.*, s. 661; Tabane, *a.g.e.*, s. 715; el-Meydanî, *a.g.e.*, II/512.

¹⁹⁹ Matlub, *a.g.e.*, s. 655.

²⁰⁰ Tabane, *a.g.e.*, s. 266.

²⁰¹ Matlub, *a.g.e.*, s. 309; Akkavî, *a.g.e.*, s. 308.

²⁰² Matlub, *a.g.e.*, s. 667; Akkavî, *a.g.e.*, s. 668; Matlub, *a.g.e.*, s. 681.

²⁰³ el-Meydanî, *a.g.e.*, II/472.

fahiş anlamı olmayan, galîz mana içermeyen söz demektir.²⁰⁴ Yermeye ve hiciv sözlerinin çirkin (fahiş) kelimelerden uzak olmasındır.²⁰⁵ Genellikle hiciv konularında olur.

er-Rac' الرجع

Tekrar geri gelmek, tekrarlamak mânâsında olup nesirde sığa ve hatta birbirine benzeyen iki lâfzın ilk harflerinin farklı olmasıdır.²⁰⁶

Reddü'l-'acaz 'ala's-sadr رد العجز على الصدر

Nesirde mükerrer veya mütecanis ya da bunlara mülhak iki lâfızdan birinin fıkranın başında, diğersinin ise fıkranın sonunda getirilmesidir.²⁰⁷ Teştîr, reddü'l-keîâm ala sadrihi ve raddü'l-a'câz ala's-sudûr gibi adlarla adlandırılanlar da vardır.

er-Remz الرمز

İşaret etmek simgelemek manalarına gelir. Mütekellimin, sözünü bazılarında gizlemek bazılarında da anlatmak istediği şeyi bir işaret (el, göz, kaş işareti) ile bildirmesidir.²⁰⁸

es-Seci السجع

Lügatte seci; güvercin ve devenin aynı tarzda sesini tekrarlama-sındır.²⁰⁹ Tescî de denir. Nesirde iki fasılının bir harfte ittifak etmesidir. Kur'an'da olup olmadığı hususunda ihtilâf vardır. Onun yerine fasıla olduğu söylenir. Nesirde seci, nazımda کافی gibidir.²¹⁰

²⁰⁴ Âsî Michel- Ya'kub Emil Bedî, *a.g.e.*, II/1248.

²⁰⁵ el-Meydanî, *a.g.e.*, II/471; Tabane, *a.g.e.*, s. 661; Matlub, *a.g.e.*, s. 659; Akkavî *a.g.e.*, s. 664.

²⁰⁶ Matlub, *a.g.e.*, s. 494.

²⁰⁷ Matlub, *a.g.e.*, s. 357; Tabane, *a.g.e.*, s. 243.

²⁰⁸ Matlub, *a.g.e.*, s. 498.

²⁰⁹ el-Meydanî, *a.g.e.*, II/503.

²¹⁰ es-Sekkakî, *a.g.e.*, s. 431; el-Meydanî, *a.g.e.*, II/503; Akkavî, *a.g.e.*, s. 310.

Siyakatü'l-'aded سياقة العدد

Bir cümlede veya bir beyitte birkaç isim veya sıfatı zikredip bir münasebetle bunları, bir kimse veya bir şeye nispet etmektir.

et-Ta'bir ani'l-mustakbel bi lâfzi'l-mazi

التعبير عن المستقبل بلفظ الماضي

Gelecekte vuku bulması muhakkak olan bir olayı bildirmek için (geçmişte) mazide olmuş gibi ifade etmek²¹¹.

et-Tağlîb التغليب

Bir şeyi başkalarına galip addederek onu cem'i sigasıyla irade ve irade eylemek,²¹² iki şeyden birini, fesahat veya belâgat cihe-tinden diğerine tercih (galip addetmek) etmek²¹³ veya bazı sıfat-larda iki müteşakilin, müteşabihin veya mütecavirin vb. hükmü-nü diğerine vermek anlamlarına gelir.²¹⁴

et-Takdîm ve't- te'hîr التقديم والتأخير

Takdîm, bir sebepten dolayı cümle dizimindeki bir kelime-nin diğer bir kelimedenden önce getirilmesidir. Tehîr önce gelmesi gereken cümlenin bir ögesi, bazı özel şartlardan dolayı sonraya bırakılması demektir. Takdîm قدم den olup bir şeyi takdim et-mek onu başkalarının önüne koymak demektir.²¹⁵ Yani sonra zikredilmesi gereken kelimenin, herhangi bir sebepten dolayı zikredilmesi gereken yerinden önce zikredilmesidir. Tehîr takdî-min zıddıdır.

²¹¹ el-Kazvîni, *a.g.e.*, II/96.

²¹² Tahirü'l-Mevlevî, *a.g.e.*, s. 140.

²¹³ Matlub, *a.g.e.*, s. 394; Akkavî, *a.g.e.*, s. 396.

²¹⁴ el-Meydanî, *a.g.e.*, I/510.

²¹⁵ Matlub, *a.g.e.*, s. 404; Akkavî, *a.g.e.*, s. 412.

et-Taksim التقسيم

Taksîm; birçok şeyi zikredip sonra (onlardan) her birine ait olanı belirtmek üzere kendisine nispet etmek ²¹⁶ veya bir şeyin bütün kısımlarını zikretmektir. Birçok şeyi zikredip sonra (onlardan) herbirine ait olanı belirtmek üzere kendisine nispet etmektir. Yani o şeyin kısımlarından zikredilmeyen hiçbir kısım bırakmamak. Bu kısımlardan her biri, kendi başına ayrı bir kısım olup diğer kısımlara benzerlik arzetmemelidir.²¹⁷

et-Talik التعليق

Talik; bir şeye bağlanmak, sevmek, asılmak, ilişki alâka gibi manaları gelir. Mütakellimin, sözünde amaçladığı manalardan birini getirip daha sonra da bu manayı artıracak başka bir manaya işaret eden söz getirmesi, yani medhi (övmeyi) medihle, hicvi (yerme) hicivle bağlaması anlamına da gelir.²¹⁸

et-Tarih التاريخ

Harfleri ebced hesabına göre bir hadisenin meydana geldiği seneyi gösteren bir cümle, bir mısra veya bir beyit yazmaktır.

et-Tariz التعريض

Lâfzın, bir şeye hakikat-mecaz değil de mefhumu yoluyla delâletidir. Kastedtiği şey hakkında onu kastederek söz söylemek.²¹⁹

et-Tazmin التضمين

Bir şairin diğer bir şairin şüirinden bir parçayı kendi şüirinin içinde zikretmesidir. Tazmin edilen beytin bilinmemesi durumunda sahibinin belirtilmesi gerekir.

²¹⁶ Bkz. el-Haşimî es-Seyyid Ahmed, *a.g.e.*, s. 378; Akkavî, *a.g.e.*, s. 413; Matlub, *a.g.e.*, s. 406.

²¹⁷ Matlub, *a.g.e.*, s. 407.

²¹⁸ Matlub, *a.g.e.*, s. 389; Akkavî, *a.g.e.*, s. 391; Tabane, *a.g.e.*, s. 446.

²¹⁹ Akkavî, *a.g.e.*, s. 383.

et-Teanuk *التعائق*

Sonradan gelen sözün başını (evvelini) önce gelen sözün sonundan iktibas etmektir.²²⁰

Tecahülü'l-arif *تجاهل العارف*

Bir nükte gözetilerek bilmiyormuş ve anlamamış gibi söz söylemeye veya cahil olmadığı hâlde cehaleti kendinde izhar etmeye veya te'kid için doğruluğunu bildiği şeyi şüphe ediyormuş gibi sunma ve söz etmeye denir.²²¹ Mezcü'ş-şek bi'l-yakin ve inab diye de adlandırılır.

et-Tecrid *التجريد*

Nitelikli bir durumdan -nitelik o işte kemale erdiğiinden, mübalâğa için- o nitelikte kendisi gibi olan başka bir durumun çıkartılmasıdır.²²² Vasfı olan bir şeyden, o sıfatta ona benzer (misli) yeni bir şey çıkarmak demektir.²²³

et-Tehzip *التهذيب*

Tehzip edebiyatçının uygun ve güzel bulmadığı bir sözü düzeltmesi ve değiştirmesine denir.²²⁴

et-Tefennün *التفنن*

Tefennün, bir defa söylenilmiş olan sözü, ikinci defa söylemek lâzım gelince tekrara düşmemek için başka türlü ifade etmek demektir.²²⁵

²²⁰ el-Meydanî, *a.g.e.*, II/ 526.

²²¹ Matlub, *a.g.e.*, s. 256; Akkavî, *a.g.e.*, s. 287; Tabane, *a.g.e.*, s. 140; İbn Cabir el-Endelûsî, *a.g.e.*, s. 144.

²²² Tabane, *a.g.e.*, s. 124.

²²³ Tabane, *a.g.e.*, s. 124.

²²⁴ Bkz. Âsî Michel-Ya'kub Emîl Bedî, *a.g.e.*, II/363.

²²⁵ Tahirü'l-Mevlevî, *a.g.e.*, s. 153.

et-Tefrik التفریق

Övme veya onun dışında aynı türden iki durum arasındaki farklılığı ortaya koymak, veya aynı cinsten olup hükmü farklı olan iki şeyi ayırmaktır.²²⁶

et-Tefsir التفسير

Tefsir sanatı önceden zikredilmiş mübhem ve kapalı kelâmın daha sonra mübhemliğini izale eden başka bir kelâmı açıklanmasıdır.²²⁷ Tebyîn ve tavzih ile isimlendirilmiştir.

et-Tefvit التفتيت

Mütেকellimin, medih, vasıf, inkar, ikrar, emir, nehiy vb. değişik mevzulardan değişik manaları genel olarak eşit vezinlerde ayrı ayrı cümlelerde zikretmesidir.²²⁸

et-Teştir التشطير

Beytin iki mısraından herbirini diğer mısraın aksine sec' yapmaktır.

et-Te'kit التأكيد

Tekit lügatte vurgulama demektir. İstilâhî manası; kendinden önce söylenmiş olan manayı tekrarla vurgulamaktır. Tevkit ve temkin de denir. Tekidin faydası şüpheleri izale etmektir. Tekide tekrar de denir.²²⁹

Te'kidü'l-medh bima yüşbihü'z-zem تأكيد المدح بما يشبه الذم

²²⁶ Tabane, *a.g.e.*, s. 493; İbn Cabir el-Endelusi, *a.g.e.*, s. 117.

²²⁷ el-Meydanî, *a.g.e.*, s. 96.

²²⁸ el-Meydanî, *a.g.e.*, II/529.

²²⁹ Matlub, *a.g.e.*, s. 239; Akkavî, *a.g.e.*, s. 273.

Medhi kasderek zemm (yerme) ifade eden lâfızlarla övmeyi pekiştirmek. Zemden olmadığı hâlde ikinci ibarenin zemmi hissettirmesidir.²³⁰

Te'kidü'z-zem bima yuşbihü'l-medh تأكيد الذم بما يشبه المدح

Zemmi kasderek medih ifade eden lâfızlarla zemmi pekiştirmek. Övmeden olmadığı hâlde ikinci ibarenin övmeyi hissettirmesidir.²³¹

İki yolla gerçekleşir:

Birincisi: Bir şeyden dolayı olumsuz olan bir övme sıfatından, yerme sıfatının -yerme sıfatının, övme sıfatına girdiğini varsayarak- istisna edilmesidir.

İkincisi: Bir şey için bir yerme sıfatının zikredilmesi ve ardından o şeye ait başka bir yerme sıfatının geldiği istisna edatı ile takip edilmesidir.

et-Tekrar التكرار

Tekrar, Arapça bir kelime olup kısaca, aynı düşünce veya kelimenin birden fazla kullanılması olarak tanımlanabilir.

Tekrar hakkında yapılan tanımlardan bazıları şunlardır: Aynı kelimenin veya aynı düşüncenin, belli bir davranışın, rastgele veya kendiliğinden ya da kasıtlı olarak yeniden söylenmesi, ifade edilmesi veya yapılması,²³² lâfzın yeniden kullanılması, iade edilmesi,²³³ vurgulama gayesiyle birinci lâfzın yenilenmesi,²³⁴ mütekkellimin bir lâfız lâfız ve manayla tekrar etmesidir. Bundan amaç, iyi yola irşadı, affetmeye teşviki, ikâzı, sıfatı, övmeyi, yermeyi, kor-

²³⁰ Akkavî, *a.g.e.*, s. 276; Matlub, *a.g.e.*, s. 241; İbn Cabir el-Endelûsî, *a.g.e.*, s. 134.

²³¹ Akkavî, *a.g.e.*, s. 276; Matlub, *a.g.e.*, s. 241.

²³² P. Foulquie, *Pedagoji Sözlüğü* (*Dictionnaire de la Langue Pédagogique*) (çev: Karakaya), İstanbul, 1994, s. 494.

²³³ ez-Zebîdî, *Tacü'l-Arûs*, III/519; TDVIAK. Kayıt no: 1053-3.

²³⁴ ez-Zebîdî, *a.g.e.*, III/519.

kutmayı, tehdidi, istinkarı, kınamayı ve bir şeyin imkânsızlığını te'kit (vurgulamak) etmektir.²³⁵ Bir sözün bir ibarede lüzumu olmadığını hâlde tekrar edilmesidir.²³⁶

et-Tekrir التكرير

Edebî sanatlar içerisinde kelimenin manasını “sıkça tekrarlamak” olan “Tekrir” terimi; işlemiş olduğumuz tekrar kelimesiyle aynı kökten gelen ve genellikle onunla eşanlamlı olarak kullanılan bir terimdir. Tekrir, كرر fiilinden olup bir lâfzı aynı manada etkisini artırmak amacıyla tekrar edilmesidir.²³⁷ Tekrar kelimesi için tekrirden dönüşmüştür diyenler de vardır.²³⁸ Anlam itibarıyla sözün etkisini arttırmak, anlamı daha da kuvvetlendirmek amacıyla manzum veya mensur bir parçada aynı kelimenin ya da kelime gruplarının sıkça tekrarlanması sanattır. Heyecana bağlı bir sanattır. O nokta artık heyecanın ağırlık merkezi olmuştur. Heyecan çeşitli aralıklarla o nokta üzerinde döner durur. İşte bu etkileyici noktaya tekrar tekrar dönüşler tekrir sanatını meydana getirir.²³⁹

et-Telmi' التلميع

Bir manzumenin mısra veya beyitlerini değişik lisanlardan oluşturmaktır. Mülemma adı da verilir.

et-Telmih التلميح

Telmih herhangi bir olay ve hikâyeye —onu zikretmeden— işaret etmektir.²⁴⁰

²³⁵ Tabane, *a.g.e.*, s. 573.

²³⁶ Tahirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Liğatı*, İstanbul, 1973, s. 157.

²³⁷ Akkavî, *a.g.e.*, s. 417; Matlub, *a.g.e.*, s. 410.

²³⁸ Bkz. Sibeveyh, IV/79.

²³⁹ Kocakaplan, İsa, *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, İstanbul, 1998, s. 191; Bayraktutan Lütfi, *Edebî Sanatlar, Açıklamalar ve Örneklerle*, İstanbul, 1999, s. 240.

²⁴⁰ Âsî Michel-Ya'kub Emîl Bedî, *a.g.e.*, I/454.

et-Temsil التمثيل

Benzetmek, misli olmak. Aralarında alâka bulunan iki şeyi birbirine benzetmektir.²⁴¹

et-Tenkî التنكيت

Mütekellimin, her hangi bir nükteden dolayı amaca ulaştırdığından bir kelime veya bir sözü zikrederek birçok kelimeyi de terk etmesidir.²⁴²

et-Tensik التنسيق

Sırayla getirmek, nizama koymak manasınadır.²⁴³ Tensik bir şeyin birden çok ismini veya sıfatını peşpeşe zikretmeye denir.²⁴⁴

et-Terdid الترديد

Terdid sözü beklenmedik bir şekilde bitirme sanatıdır. Terdid, َر redde fiilinden masdardır. Bir lâfzın önce bir manaya taallük etmesi ve aynı lâfzı tekrar edip önceki manadan başka bir manaya taallük etmesidir.²⁴⁵

et-Tersi الترصيع

Bir cümledeki veya bir beytin mısralarındaki bütün kelimelerin karşılıklı olarak vezin ve kafiye bakımından birbirine uymasındır.

et-Teshim التسهيم

Seci yahut kafiye delâletiyle sözün sonunun ne olacağını evelden okuyucuya, dinleyiciye anlatabilecek bir söz irad etmektir.²⁴⁶

²⁴¹ el-Meydanî, *a.g.e.*, II/162.

²⁴² el-Meydanî, *a.g.e.*, II/478.

²⁴³ Tahirü'l-Mevlevî, *a.g.e.*, s. 163.

²⁴⁴ Matlub, *a.g.e.*, s. 425; Akkavî, *a.g.e.*, s. 435.

²⁴⁵ Akkavî, *a.g.e.*, s. 303; Tabane, *a.g.e.*, s. 247; Matlub, *a.g.e.*, s. 302

²⁴⁶ Tahirü'l-Mevlevî, *a.g.e.*, s. 169.

et-Teşbih التمشیه

Bir şeyi bir şeye benzetmek, iki veya daha fazla şeyin, bütün vasıflarda değil de bir veya daha çok vasıfta birleşmesidir.²⁴⁷

Müşebbeh ve müşebbehü'n bih gibi iki tarafı bulunan ve bir taraftan aralarında iştirak, diğer taraftanda iftirak olan sözdür.²⁴⁸ Teşbihin, benzeyen, kendisine benzetilen, benzetme veya benzeme yönü ve benzetme edatı gibi dört rüknü vardır.

et-Teşri التشریح

Şairin getirmiş olduğu şîr beyitlerinin sonları hazf edildiğinde geri kalan bölümün kendi başına, müstakil, kısa beyit hâline gelmesine denir.²⁴⁹ Tevşih de denilmektedir.

et-Tetmim التتميم

Kastedilen manayı te'kid için bir kayd ilâvesi,²⁵⁰ kelâmada bir şeyi tamamlamak için faydalı bir fazlalık getirmek demektir. Öyle ki bu fazlalık (me'ul, hal, temyiz vb.) maksadın aksini ve him ettirmeyecek nitelikte olmalıdır.²⁵¹

et-Tevcih التوجيه

Sözü, farklı iki yöne ihtimali olacak şekilde söylemek veya biri övme diğeri yerme anlamlarına gelebilecek mana ifade eden söz söylemektir.²⁵² es-Sekkakî, Kur'an'ın müteşabih âyetleri (farklı iki yöne ihtimali) göz önüne alındığında tevcihtendir,

²⁴⁷ Tabane, *a.g.e.*, s. 296.

²⁴⁸ Matlub, *a.g.e.*, s. 324; Akkavî, *a.g.e.*, s. 322.

²⁴⁹ bkz. Âsî Michel- Ya'kub Emîl Bedî, *a.g.e.*, I/393.

²⁵⁰ Tahirü'l-Mevlevî, *a.g.e.*, s. 172.

²⁵¹ el-Meydanî, *a.g.e.*, II/88; Tabane, *a.g.e.*, s. 111.

²⁵² Matlub, *a.g.e.*, s. 432; Akkavî, *a.g.e.*, s. 444.

demıştır. ez-Zemahşerî bu sanat hakkında, *şî vecheyn*, bazıları da *muhtemilü'ş-şiddeyn* demişlerdir.²⁵³

et-Tevîl التاويل

Tevîl, tefsir etmek, sözün anlamını açıklamak veya ayetin muhtemel manalarından birine hamletmek demektir.

et-Tevriye التورية

Tevriye yakın ve uzak iki anlamı bulunan bir kelimenin söylenip uzak manasının kastedilmesi,²⁵⁴ veya mütekellimin, ikisi hakikî veya biri hakikî diğeri mecazî olmak üzere iki manası olan lâfzı getirip ve bu manalardan biri yakın, akla ilk gelen fakat kastedilmeyen, diğeri hafî (gizli) akla gelmeyen manası olduğundan, yakın manayla uzak mananın kastedildiğini göstermesi sanatına denir.²⁵⁵ İham diye de adlandırılır.

et-Tezyîl التنزيل

Tezyîl, bir cümleye onun lâfzını veya manasını tekit eden bir cümle ilâve etmektir.²⁵⁶

Tezyinü'l-efkârî'l-maksude bi'z-zat bi efkâr uhra

تزيين الأفكار المقصودة بالذات بأفكار أخرى

Edebî güzelliklerin unsurlarından biri olan bizzat kastedilen fikirlerin başka fikirlerle süslenmesi sanatı mukaddime, karşılaştırma ve mulhak yoluyla olur. Mukaddime yoluyla olan süsleme, bizzat kastedilen fikirlere mukaddime niteliğinde olan fikirlerin önceden arzedilmesiyle olur. Bu önceden arzedilen fikirler kastedilen fikirlerin kabulünü ve güzelliğini sağlar.²⁵⁷

²⁵³ Matlub, a.g.e., s. 432.

²⁵⁴ Matlub, a.g.e., s. 435; Akkavî, a.g.e., s. 445.

²⁵⁵ el-Meydanî, a.g.e., II/373; İbn Cabir el-Endelusi, a.g.e., s. 104.

²⁵⁶ el-Meydanî, a.g.e., II/86.

²⁵⁷ el-Meydanî, a.g.e., I/74.

et-Tibak الطباق

Tibak, iki zıt kavramın aynı anda bir arada kullanılmasıdır. Bir başka tarifte; aralarında tezat ve diğer vecih ile tekabül bulunan şeyleri cem etmektir.²⁵⁸ At ve devenin seyir esnasında arka ayaklarını, ahenkli, uyumlu ve dengeli bir şekilde, ön ayaklarının yerine koymasından alınmıştır. Aynı zamanda iki şeyi birleştirmek, yapıştırmak manasına da gelir.²⁵⁹ Tezat, tatbik, tekafü, mutabaka ve mukaseme ile de adlandırılır.

Tibaka (ائتلاف الطباق و التكافؤ) uyum ve denklik (aynılık eşitlik) kısmını ekleyenler de olmuştur. Bazı belâgat âlimleri iki tezettan birinin hakikî diğerinin mecazî şekilde vaz' edilmesine i'tilafü't-tibak ve'l-tekafü olarak tarif ederler.

Uslubü'l-hâkim الأسلوب الحكيم

Muhataba kendisi için öncelikli veya daha önemli olduğunu hissettirmek amacıyla beklemediği bir hitapla hitap etmek yahut soru sorana kendisine daha uygun olduğunu bildirmek için sorduğu soruya öneminden dolayı beklediği cevabın dışında bir cevapla karşılık verme sanatına denir.²⁶⁰

Vasıl الوصل

Vasıl; lügatte; bağlamak, ulaşmak ve ulaştırmaktır. Terim manası ise bir cümleyi, diğer bir cümleye bir bağlaç yardımıyla bağlamaktır, sözü oluşturan cümleleri (vav) harfi ile birbirine atfetmektir.²⁶¹

²⁵⁸ Ahmed Cevdet Paşa, (Hazırlayanlar: Turgut Karabey, Mehmet Atalay) *Belâgat-ı Osmaniyye*, Ankara 2000, s. 101; Geniş bilgi için Bkz. el-Kazvîni el-Hatîb, *a.g.e.*, I/477-553; el-Haşimî es-Seyyid Ahmed, *a.g.e.*, s. 366.

²⁵⁹ Akkavî, *a.g.e.*, s. 596.

²⁶⁰ el-Hatîbü'l-Kazvîni, *a.g.e.*, II/94.

²⁶¹ el-Meydanî, *a.g.e.*, II/557; Tabane, *a.g.e.*, s. 502; Bolelli Nusreddin, *a.g.e.*, s. 247.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ARAP EDEBİYATINDA BEDİİYYE,
BEDİİYYE ŞAİRLERİ
VE
BEDİİYYE ŞERHLERİ

Belli başlı bediyyeler ve şerhleri

Bediyyelerin sayısı hakkında kesin bir rakam vermek mümkün olmamakla birlikte, yazılı olarak elimize kadar ulaşmış olan bediyyelerin sayısı doksan bir adettir.²⁶² Ancak hakkında bilgi edindiğimiz bediyye sayısı bu rakamın oldukça üzerindedir.

1- el-Kafiyetü'l-Bediyye fi'l-Medaihi'n-Nebeviyye.

145 beyitten oluşan bu bediinin sahibi *Safiyüddîn el-Hillî* (1278-1351)'dir.²⁶³ Fırat nehri kıyısında at-Tâî al-Hillî de doğmuştur. Zamanının tanınmış Arap şairlerindedir. Çok küçük yaşta şiir yazmaya başladığı söylenir. 720 senesinde ticaret maksadıyla Halep ve Kahire'ye gitmiştir. Kahire'de devrinin meşhur âlimlerinden Alaaddin b. el-Asir (ö.737)'e medhiye yazmış, neticede onun vasıtasıyla Melik Nasır al-Din (719-732)'nin huzuruna çıkmıştır. Medhiyesi okunmuş, beğenilmiş ve taltif edilmiştir. Orada Ebü'l-Hayyan al-Endelusî de olmak üzere devrin meşhur âlimleriyle tanışmış, bir yıl kadar sonra Mardin'e dönmüştür.

²⁶² bkz. Ebü Zeyd Ali, *el-BEDİYYAT, fi'l-Edebi'l-Arabî*, Dimaşk, 1983, s. 71; Şebîb Gazi, *a.g.e.*, s. 53.

²⁶³ İbn Masum doğumunun Safadî'nin al-Vâfi şehrinde 677 senesi, rebiyühahirde olduğunu ve buna "*al-Cannatu'l-Ma'vâ as-Safî*" ile işaret edildiğini, 750 olarak kabul etmenin yanlış olduğunu söyler. bkz. Sezgin Fuat, *a.g.m.*, s. 51. Safiyüddîn Hillî hakkında bilgi için bkz. İsmail Paşa b. Muhammed Emîn b. Mîr Süleyman el-Elbânî, *a.g.e.*, 1/233; Kılıçlı Mustafa, *Hillî Safiyüddîn*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XVIII/41-44.

Burada yaklaşık dört yıl kaldıktan sonra 747'de tekrar Bağdat'a dönmüştür. Mezhebinin Şiî olduğu söylenir. Şiirlerinde, Şiî olduğuna delâlet eden taraflar olmasına rağmen İbn Hacer bunun kesin bir hüküm teşkil etmeyeceğini ifade eder.²⁶⁴ el-Hillî yazmış olduğu medhiyelerle zamanında Mısır ve Mardin melikleri tarafından beğenilmiş ve mükâfatlandırılmıştır. Hemen her mevzuda yazmasıyla tanınır. Divanını meydan getirip bizzat kendisi tertip etmiştir. Divanı 12 kısımdır. Bunlar ana başlıklar altında: Hamaset-fahr, medh-sena-şükür, mersiye-ihvaniyat-gazel-nesip, tardiyat, hamriyat, itab, itizar, elgaz, zühdiyat, lâtife ve hicivlerdir. Bir çok yazması mevcut olan divanı bir kaç defa basılmıştır.²⁶⁵

Safiyuddîn el-Hillî, bediyyesini kaleme almasının sebebini bir rüyaya dayandırır. Rüyasında Hz. Peygamber'i görmüştür.²⁶⁶ Adı geçen bediyyesinde 145 bedi sanatı kullanmıştır. Bu bedilerden bir kısmının kendine ait olduğunu iddia eder. Bediyyesini yazmak için İbn Abi-Asba'nın *Tabrîrî't-Tabbîrî*'i de dahil olmak üzere yetmiş kiptan yararlandığını söyler. Bu bedi yine müellifi tarafından *Şerhü'l-Kâfiyyetü'l-Bediyye fi'l-Ulûmi'l-Belâğa ve Mebâsini'l-Bedi* adıyla şerh edilmiştir.²⁶⁷ Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:²⁶⁸

إن جئت سلعا فنسل عن حيرة العلم واقرا السلام على عرب بذي سلم²⁶⁹

²⁶⁴ *Duraru'l Kâmine*, II/36; Sezgin Fuat, *a.g.m.*, s. 52'den naklen.

²⁶⁵ Sezgin Fuad, *a.g.e.*, s. 53.

²⁶⁶ Salim Muhammed Mahmud, *a.g.e.*, s. 511.

²⁶⁷ Bibliyografya için bkz. İbn Cabir el-Endelusi, *el-Hulletü's-Siyerâ fî Medbi Hayri'l-Verâ*, Thk. Ali Ebû Zeyd, 1985, Beyrut; Sezgin Fuad, *a.g.e.*, s. 54. Brockelmann, *Gal*, 2, 153; *Suppl.* 2., 199-200; Ahlwarut, *Verz. D. Arab. Bibl. zu Berlin*, nr. 7349-53; al-Kurtubî, *Favât*, 1. 279-280; Şevkanî, 1/358-359, Kahire, 1318. Türkiye'de İstanbul Üniversitesi A.Y. 4055 sayı numarası ile; Şehid Ali Paşa 2234 numarası ile, Köprülü 1449/1 numarası ile; Lâleli 2856 numarası ile yazma nüshaları vardır. bkz. Sezgin Fuad, *a.g.e.*, s. 55.

²⁶⁸ el-Hillî Safiyuddîn, *Divan*, Abdülaziz b. Süreyâ, Beyrut, Ebû Zeyd Ali, el-BEDİİYYAT, fi'l-Edebi'l-Arabî'den naklen. s. 315.

²⁶⁹ Beraatu'l-matla', el-Cinasü'l-murekkeb ve mutlak sanatları.

Medine'de Sal'a'ya vardığında Alem dağının komşusunu sor ve Sellem'de Hz. Peygamber'e selâm söyle ²⁷⁰.

2- el-Hulletü's Siyerâ fi Medhi Hayri'l-Vera.

177 beyitten oluşan bu bedinin sahibi İbn-i Cabir Şemseddin Ebu Abdullah Muhammed el-Endelusî'dir. Babası Endülüs'ün tanınmış hadis bilginlerindedir. Şair ve bilgin İbn-i Cabir Tunus'da doğmuş, Mısır ve Mağrib'de okumuş, 779 h. yılında Tunus'da vefat etmiştir. 51 bedi sanatı kullanmıştır. Kahire'de bulunduğu sıralarda önce eserine kendisi kısa bir şerh yazmıştır. Bu şerhte lâfızların izahından öte beyitlerinde ismi geçmeyen bedi çeşitlerini göstermiş ve onları taksim etmiştir. Bediyyesini el-Hillî'yi taklid ederek yazdığını söyler.²⁷¹ Şehabeddin Ebu Cafer Ahmed b. Yusuf er-Ruaynî el-Endelusî tarafından *Tirâzî'l-Hulle fi Şifâi'l-Gulle* adıyla şerhedilmiştir.²⁷² Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:²⁷³

بطيبة انزل وطم سيد الأمم وانشر له المدح وانتر أطييب الكلم ²⁷⁴

*Taybe'ye*²⁷⁵ in ve ümmetlerin efendisine selâm ver, ona övgü yağdır, en güzel sözleri sırala.

3- Kaside-i Bediyye²⁷⁶

Bu kasidenin sahibinin de İbn Cabir el-Endelusî olduğu söylenir. Kasidenin Kadı İyad'a ait olduğu da söylenmektedir. *Kaside-i Bediyye* diye anılan bu kaside, Kâ'b b. Züheyr'in *Kaside-i Bürde'si* ve İmam-ı Bûsirî'nin *Kaside-i Bürde'si* gibi Peygamberi-

²⁷⁰ Sal'a ve Selem Medine yakınlarında yer adlarıdır.

²⁷¹ Salim Muhammed Mahmud, *a.g.e.*, s. 513; Sezgin Fuad, *a.g.e.*, s. 55.

²⁷² İbn Cabir el-Endelusî, *a.g.e.*, s. 9-10.

²⁷³ İbn Cabir, *el-Hulletü's-Siyera*, s. 27. Salim Muhammed Mahmud, *a.g.e.*, s. 513'ten naklen.

²⁷⁴ Beraatu'l-Matla' sanatı.

²⁷⁵ Medine'nin isimlerinden biridir. bkz. İbn Cabir el-Endelusî, *a.g.e.*, s. 29.

²⁷⁶ Bibliyografya için bkz. İbn Cabir el-Endelusî, *el-Hulletü's-Siyera fi Medhi Hayri'l-Vera*, Thk. Ali Ebû Zeyd, 1985, Beyrut; s. 17; Ahmed b. Muhammed el-Makarrî (h. 1041), *Nefhü'l-Tayyib min Gusni'l-Endelusi'r-Ratib*, thk. İhsan Abbas, Beyrut, 1968, VII/324; el-Bâbâni, *Hediyyetu'l-Arifin*, s. 966.

mizi övme yolunda dikilmiş ölümsüz anıtlardandır. Kaside, baştan sona Kur'an-ı Kerim'deki sure isimlerinin veya surelerde geçen ilâhî kelâmın kullanılmasıyla Peygamberimizi övmektedir. Ancak bu bediyye alışıla gelmiş bedi türlerinden farklıdır. Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:

في كل فاتحة للقول معتبره حق الثناء على المبعوث بالبقرة
في آل عمران قدماً شاع مبعثه رجاهم والنساء استوضحوا خيره

Her Fatıha'sında kıymetli sözler, Bakara'yla gönderilene tam bir övgüyle över. Eskiden İmran ailesi zamanında O'nun gönderilmesi bilinmiş, kadın ve erkekler O'ndan haber sormuşlardı.

4- el-Cevahirü'r-Refi ve Vechü'l-Meanî fi

Ma'rifeti enva'i'l-Bedi

Abdurrahman b. Muhammed b. Yusuf b. Ali Vecîhuddîn el-Alevî ez-Zebîdî el-Yemenî (h.748-803)'nindir. 131 beyitten oluşmaktadır. 136 adet sanat kullanılmıştır. Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:

سل ما بسلمى، وسل ما ربه السلم وخص طيبة مأوى الطيب والكرم

Soracağını Selma'dan, Sellem'in sahibinden sor, ve Sellem'in Efendisi'ni sor. Güzellikler otağına güzel kokuları ve keremi tabsis kıl.

5- Bediyyetü İbn Huccac

Sahibi İsa b. Huccac b. İsa b. Şeddad es-Sadi (h.730-807)'dir. Bediyyesi ve şerhi bulunmamakta, sadece kendisine atf yapılmaktadır.²⁷⁷ Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:

سل ما حوى القلب في سلمى من العبر فكلما خطرت أمسى على خطر

Selma hakkında yüreğimin nasıl kan ağladığını sor, yüreğim onu andıkça teblikeye dışar olurum.

²⁷⁷ Salim Muhammed Mahmud, a.g.e., s. 82.

Görüldüğü gibi bu bediyyenin redif harfinin alışlageldiği üzere kesreli “*mim*” olmayıp, şâz türdendir.

6- el-İkdü'l-Bedi fi Medhi's-Şefi (el-Bediyyatü'l-Kubra)

En uzun bedi unvanını taşıır. 400 beyitten oluşan bu bedinin sahibi Zeynuddin Şaban b. Muhammed b. Davud el-Âsârî (h.760)'dir. 240'tan fazla bedi sanatı kullanmıştır. On ay içerisinde yazılmış olan bu bediyye hicrî 189 senesinin, rebiyülevvel ayında tamamlanmıştır. Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:²⁷⁸

(حسن البراعة) حمد الله في الكلم و مدح أحمد خير العرب والعجم ²⁷⁹

Asıl hüsnü'l-berâ'a sözde Allah'a hamd ve Arab'ın ve Acem'in en hayırlısı olan Ahmed'e övgüdür.

Bu örnekte de görüldüğü gibi el-Âsârî beyit içinde bedi sanatını da zikretmektedir.

7- Bediyyetü'l-Âsârî el-Vusta

308 beyitten oluşan bu bedinin sahibi yine Zeynüddin Şaban b. Muhammed b. Davud el-Âsârî'dir. 300 çeşit sanat kullanmıştır. Bunlardan 68 adeti sadece cinas sanatıdır. Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:

دع عنك سلعا وسل عن ساكن الحرم واخل سلمى و سل ما فيه من كرم

Sal'a'yı boş ver, Harem'in yerlisini sor sen, Selma'yı da bırak, Harem'de bulunanın kereminden iste.

8- Bediü'l-Bedi fi Medhi's-Şefi

169 beyitten oluşan bu bedinin sahibi yine Zeynüddin Şaban b. Muhammed b. Davud el-Âsârî'dir. Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:

²⁷⁸ Ebu Zeyd Ali, *a.g.e.*, s. 86.

²⁷⁹ Husnü'l-Berâ'a sanatı.

إن جئت بدرا فطب وانزل بذي سلم سلم على من سبا بدرا على علم

Bedr'e vardığında gönlünü boş tut, ve zû Selem'de konakla, ve Alem dağındaki Bedri gölgede bırakmış olana selâm söyle.

9- el-İkdü'l Bedi fi Medhi's-Şefi.

154 beyitten oluşan bu bedinin sahibi Kasım b. Muhammed el-Bekrecî el- Halebî'dir. 159 bedi sanatı kullanmıştır. Eser yine kendisi tarafından *Hilyetü'l-İkdî'l bedi fi medhi's-şefî* adıyla şerh edilmiştir.

10- el-Cevahirü'l-Lâmi'a fi Tecnisi'l-Feraidi'l-Cami'a lil Meani'r-Rafi'a.

144 beyitten oluşan bu bedinin sahibi İsmail b. Ebî Bekr b. Abdullah, İbnü'l Mukrî el-Yemenî'dir. (755-837) 150 bedi sanatı kullanmıştır. Bu bedi yine müellifi tarafından *el-Ferîdü'l-Câmi'a li'l-Meâni'r-Râi'a* adıyla şerh edilmiştir. Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:

شارفت ذرعا فذر عن مائها الشيم أو جزت نملى فتم لا خوف في الحرم

Zer'a²⁸⁰ çıkarsan, bırak soğuk suyunu veya Nemlâ'yı²⁸¹ aşarsan rahat uyu, Harem'de korku yoktur.

11- Bediyyetü İbn Hicce el-Hamevî.

142 beyitten oluşan bu bedinin İbn Hicce el-Hamevî'dir. (ö. 837). 147 bedi sanatı kullanmıştır. Bu bedi yine müellifi tarafından *Hiżânetü'l-Edeb ve Gâyetü'l-Ereb* adıyla şerh edilmiştir. Hûri Bolus Avvad tarafından *el-İkdü'l-Bedi fi Fenni'l-Bedi* ünvanıyla başka bir şerhi daha bulunmaktadır.²⁸²

²⁸⁰ Medine'de bir kuyu adı.

²⁸¹ Medine yakınlarında bir su adı.

²⁸² İsmail Paşa b. Muhammed Emin b. Mîr Süleyman el-Elbânî, *a.g.e.*, I/233.

12- Nazmü'l-Bedi fi Medhi Hayri's-Şefi.

133 beyitten oluşan bu bedinin sahibi Celâleddin es-Suyutî (1445-1505)'dir. 147 bedi sanatı kullanmıştır. Suyutî bu bediyyesini Hiccat al-Hamâvî'den takliden meydana getirdiği söylenmiştir.²⁸³ Bu bedi yine müellifi tarafından şerh edilmiştir. Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:²⁸⁴

من العقيق ومن تذكّار ذي سلم أصبحت في زمرة العشاق كالعلم

Akik'ten²⁸⁵ ve zû Selem'in anısı yüzünden âşıklar zümresi içinde Alem dağı gibi oldum.

13- el-Fethü'l-Mubîn fi Medhi'l-Emîn.

144 beyitten oluşan bu bedinin sahibi kadın şairlerinden Âişe el- Bauniyye(-h. 922)'dir. 144 bedi sanatı kullanmıştır. Bu bediyye yine müellifi tarafından şerh edilmiştir. Bu bediyye çeşitleri içerisinde en mükemmel örneklerden biridir. Gerek bedi sanatlarının ifadesinde olsun ve gerek onların misallerle izahında olsun en sistemli sayılabilecek bediyye ve şerhini meydana getirmiştir.²⁸⁶ Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:²⁸⁷

عن مبتدأ خبر الجرعاء من إضم حدث ولا تنس ذكر البان والعلم

İdam'in²⁸⁸ suyundan kana kana içme haberinin mübtedasından bahset ve Bân ile Alem'i anmayı unutma.

14- el-Bediyye ve Şerhuha

Bu bedinin sahibi ve şerh edeni Alî b. Muhammed el-Huseynî (h. 940)'dir. Beyitlerinin sayısı 170 olup, 173 sanat kullanmıştır. Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:

²⁸³ Sezgin Fuat, *Bedi İlminin Tekamülü ve İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Bediyyelere Ait Yazmalar Katoloğu*, s.52.

²⁸⁴ es-Suyutî, *Nazmü'l bedi fi medhi hayri şefî.*, s. 3.

²⁸⁵ Akik, Medine yakınlarında bir yer adıdır.

²⁸⁶ Sezgin Fuat, *a.g.e.*, s.54.

²⁸⁷ Salim Muhammed Mahmud, *a.g.e.*, s. 514.

²⁸⁸ Mekke ve Yemame arasında bulunan bir su kaynağı.

سر بي لسري و عرج بي إلى إضم وسل عريب التقا عن حيرة العلم

Beni ait olduğum kuşlar sürüsüne götür, İdam'e yükselt ve Alem'in komşusunu seçkin Arab'a sor.

15- Temlihü'l-Bedi bi Medhi's-Şeff

Bu bedinin sahibi Abdurrahman b. Ahmed b. Alî el-Humeydî (h.1005)'dir. Beyitlerinin sayısı 140 olup, 168 sanat kullanmıştır. Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:

رد ربيع أسمى ما يرام رم وحي حيا حواها معدن الكرم

'Esmâ'nın yurduna var ve istenecek olanı iste, cömertlik menbaının kuşattığı kabileyi selâmla.

16- Bediyyetün Saniyetün li'l-Humeydî

Bu Bediyye Abdurrahman b. Ahmed b. Alî el-Humeydî'nin diğer bediyyesidir. Beyitlerinin sayısı 121'dir. Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:

بديع حسنك أبدى من محياك (براعة تستهل) البشر للباكي

Güzelliğinin eşsizliği selâmından olan ağlayan için bile güler yüzlü olmayı başlatacak bir ustalık gösterir.

Bu örnekte de görüldüğü gibi el-Humeydî beyit içinde bedi sanatını da zikretmektedir. Ve bediyyenin redif harfinin alışıldığı üzere kesreli "mim" olmadığı görülmektedir.

17- Bediyye

Bu bedinin sahibi Muhammed b. Abdürrahman b. Muhammed el-Hamavî (-h.1017)'dir. Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:

هجري عليّ ولي وصل بأحياني أماتي الهجر جاء الوصل أحياني

Terkedildim, ölümlere vasıl oldum. Hicran beni öldürdü, kavuşma geldi, diriltti.

18- Bediyye

Bu bedinin sahibi Abdulkadir b. Muhammed b. Yahya b. el-Huseynî et-Taberî (h. 972-h. 1033)'dir. Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:

(حسن ابتداء)مدیحی حی ذی سلم أبدی (براعة الاستهلال) فی العلم

Medine yöresine övgüme hüsn ibtida etmem –güzel bir başlangıç yapmam, Alem dağındaki Beraatü'l-istihlâl gösterdi.

Bu örnekte de görüldüğü gibi et-Taberî beyit içinde hüsnü'l-İbtida ve beraatü'l-istihlâl sanatlarını zikretmektedir.

19- Bediyye

Bu bedinin sahibi Salahuddîn b. Muhyiddîn el-Kevrânî (h.1049)'dir. Bediyyesi hakkında, el-Bekrecî'nin bediyyesinin girişinde yapmış olduğu referans dışında fazla bilgi yoktur.²⁸⁹

20- Nesematü'l-Eshar fi Medhi'n-Nebiyi'l-Muhtar.

150 beyitten oluşan bu bedinin sahibi Abdulganî en-Nablusî'dir. 155 bedi sanatı kullanmıştır. Bu bedi yine müellifi tarafından *Nefebâtü'l-Ezḫâr alâ Nesemâti'l-Eshâr* adıyla şerh edilmiştir. İhtiva ettiği kasidelerin bir kısmı Manastırlı İsmail Hakkı tarafından Türkçe'ye tercüme ve şerh edilerek Mekteb Mecmuası'nda neşredilmiştir.²⁹⁰

یا مُنزل الركب بین البان فالعلم من سفح کاظمة حییت بالدم²⁹¹

Ey kafilenin Bân ve Alem arasındaki konak yeri, Kâzıman'ın eteğinden yağın yağmurlarla hayat bulasın.

²⁸⁹ Salim Muhammed Mahmûd, a.g.e., s. 116.

²⁹⁰ Manastırlı İsmail Hakkı, *Abdulganî en-Nablusî'nin Nesemâti'l-Eshâr fi Medhi'n-Nebiyi'l-Muhtar Adlı Bediyyesinin Tercüme ve Şerhi*, İstanbul, 1311, s. 1-2.

²⁹¹ Bu beyitte iki çeşit bedi sanatı bulunmaktadır. İlki hüsn-i matla sanatıdır. Beraat-i istihlâl veya hüsn-i ibtida da denir.

21- Bediü't-Telhis ve Telhisü'l-Bedi.

65 beyitten oluşan bu bedinin sahibi Tâhir el-Cezairî'dir. 77 bedi sanatı kullanmıştır. Bu bedi müellifi tarafından aynı adla şerh edilmiştir.

22- el-Hasunü'l-Mu'addete likeffi Yedi'l-Canî ani'l-Burde

270 beyitten oluşan bu bediyyenin sahibi el-İmam Ebî Abbas Şemsuddîn Muhammed b. Nureddîn Ali eş-Şafî'dir. Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:

إن رمت سقياً فسقياً يا حادي النعم ورو عيسك سقياً مورد النعم

Senden sulaman talep edilirse sula ey deve süren, develerini tam sula nimetin kaynağından.

23- Bediyyetü'l-Kefami

Bu bediyyenin sahibi İbrahim b. Ali b. el-Hasen el-Harisî el-Kefamî (h.840-905)'dir. Şû İmamiyesindedir. Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:

إن جئت سلمى فسل من في خيامهم ومن سكن منسكا عن دميتي ودمي

Selma'ya gelirsen, çadırlarında kimin olduğunu ve ibadetgâhlarında bebeğimden ve kanımdan kimin oturduğunu sor.

24- Bediyye

Bu bediyyenin sahibi Abdullah ez-Zeftavî (h.1059)'dir. Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:

لدي في مدح أهل الحمي من إضم (براعة) توجب (استهلالها) بغمي

(Sözge başlarken) İdam'den yöre halkına olan övgümde, dudaklarımdan dökülmesi gereken bir güzellik vardır.

Bu örnekte de görüldüğü gibi ez-Zeftavî beyit içinde bedi sanatını da zikretmektedir.

25- et-Tirazü'l-Bedi fi İmtidahi's-Şefi

Bu bediyyenin sahibi Ebi'l-Vefa b. Ömer b. Abdilvehhab b. el-Urdiy (h.1081)'dir. Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:

(براعتي) في ابتداء مدحي لذي سلم قد (استهلت) بدمع فاض كالعلم

Zû Selem için yaptığım övgüme başlamadaki beraatim Alem dağı gibi taşan bir göz yaşı ile başladı.

Bu örnekte de görüldüğü gibi el-Urdîy beyit içinde bedi sanatını da zikretmektedir.

26- İrşadü'l-Muti fi-Tevşi

Bu bediyyenin sahibi Abdulber b. Abdulkadir b. Muhammed el-Feyyumî (h.1071)'dir.²⁹² Bediyyesine kendisinin de bir şerh yaptığı rivayet edilmektedir. Ancak her ikisi de kayıptır. Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:

لما تذكرت سفع الخيف والبان أهل دمعي وروى روضة البان

Hayf dağının eteğini ve Bân'ı hatırladığımda göz yaşım akmaya başladı ve defne bahçesini suladı.

Görüldüğü gibi bu bediyye alışlageldiği üzere redif harfi kesreli "mim" değil, kesreli nun'dur.

27- Bediyye

Bu bediyyenin sahibi Mahmud b. Halil Damadzade (h.1099)'dir. Aslen Mostar'lı olup, İstanbul'da ikamet etmiş, daha sonra Halep'te vefat etmiştir. Bediyyesi hakkında geniş bilgi bulunmamaktadır.

28- Bediyye

Bu bediyyenin sahibi Muhammed Nazım el-Multekî'dir. Vefat tarihi hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:

²⁹² Hulâsati'l-Eser, II/291; el-'Alâm, III/273; Târîbu Âdâbi'l-Lügati'l-'Arabîyye, II/310.

بجهم حيهم باب السلام فلي به بدورٌ وراء الحجب في حلل

Babü's-selâm'ı onların selâmları ile selâmladı ve benim için orada perdelerin gerisinde yeni giysiler içinde dolunaylar vardır. Görüldüğü gibi bu bediyye alışlageldiği üzere redif harfını kesreli "mim" değildir.

29- Melihü'l-Bedi fi Medhi's-Şefi

Bu bediyyenin sahibi de Abdulganî b. İsmâil b. Abdilganî en-Nablusî (1143)'dir. Sufî bir şâir ve edib olarak tanınır. Hz. Peygamber hakkında en fazla methiye söyleyen şairlerden biridir. Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:

يا حسن (مطلع) من أهوى بذى سلم (براعة) الشوق في (استهلاها) ألمي

Ey zâî Selem diyarına âşık olann hüsn-i matlaı. Özlemin beraatının başlangıcındadır üzüntüm.

Bu örnekte de görüldüğü gibi en-Nablusî beyit içinde bedi sanatını da zikretmektedir.

30- Takdimü Ali

Bu bediyyenin sahibi Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Masum el-Medenî (h.1119)'dir. Adı geçen bediyyesinin matlaı şöyledir:

(حسن ابتدائي) بذكر حيزة العلم له (براعة) شوق (يستهل) دمي

Alem dağının civarındakini zikretmekte gözümüün kan akıtmaya başlamasına yol açan bir öylem güzelliği vardır.

Bu örnekte de görüldüğü gibi el-Medenî beyit içinde bedi sanatını da zikretmektedir.

31- Reşahatu Sadhin men Yüsebbi'l-İzar ve Nefehat-Medhün fi'n-Nebiyi'l-Muhtar

Bu bediyyenin sahibi Mustafa b. Kemaleddin b. Aliyyi'l-Bekrî (h. 1162)'dir. Bediyyenin beyitlerinin sayısı 150 olup,

155 içinde çeşit bedi sanatı kullanılmıştır. Bediyyesinin matlaı şöyledir:

للحي سرٌ تلق ركب البان والعلم جازوا السوى ثم حازوا رتبة العلم

*Selâmlama için yürü, Seva'yı kat' edib, Alem rütbesini elde etmiş
Alem ve Bân konvoyuyla karşılaşırsın.*

32- el-Akdü'l-Bedi fi Medhi's-Şefi

Bu bediyyenin sahibi Kasım b. Muhammed el-Bakracî el-Halebî (h.1169)'dir. Bediyyenin beyitlerinin sayısı 154 olup, 159 çeşit bedi sanatı kullanmıştır. Bediyyesinin matlaı şöyledir:

من (حسن مطلع) أهل البان والعلم (براعي مستهل) دمعها بدم

*Bân ve Alem eblinin hüsn-ü matladan Beraatim onun gözyaşlarını
kanla akıtmaktır.*

33- Miftahü'l-Ferec fi Medhi âlî-Derec

Bu bediyyenin sahibi Ali b. Muhammed Tâcuddin b. Abdulmuhsin el-Kalaî el-Hanefî el-Mekkî (h.1172)'dir. Bediyyenin beyitlerinin sayısı 124 olup, 135 çeşit bedi sanatı kullanmıştır. Bediyyesinin matlaı şöyledir:

(براعة المطلع) ازدانت من الحكم وأقبلت (تستهل) الجود من كرمي

*Beraatü'l-matla hikmetlere giriftar oldu. Cömertliğinden ötürü kerem
yağdı durdu.*

34- Bediyye

Bu bediyyenin sahibi Abdullah b. Yûsuf b. Abdillâh el-Halebî (h.1194)'dir. Bediyyenin beyitlerinin sayısı 143 olup, 145 çeşit bedi sanatı kullanmıştır. Bediyyesinin matlaı şöyledir:

لما (استهلت) دموع العين كالدم (براعة) قلت : وا شوقي لذي سلم

*Gözyaşları yağmurlar gibi yağdığımda dedim ki: yazıklar olsun Se-
lemdekine olan arzuma.*

35- el-Kasidetü'l-Bediyye

Bu Bediyyenin sahibi Hindistan'lı Gulam Alî Azad b. Nuh el-Huseynî (h.1194)'dir. Bediyyesinin beyitlerinin sayısı 143'tür. Matlai şöyledir:

الحمد لله لاح البرق في الظلم سأرتقي مبسم الحسنة من إضم

Allah'a hamd olsun, şimşek parıldadı karanlıklar içinde, İdam'den güzellere tebessüm ederek görüneceğim.

36- Menhü'l-İlâhi fi medhi Resulillah

Bu bediyyenin sahibi Muhammed b. Mustafa el-Bekrî (h.1196)'dir. Bediyyenin beyitlerinin sayısı 137 olup 139 çeşit bedi sanatı kullanmıştır. Bediyyesinin matlai şöyledir:

سري لسري وحى ساكن العلم وانزل بحى حمى سکان ذي سلم

Beni, kuş sürüme götür, Alem'in sakinini selâmla, Zû Selem'in sakinlerinin bulunduğu mahallede konakla.

37- Bediü'l-Bedi fi Medhi's-Şefi

Bu bedinin sahibi kadın şairlerinden Aişe el-Bauniyye (-922)'dir.²⁹³ Dimaşk ve Halep yöresinde h. 10. asrın önemli mutasavvıf ve ediplerinden biri olarak tanınmaktadır. Şiirlerini daha çok Hz. Peygamber'i methiyeye ayırmıştır. Edebî sanatları kullanmakta son derece başarılı olup, üslûp olarak Safiyyüddin el-Hillî'yi takip etmiştir. Beyitlerinin sayısı 127 olup, 129 sanat kullanmıştır. Adı geçen bediyyesinin matlai şöyledir:

في حسن مطلع أقمار بذي سلم أصبحت في زمرة العشاق كالعلم

Zû Selem'de ayların doğuşunun güzelliği içinde âşaklar zümresi içinde Alem dağı gibi oldum.

²⁹³ Özel, "Bauniyye" TDV İ.A. V, 213.

Şeyhülislâm Ebu's-Suud Efendi'nin Bediyyesi²⁹⁴

بدیعیة شیخ الإسلام أبی السعود أفندی

29 beyitten oluşan bu bediyyenin sahibi Ebu's-Suud Efendi namıyla tanınan, Abu'l-Suud Muhammed b. Mustafa al-İmadî (1490-1574)'dir. Ebu's-Suud Efendi hemen hemen her sahada eser kaleme almış, Osmanlı İmparatorluğu'nun en azametli dönemlerinde şeyhülislâmlık yapmış biridir. Adı geçen bediyyesi diğer bediyyelerin aksine kâmil veznindedir. Her beytinde dört veya beş bedi sanatı içerir. Bu özelliği ile çeşitleri içerisinde ayrı bir yeri olduğu muhakkaktır.

بسم الله الرحمن الرحيم

1 لمن الدیار تضععت أركانها وانقض فوق عروشها جدرانها

1- *Sütunları yerle bir olan, duvarları tahtlarının üstüne yıkılan bu yerler kimindir?* (İgrâk,²⁹⁵ Tecahülü'l-arif,²⁹⁶ Lüzumu ma yelzem,²⁹⁷ Tenasüp²⁹⁸)

2 أضحت مثابة كل يوم صادق و تفرقت أيدي سبا سكانها

2- *Her öten baykuşun uğrak yeri hâline geldi, Ahalisi bir daha bir araya gelmemek üzere dağıldı.* (Mutabaka²⁹⁹)

²⁹⁴ Bu makale EKEV Akademi Dergisi, (ISSN-1301-6229), Yıl: 7, Sayı: 14, Kış 2003 sayısında yayınlanmıştır.

²⁹⁵ İgrak: Mübalâğanın üçüncü derecesi demektir. bkz. Mübalâğa mad. Bedi tabirlerinden dir. (Tahirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lüğati*, İstanbul, 1973, s. 60)

²⁹⁶ Tecahülü-Arif: Bir nükte gözetilerek bilmiyormuş ve anlamamış gibi söz söylemeye veya cahil olmadığı hâlde cehaleti kendinde izhar etmeye veya te'kid için doğruluğunu bildiği şeyi şüphe ediyormuş (bilmiyormuş) gibi sunma ve söz etmeye denir. Mezcüş-Şek bi'l-Yakin ve İnab diye de adlandırılır. (Matlub Ahmed, *a.g.e.*, s. 256; Akkavî İnam Fevval, *a.g.e.*, s. 287; Tabane, *a.g.e.*, s. 140; İbn Cabir el-Endelüsî, *el-Hulletu's-Siyera fi Medhi Hayri'l-Verâ*, Thk. Ali Ebû Zeyd, 1985, Beyrut, s. 144.)

²⁹⁷ Lüzumu ma yelzem: Nazımda revî harfinden (kafiyenin son harfi) veya (nesirde) fasılalarda revî yerinde bulunan harften önce secide gerekli olmayan bir şeyin getirilmesidir. Gerekli olmadığı hâlde gerekliymiş gibi kullanmaktır. Bu lâfız sanatına aynı zamanda iltizam, inat, taziyik ve teşdid adı da verilmektedir. (el-Meydanî Abdurrâhman Hasan Habenneke, *el-Belâğa el-'Arabîyye Usûlûha ve Ulûmûha ve Fîntûnûha*, 1. Baskı, Beyrut, 1996, s. 532; Matlub, *a.g.e.*, s. 150; Akkavî, *a.g.e.*, s. 377; Tabane, *a.g.e.*, s. 605; İbn Cabir el-Endelüsî, *a.g.e.*, s. 61.)

²⁹⁸ Tenasüp: Kelime manası uygunluk demektir. bkz. dipnotta geçen Mürâatü'n-Nazîr md.

²⁹⁹ Mutabaka: Bkz. Dipnotta geçen Tezat md.

- 3 واحتلّ مثل رسومها إطلالها واهدّ نحو رواقها أيوانها
 3- O diyarın harabeleri, kalıntıları gibi karıştı birbirine, çatıları re-
 vakları üzerine yıkıldı. (Cem³⁰⁰, Tenasüp)
- 4 ولقد علاها وحشة وكآبة مثل القلوب تراكت أحزائها
 4- Üzerine ıssızlık ve üzüntü çöktü, hüznüleri üst üste yığılmış
 kalpler gibi. (İdmac³⁰¹, Tevfik³⁰²)
- 5 ومحا محاسنها الصروف كأها صحف الكتاب قد انحى عنوانها
 5- Felâketler o diyarın güzelliklerini silmiş, sanki ismi silinmiş, bir
 kitap gibi. (Tecnis³⁰³)
- 6 فتغيرت أرقامها ونقوشها ولغت عبارتها وضلّ بيائها
 6- Onun rakamları ve nakışları değişti, açıklaması yanlış, ibareleri
 hatalı oldu. (Tenasüp, Cem, Taksim³⁰⁴)
- 7 أو بقعة الدّنيا تناهى أمرها قامت قيامها وآن أو آها
 7- Veya orası dünyanın bir bölgesidir ki, vakti sona ermiş, işi bit-
 miş. (İştikak³⁰⁵, Cem, Taksim)

³⁰⁰ Cem: Bir çok şeyin bir hükümde toplanması veya birkaç varlığı, bir yargı veya kavram içinde toplamaya denir. Bedi sanatlarındandır. (Soysal M. Orhan, *Edebi Sanatlar ve Tanınması*, İstanbul, 1998, s. 33; Tabane. *a.g.e.*, s. 130; Akkavî, *a.g.e.*, s. 460; Matlub, *a.g.e.*, s. 446.)

³⁰¹ İdmac: Lügat manası dürmek, ipi bükme, iç içe geçirmek ve bir şeyi bir şeye derc etmek içinde gizlemek manalarında kullanılır. (Müdafaa ve istidrad da denilmiştir). Istılahta ise, bir lâfzın, biri kasdedilmiş diğerine işaret edilmiş iki mana ihtiva etmesidir. (Matlub, *a.g.e.*, s. 52; Akkavî, *a.g.e.*, s. 52.)

³⁰² Tefvik: Anlamca ilgili olan kelimelerin, bir mısra veya beyitte bir araya getirilerek söylenmesi sanatıdır. bkz. dipnotta geçen Muraatü'n-Nazir md. (Soysal M. Orhan, *a.g.e.*, s. 94.)

³⁰³ Tecnis: Cinas, yazılışı aynı fakat manaları değişik lâfızları bir arada kullanmak veya iştikaklan (aynı kökten, türeme) bir olan lâfızları bir arada kullanmaktır. (Matlub, *a.g.e.*, s. 269.)

³⁰⁴ Taksim: Taksim; (sanatı) birçok şeyi zikredip sonra (onlardan) her birine ait olanı belirtmek üzere kendisine nispet etmek³⁰⁴ veya bir şeyin bütün kısımlarını zikretmektir. Birçok şeyi zikredip sonra (onlardan) her birine ait olanı belirtmek üzere kendisine nispet etmektir. Yani o şeyin kısımlarından zikredilmeyen hiçbir kısım bırakmamak. Bu kısımlardan her biri kendi başına ayrı bir kısım olup diğer kısımlara benzerlik arz etmemelidir. (Matlub, *a.g.e.*, s. 407.)

³⁰⁵ İştikak: Bir cümlede veya bir beyitte aynı kökten türemiş kelimeler kullanmaktır. (Çögenli Sadi ve arkadaşları: Şafak Yakup, Toparlı Recep), *Arapça Farsça Türkçe Örneklerle Edebi Sanatlar (Bedi)*, Erzurum, 1991, s. 31.)

- 8 إذ ليست الدنيا تدوم بحالة سيان عندي عزها وهواها
 8- Zira dünya aynı hâlde devam etmez, onun şeref ve bakîrliği benim için aynıdır. (Tezat³⁰⁶)
- 9 أو غادة خلقت ثياب حمالها وتمزقت بيدي الردي أرواها
 9- Güzellik elbisesi eskimiş bir dilber gibi, felâket onun yenlerini parparça etmiş. (Müraatü'n-Nazîr³⁰⁷)
- 10 لحقت بحزب الغابرين لداها وغدت إلى حار البلى أقرأها
 10- Sırdaşları geçmişler kervanına katılmış, yaşlıları da eskime devresine girmiş olan. (Tevfik)
- 11 وتكرت في ذاتها وصفالها أ رأيت ما صنعت بما أزماها
 11- Zat ve sıfatlarında gizlendi zamanın ona ne yaptığı görüldü mü? (Tenasüp, es-Sec³⁰⁸)

³⁰⁶ Tezat: Anlam bakımından aralarında zıtlık/karşıtlık bulunan kelimeleri bir ibarede toplamaktır. *Mutabakat, tıbak, tatbik ve mütezat* da denilir. (Saraç M. A. Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi*, İstanbul, 2000, s. 150.)

³⁰⁷ Müraatü'n-Nazir: Bir şeyi, ona -tezat yönü ile uygunluğu dışında- uygun olan bir şeyle bir araya getirmektir. Mürâa (رعى رعيا) fiilinden راعى النجوم yıldızları gözlemek, müşahede etmek. Bir şeyi veya olayı mürâa etmek ne olacağını beklemek, müşahede etmek anlamlarına da gelmektedir. (Akkavî, *a.g.e.*, s. 646.) Kısaca müraatü'n-nazir, mütekelimin sözüne bir manayla başlaması sonrada sözünü başladığı manaya uygun bir sözle bitirmesidir. Müraatü'n-nazir'e telif, muaha, teşabuhü'l-etraf, iham-i tenasub, tenasüp, tevfik ve i'tilaf da denir. (Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydanî, *el-Belâğa el-'Arabîyye Ususüha ve 'Ulûmüha ve Fünûnühâ*, I. Bas., Beyrut, 1996, s. 382.) Tezat dışında manaları arasında ilgi, alâka bulunan manaları bir araya getirmek. Bu tenasüp, uygunluk iki veya daha fazla manalar arsında olur. Bedi sanatlarındandır.

³⁰⁸ Sec: Lügatte seci güvercin ve devenin aynı tarzda sesini tekrarlamasıdır. (el-Meydanî, *a.g.e.*, II/503.) Tescide denir. Nesirde iki fasılanın bir harfte ittifak etmesidir. Kur'an'da olup olmadığı hususunda ihtilâf vardır. Onun yerine fasıla olduğu söylenir. Nesirde seci, nazımda kafiyedir. (es-Sekkakî, el-İmam Ebi Yakub b. Ebi Bekr Muhammed b. Ali, *Miftahü'l-'Ulûm*, nşr. Nuaym Zazur, Darü'l-kütübî'l-İlmîyye, Beyrut, 1983, s. 431; el-Meydanî, *a.g.e.*, II/503; Akkavî, *a.g.e.*, s. 310.) Sec'in kısımları:

1. Murassa' seci السجيع الموصع, Nesirde her lâfzı, vezini ve revisi aynı olan bir lâfızla karşılaştırmak.
2. Mütemasil seci السجيع المتماثل, Vezinleri aynı (eşit) olup kafiyeleri mühtelif olan seci.
3. Mütevazın seci التسجيع المتوازن, Harf adedinde ittifak edip son harfi ihtilâflı olması.
4. Mütevazı seci التسجيع المتوازي, Son lâfızların revî ve kafiyelerinin aynı olması.

- 12 أو محفل لجماعة السّمار قد نقرت فصول الزايفات آذاها
 12- *Veya akşamcılara ait bir meclistir ki, orada çalgı çalındı. Fakat o meclisin çağruları çalgı sesleridir.* (Tıbâk³⁰⁹)
- 13 أو بيت شعر ظلّ منسوخا كما نسخت ظلال فاستنار مكاها
 13- *Ya da silinen, siliniş de yeri aydınlanan gölgelerin misali, siliniş bir şiir beytidir.* (İştikak, Şibhü'l-İştikak, Tenasüp)
- 14 إذ قام في نادي البراعة منشدا ركن البلاغة قسّها سبحاها
 14- *Hani Beraa Meclisinde 'Kuss' ve 'Sehban' Belâğatın sütunlarını diktiler.* (Cem)
- 15 ينشئ بدائع يستحيل مثالا يروي قصائد عبقريا شاهاس
 15- *Benzeri imkânsız olan güzellikler ortaya koyar. Dâbiyâne kasidele rivayet eder.* (İğrak)
- 16 غرر تعاطي نظمها نقادها حكم تولي درسها لقماها
 16- *Bunlar uzmanının bir bir elden geçirdiği incilerdir. Dersini, Lokman'ının üstlendiği hikmetlerdir.* (Tebyin,³¹⁰ Taksim, Tenasüp)
- 17 بيدئ لآلي صاغن بحورها يحكي جواهر زانها أوزانها
 17- *Denizinin muhafaza ettiği orijinal bir takım inciler ortaya koyar. O incilerin değerlerini ağırlıkları anlatır.* (Tenasüp)

1. Müşattar (Meştur) sec'î السجع المشطر

2. Mutarraf seci السجع الطرف, Vezin bakımından farklı, fasılların son harflerinin (revilerinin) kafiyeli olmasıdır. (Matlub, a.g.e., s. 315.)

³⁰⁹ Tıbak: İki zıt kavramın aynı anda bir arada kullanılmasıdır. Bir başka tarifte; aralarında tezat ve diğer vecih ile tekabül bulunan şeyleri cem etmektir. (Ahmed Cevdet Paşa, (Hazırlayanlar: Doç. Dr. Turgut Karabey, Doç. Dr. Mehmet Atalay) *Belâğat-ı Osmaniyye*, Ankara 2000, s. 101; Geniş bilgi için Bkz. el-Kazvîni el-Hatib (666/739), *el-Idab fi Ulumi'l-Belâğa*, ts., 1/477-553; el-Haşimî es-Seyyid Ahmed, *Cevabirü'l-Belâğa*, İstanbul, 1984, s. 366.) At ve devenin seyir esnasında arka ayaklarını, ahenkli, uyumlu ve dengeli bir şekilde, ön ayaklarının yerine koymasından alınmıştır. Aynı zamanda iki şeyi birleştirmek, yapıştırmak manasına da gelir. (Akkavî, a.g.e., s. 596.) Tezat, tatbik, tekafü, mutabaka ve mukaseme ile de adlandırılır.

³¹⁰ Tebyin: Açıklama anlamına gelir. Metinde daha önce geçmiş olan bir konunun tekrardan açıklanması anlamında kullanılır.

- 18 ألفاظها أصداف اشتملت على درر فرائد قد غلت أمثالها
 18- *Onun lâfızları, incileri içine alan sededlerdir, fiyatları çok pahalıdır. (İstibtâ³¹¹)*
- 19 باب من الإعجاز طرز بديعها فنّ من السّحر المبين بياها
 19- *Beyanı apaçık sibir sanatıdır. Güzelliğinin tarzı bir i'caz konusudur. (Tibak, müraatü'n-nazîr, İştikak)*
- 20 لقد اضمحلّ بنظمها نظم الوری كجبال سحر إذ بدا ثعبانها
 20- *Onun nazımıyla bütün insanların nazımları değerini kaybetmiştir. Ejderbası ortaya çıkan büyü dağları gibi. (Tenasüp)*
- 21 لله درّ أريب أدرك فضلها بل سادة جادت بما أزهاتها
 21- *Onun faziletini idrak edebilene aferin. (Allah onun faziletini kavrayana iyilik versin) Bilakis zihinleri kendilerine cömert davranan efendilerin. (Tenasüp)*
- 22 هم قادة ملكوا زمام تقدّم في حلية للفضل هم فرسانها
 22- *Onlar fazilet giysisi içinde süvarilerin buldukları önderlik dizginlerine sahip olan komutanlardır. (İstiare-i mekniyye³¹²)*
- 23 نشاؤ بأرض بوركت وتقدّست أرجاؤها فسهوها و متاها
 23- *Onlar mübarek bir toprakta ve dört bir yanı, ovaları, plâtoları önde gelen bir toprakta büyüdüler. (Cem, Müraatü'n-nazîr)*
- 24 يلهي عن النظر العيون جلالها ينهى عن الفهم النهي سبحانها
 24- *O toprağın azameti gözleri bakmaktan men eder. Onun yüceliği anlamaktan alıkoymaz. (İştikak)*
- 25 أرض بما نزلت على خير الوري آيات وحي يأمر برهاها

³¹¹ İstibtâ: İç içe ve katmerli medh manasındadır. (Tahirü'l-Mevlevî, a.g.e., s. 74.) Lâfzın, biri açık bir şekilde ifade edilmiş diğerine ise işaret edilmiş gibi iki mana tazammün etmesidir. (Matlub, a.g.e., s. 63.) Muzafaa da denir.

³¹² İstiare-i mekniyye: Müşebbehin zikredildiği, müşebbehün bihin hazfedilip yerine levazımdan bir şeyin getirildiği sanat, kendisine bir şey benzetilene söylenmeden yapılan istiare. (Soysal M. Orhan, a.g.e., s. 94; Tahirü'l-Mevlevî, a.g.e., s. 73.)

25- *Orası insanlığın en hayırlısının, apaçık deliller olarak vahyedilen ayetlerin indiği bir diyardır. (Tenasüp)*

يا رفعة فازت بما و مكانة 26
بأعزة قد حازها قطانها

26- *Bu toprağın elde ettiği yücelik ve mevki, ne yüce mevkidir! Ne izzettir onun sakinlerinin sahip olduğu izzet! (Müraatü'n-nazir)*

طوبى لعين عاينت آثارها 27
و تكحلت بغيرها أحفانها

27- *O'nun izlerini gören ve onun tozu-toprağı ile sürmelenen gözlere müjdeler olsun. (İştikak, Tenasüp)*

Sonuç

Çalışmamızda da belirttiğimiz gibi, bedi kelimesi lügatte “eşi ve benzeri olmayan, öncesinde herhangi bir örneği bulunmayan, yenilik, orijinallik, aslîlik ve icat” anlamına gelmektedir. Genel olarak *'halk'* yani yaratma anlamındadır. Allah'la ilgili olarak “*âletsiz, zamansız ve mekânsız icat etmek*” anlamına da gelmektedir.

Aynı kökten gelen Allah'ın bedi ismi ise örneği ve benzeri bulunmayan bir şeyi ilk defa icat etmeyi, örnek aldığı hiç bir model olmadan kâinatı benzersiz ve eşsiz yarattığını ifade etmektedir. İslâm düşüncesinde Allah'ın isimlerinden biri olan bedi kelimesinin ifade ettiği anlam, “bütün varlıkların örneklerini önceden var olan bir şeyden değil yoktan yaratan yüce varlık ve kendisinin benzeri olmayan yegâne varlık” olarak özetlenebilir. Bedi kelimesinin terim manası ise kısaca duruma uygun, açık ve düzgün sözlerin yanı sıra, sözü süslü söyleme sanatı veya edebî sanatlarla örülü ifadenin lâfız bakımından kusursuz, mana bakımından makul ve aynı zamanda bir ahenge sahip olmasının usul ve kaidelerini inceleyen ilim olarak tarif edilir.

Bedi ilmini edebî bir sanat olarak ilk inceleyen, prensiplerini koyan, ana konularını tarif eden kişi şair Halife İbnü'l-Mu'tez'dir.

Çalışmamızın esas konusu bediyye terimi de kök olarak bedi kelimesinden türemiştir. Çoğulu bediyyattır. Çoğul yapısı ile kullanımı daha yaygındır. Terim yönüyle ilk olarak telâffuz eden Safiyyüddin el-Hillî olmuştur.

Bediyyelerin her beyti, bir ya da birkaç bedi sanatı içerir. Yani her beyit, bir ya da birkaç bedi sanat için tam bir örnek sayılabilecek şekilde bütün sanatları içinde bulundurur. Farkı ise içeriğinin dînî bir yapıda olması, Hz. Peygamber'i medh ve sena kasdıyla söylenmesidir. Yani Arap edebiyatındaki bu türün genel hatlarıyla en önemli özelliği sanatlı olması ve Hz. Peygamber'e ithafen söylenmiş olmasıdır

Bediyyenin en doğru tanımı ise, Hz. Peygamber'in medhine dair nazm edilen, her beytinde en azından bir bedi sanatı ihtiva eden kasidelere verilen addır.

Bu sahada yazılan ilk bediyye yukarıda daha önce tanımını yaptığımız Manzume tanımına uyan Safiü'd-din el-Hillî (ö. 749/1348)'nin h. 746 senesinde bitirmiş olduğu ve *eş-Şafiyyâtü'l-Bediyye* diye adlandırdığı 140 beyitlik kasidesidir.

Bediyyelerin sayısı hakkında kesin bir rakam vermek mümkün olmamakla birlikte yazılı olarak elimize kadar ulaşmış olan bediyyelerin sayısı doksan bir adettir.

Bibliyografya

- Ahmed Cevdet Paşa, (Hazırlayanlar: Doç. Dr. Turgut Karabey, Doç. Dr. Mehmet Atalay) *Belâgat-ı Osmanîyye*, Ankara 2000.
- Akdemir, Hikmet, *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi*, İzmir, 1999.
- Akkavî İnam Fevval, *el-Mu'cemü'l-Mufasssal fî Ulûmi'l-Belâga*, Beyrut, 1992.
- Aykus el-Ahdar Dr., *Mecelle Âfâki's-Sekafe ve't-Turas*, sy. 22–23, Cezayir, 1998.
- Bakırcı Selâmi, 4. *Abbasi Asrında Edebî Çevre (447-465/ 1055-1258)*, bsdt., Erzurum, 1997.
-, *Mevlid Doğuşu ve Gelişmesi*, Akademik Araştırmalar Yayınları:1, İstanbul, 2003.
- Bark Yücel, *İbnü'l-Fârid, Hayatı ve Edebî Kişiliği*, Yüksek lisans, Atatürk Üniversitesi-Edebiyat Fak. Kütüphanesi, DMB.NO: 7030, Erzurum, 1998.
- Bayraktutan Lütfi, *Edebî Sanatlar, Açıklamalar ve Örneklerle*, İstanbul, 1999.
- Bolelli Nusreddin, *Belâgat-Kur'an Edebiyatı*, İstanbul, 2000.
- Çetin Nihad M., *Eski Arap Şiiri*, İstanbul, 1973.
- Çögenli Sadi ve diğerleri: Şafak Yakup, Toparlı Recep, *Arapça Farsça Türkçe Örnekleriyle Edebî Sanatlar (Bedi)*, Erzurum, 1991.

- Değirmençay Veyis, *İran Edebiyatında Bediyye veya Kaside-i Masnu*, Erzurum, 2000.
-, *Mevlâna Şemsuddîn-i Berde'î ve Masnu Kasidesi*, Erzurum Atatürk Üniversitesi- Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sayı. 13., Erzurum 1999.
- Demirayak Kenan, *Banet Suad Kasidesi Üzerine, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, s. 24, Erzurum, 1997.
- Devellioğlu Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1986.
- Doğan M. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara , 1990.
- Ebü'l-Ferec Kudame b. Cafar al-Bağdadî, *Nakdû'n-Nasr*, Kahire, 1357.
- Ebü Zeyd Ali, *el-Bediyyat fi'l-Edebi'l-Arabî*, Dimaşk, 1983.
- Ege Ramazan, *İbn Kemâl'in Esrarü'n-Nabvi ve Dönemindeki Arap Dili Filolojik Çalışmalarına Kısa Bir Bakış*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir 2002.
-, *Tehvînü'l-Hitab İbn Kemal*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Y. Lisans Tezi, İzmir 1995
- Fehmi Abdurrahman, *Medresetü'l-'Arap*, İstanbul, 1304.
- Hacımüftüoğlu Nasrullah, "Bedi" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2000.
- el-Haşimî es-Seyyid Ahmed, *Cevâbirü'l-Belâğa*, İstanbul, 1984
- Eren Cüneyt, *Şebhülislâm Ebu's-Suud Efendinin Bediyyesi*, EKEV Akademi Dergisi, (ISSN-1301-6229), Yıl: 7, Sayı:14, Kış 2003.
- Heyet, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*, İstanbul, 1985.
- el-Hillî Safiyüddîn, *Şerbü'l-Kafîye el-Bediyye*, Dimaşk, 1403.
- Huart Clement, *Arap ve İslâm Edebiyatı*, çev. Cemal Sezgin, Ankara, ts.
- Humaî, Celâlüddîn, *Smâ'ât-ı Edebî*, Tahran, ts.

- İbn Cabir el-Endelüsî, *el-Hulletü's-Siyera fî Medbi Hayri'l-Vera*, nşr. Ali Ebû Zeyd, Beyrut, 1985.
- İbn Manzur Cemaluddin (711/1311), *Lisanü'l-Arap*, Beyrut, 1956.
- İbnü'l-Mu'tez, *Kıtab al-Badi*, nşr. Ignatus Kratchkovsky, London, 1935.
- İbn Reşik, *el-Umde I-II*, Beyrut, 1981.
- Kazvinî Celâluddin, *Matnü'l-Talbis*, Kahire, 1322.
- el-Kazvinî, Hatib Muhammed b. Abdurrahman, *Telbisü'l-Miftah*, Mısır, 1949.
- el-Kelbî Muhammed b. Şakir *Fevatü'l-Vefayat*, nşr. İhsan Abbas, I/1973, Beyrut.
- Kılıçlı Mustafa, *Hillî Safiyüddin*, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1998.
- Kocakaplan, İsa, *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, İstanbul, 1998.
- Kök Bahattin, *Hasan b. Sabit'in Şiirleriyle İslâm'a Hizmetleri*, İslâmî İlimler Fakültesi Araştırma Dergisi, Sayı 6, 1986.
- Manastırlı İsmail Hakkı, *Abdulganî en-Nablusî'nin Nesematü'l-Eshar fî Medbi'n-Nebiyi'l-Muhtar Adlı Bediyyesinin Tercüme ve Şerhi*, İstanbul, 1311.
- Matlub Ahmed, *Mu'cemü'l-Mustalâhati'l-Belâgiyye ve Tetavvuruba*, Irak, 1986.
- el-Meydanî Abdurrahman Hasan Habenneke, *el-Belâgatü'l-Arabîyye, Usûsüba ve Ulûmuba ve Fünûnüba*, 1. Baskı, Beyrut, 1996.
- Michel Âsî-Emil Bedi Ya'kûb, *el-Mu'cemü'l-Mufassal fî'l-Lüga ve'l-Edep*, Beyrut, 1987.
- Muhammed Emîn b. Mîr Süleyman el-Elbanî, İsmail Paşa b. *Keşfü'z-Zünûn*, 1941.
- Muhammed Muhammed Ebu Musa, *el-Belâgatü'l-Kur'aniyye fî Tefsiri'z-Zemahşeri*, Mektebetu Vehbe, II. Baskı, Kahire, 1988.

- Musa Ahmed İbrahim, *es-Sebgü'l-Bedi*, Kahire, 1969.
- Mübarek Zeki, *el-Medaibu'n-Nebevîyye fi'l-Edebi'l-Arabî*, Mısır, 1935.
- P. Foulquie, *Pedagoji Sözlüğü* (*Dictionnaire de la Langue Pédagogique*) (çev: C. Karakaya), İstanbul 1994.
- er-Razî Muhammed b. Bekr, *Muhtariü's-Sıhab*, Dimaşk, 1978.
- Safâ, Zebihullah, *Tarib-i Edebiyat der İran*, Tahren, 1371.
- Salim Muhammed Mahmud, *el-Medaibu'n-Nebevîyye hatta Nihayeti'l-Asri'l-Memlûkâ*, Beyrut, 1996.
- Sancak Yusuf, *Hz. Peygamber Devrinde Şiir*, Erzurum, 1999.
- Savran Ahmet-Demirayak Kenan, *Arap Edebiyat Tarihi Cabiliye Dönemi*, Erzurum, 1993.
- es-Sekkaki, el-İmam Ebu Yakub b. Ebi Bekr Muhammed b. Ali, *Miftahü'l-'Ulûm*, nşr. Nuaym Zazur, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1983.
- Sellâm Muhammed Zaglûl, *Taribü'n-Nakdi'l-Arabî*, Mısır, ts.
- Selim Rızk Mahmud, *Mawsuatü Asri's-Selâtin ve'l-Memâlik ve Nitacuhü'l-İlmî ve'l-Edebî*, Kâhire, 1965.
- Sezgin Fuat, *Bedi İlminin Tekâmülü ve İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Bediyyelere Ait Yazmalar Katoloğu*, İstanbul Üniversitesi Kitaplığı, no: 1375.
- es-Suyutî, *Nazmü'l-Bedi fi Medhi Hayri Şefî*, İstanbul, ts.
- Şebib Gazi, *Fennü'l-Medihî'n-Nebevî fi'l-Asri'l-Memlûkâ*, Beyrut, 1998.
- Tabane Bedevî, *Mu'cemi'l-Belâgat'l-Arabîyye*, Darü'l-Minare-Darü'r-Rifaî, III. Baskı, Cidde, 1988.
- Tahirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügatı*, İstanbul, 1973
- Tabane, Bedevî *Mu'cemi'l-Belâgat'l-Arabîyye*, Darü'l-Minare-Darü'r-Rifaî, III. Baskı, Cidde, 1988.
- et-Tehanevî Muhammed Ali b. Ali, *Kitab Keşşaf Istulâbat el-Fünûn*, İstanbul, 1984.

BİBLİYOGRAFYA

- Tural Hüseyin, *Arap Dilinde Şiir ve Hadisle İstişhad Meselesi*, İslâmî İlimler Fakültesi Araştırma Dergisi, Sayı 9, 1990, 67- 80.
- Tülücü Süleyman, *Ka'b b. Zübeyr ve Kaside-i Bürdesi Üzerine Notlar I*, İslâmî İlimler Fakültesi Araştırma Dergisi, Sayı 5, 1982, s. 159 –174.
- Yeniterzi Emine, *Türk Edebiyatında Naatler Antolojisi*, Ankara, 1993.
- ez-Zebîdî, Muhammed Murteda, *Tacü'l-Arus*, TDVIAK. Kayıt no: 1053-3.

Karma indeks

—A—

- Abdulganî b. İsmâil b.**
Abdilganî en-Nablûsî, 104
Abdulganî en-Nablûsî, 15, 101, 117
Abdulkadir b. Muhammed b.
Yahyâ b. el-Huseynî et-Taberî,
101
Abdullah ez-Zeftâvî, 102
Abdurrahman b. Ahmed b. Alî el-
Humeydî, 100
Abdurrahman b. Muhammed b.
Yusuf b. Alî Vecîhuddîn el-
Alevî ez-Zebîdî el-Yemenî, 96
Abdurrahman b. Yakub Çelebi, 26
Abu'l-Suud Muhammed b. Mustafa
al-İmâdî, 107
Aişe el- Bâûniyye, 99, 106
'Aks, 51, 52
'Aks ve tebdîl, 52
Alî b. Ahmed b. Muhammed b.
Ma'sûm el-Medenî, 104
Alî b. Muhammed el-Huseynî, 99
Alî b. Muhammed Tâcuddîn b.
Abdulmuhsin el-Kalaî el-Hanefî
el-Mekkî, 105
Alî b. Osman b. Alî b. Süleyman
Eminuddîn es-Süleymânî el-
İrbilî, 36

Amûnid-dîn b. Süleyman b. Alî al- *İrbilî*, 36

- Arap, 15, 16, 17, 18, 22, 25, 26, 27,
28, 29, 31, 33, 34, 35, 37, 38, 57,
93, 114, 115, 116, 118, 119
Arap Edebiyatı, 15
Arapça, 16, 25, 26, 33, 54, 57, 59,
85, 108, 115
Aristo, 32, 33, 50

—B—

- bahir, 23, 25
Bân, 45, 99, 101, 103, 105
Bânet Su'âd, 34
Bast, 51, 52
bedi, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 25, 31,
32, 33, 34, 35, 36, 37, 41, 42, 48,
49, 50, 59, 79, 95, 96, 97, 99,
100, 102, 103, 104, 105, 106,
113, 114, 115
bediyye, 15, 16, 17, 18, 23, 24, 25,
26, 27, 28, 32, 33, 34, 35, 36, 41,
47, 48, 49, 93, 96, 97, 99, 100,
103, 104, 114
Bediü'l-Bedi fî Medhi's-Şefî', 97,
106
Bediyyetü İbn Hicce el-Hamevî,
98
Bediyyetü İbn Huccâc, 96

Bediyyetü'l-Âsârî el-Vustâ, 97
 Bediyyetü'l-Kefâmî, 102
 Bediyyetün Sâniyetun li'l-
 Humeydî, 100
 Bediü't-Telhis ve Telhisü'l-Bedi,
 102
 belâgat, 17, 22, 31, 32, 37, 48, 70,
 71
 Berâ'etü'l- istihlâl, 58
Berâ'etü'l-matla, 47
 Beraat-i istihlâl, 101
 beyan, 22, 24, 32, 50, 51, 59
Büsürî, 24, 34

—C—

Cahiliye, 17, 27, 38, 118
Celâleddin es-Suyûtî, 99
 Celâluddîn Humâî, 25
 Cem', 108, 110, 111
 Cem' me'a't-tefrik, 52
 Cem, 52, 53
Cemü'l-Muhtalife ve'l-Mu'telife,
 51
Cinas, 22, 53, 54, 108
 Cinasü hattî'n-nâkis, 54
 Cinasü'l-iştikâk, 53
 Cinasü'l-mutarraf الجناس, 53
 Cinasü'l-muharrafin en-nâkis, 54

—D—

Delâlet, 54
Dua, 64

—E—

Ebi'l-Vefa b. Ömer b.
Abdilvehhab b. el-Urdîy, 103
Ebu Hilâl el-Askarî, 50
Ebü Nuvâs, 17
 Ebû's-Suud Efendî, 16, 107
 Edebî sanatlar, 86
 el-Akdü'l-Bedi fi Medhi's-Şefî', 105
el-Bediyyat fi'l-Edebi'l-Arabî, 16, 116
 el-Bediyyatü'l-Kubrâ, 97

el-Bediyye ve Şerhuha, 99
el-Bekrecî, 98, 101
 el-Câhiz, 31
**el-Ferîdü'l-Câmî'a li'l-Meânî'r-
 Râî'a**, 98
 el-Fethü'l-Mubin fi Medhi'l-Emin,
 99
el-Hallu ve'l-Akd, 51
 el-Hasünül-Muaddete likeffi
 Yedi'l-Cânî anî'l-Burde, 102
el-Hezlu Yurbihü'l-Cid, 50
 el-Hillî, 94, 95, 106
 el-Hulletu's-Siyerâ fi Medhi Hayri'l-
 Verâ, 95
el-Hârî Nikolâs b. Ni'metillab es-Sâig,
 41
 el-İkdü'l-Bedi fi Medhi's-Şefî, 98
el-İkdü'l-Bedi fi Fenni'l-Bedi, 98
 el-İkdü'l-Bedi fi Medhi's-Şefî, 97
**el-İmâm Ebî Abbâs Şemsuddîn
 Muhammed b. Nûreddin Alî
 eş-Şâfi**, 102
el-İstîare-i tasrihiyye, 67
 el-Kâfiyetü'l-Bediyye fi'l-
 Medâihî'n-Nebeviyye, 93
 el-Kasîdetü'l-Bediyye, 106
el-mezhebü'l-Kelâmî, 49
el-Mezhebü'l-Kelâmî, 50
 Emir, 54, 55, 64
**Ersanyus b. Yûsuf b. İbrahim el-
 Fâhurî**, 41
 es-Sec', 109
 es-Sekkâki, 88
eş-Şafîyyâtü'l-Bediyye, 37, 114
eş-Şamata, 51
 et-Tecnisü't-Tashif, 54
 et-Tirazü'l-Bedi fi İmtidâhî's-Şefî',
 103
 Evcuhu'n-nas, 55
 ez-Zamahşerî, 89

—F—

Fasl, 55
Feraid, 51, 55

Fuat Sezgin, 15, 36

—G—

gazel, 26, 28, 29, 35, 94
Gulâm Ali Âzâd b. Nûh el-
Huseynî, 106

Gulûv, 51

Gulûv ve İktisâr, 50

—H—

Habîb b. Ers et-Tâ'î, 17

Hakikat, 56, 74

Hamaset-fahr, 94

Hasr ve Kasr, 56

**Hasrû'l-Cuz'î ve İlhâkuhu bi'l-
Küll**, 51

Haşv, 56

Hayf, 45, 103

Hayfâ, 57

Hazf, 56, 60

Hazfû'l-Mukâbileyn, 61

Hicâ fi Mi'râzû'l-Medh, 51

Hiccat al-Hamâvî, 99

Hitâbu 'l-âm, 57

Hizânetü'l-Edeb ve Gâyetü'l-Ereb,
98

Hulûsi Kılıç, 15

Hûri Bolus Avvâd, 98

**Hûri Nikolâvus b. Ni'metullah es-
Sâig**, 41

hüsn-i ibtida, 58

Hüsnü'l-Hâtîme, 51

Hüsnü'l-ibtidâ, 47

Hüsnü'l-İttibâ, 51

Hüsnü'n-Nesak, 51

hüsnü'l-berâ'a, 97

Hüsnü'l-Hurûc, 50

Hüsnü'l-İbtidâ, 50

Hüsnü'l-makta', 58

Hüsnü'n-nesak, 58

Hüsnü't-ta'lîl, 59

Hüsnü't-tahallus, 59

Hüsnü't-Tazmin, 50

Hz. İsa, 41

Hz. Muhammed, 21, 26

Hz. Peygamber, 17, 18, 23, 24, 25,
26, 27, 28, 34, 35, 36, 38, 41, 45,
94, 104, 114, 118

—İ—

i'nâb, 83

İtilâf, 69

İtilâfü'l-lafz ve'l- ma'nâ, 68

İbdâ, 59

İbdâ', 51, 59

İbdâl, 59

İbhâm, 51, 59

İbn Abi-Asbâ, 94

İbn Cabir el-Endelusî, 35, 72, 73,
83, 84, 85, 89, 94, 95, 107, 117

İbn Hicce el-Hamevî, 98

İbn Kuteybe, 32

İbn Raşîk el-Kayravânî, 50

İbn-i Cabir Şemseddin Ebu Abdullah
Muhammed el-Endülüsi, 95

İbnü'l-Mu'tez, 17, 31, 32, 113

**İbrâhim b. Ali b. el-Hasen el-
Hârisî el-Kefamî**, 102

İbrahim Haykî el-Halebî, 41

İcaz, 51, 59

İcazü'l-kasr, 60

İcazü'l-hazf, 60

İdah, 51

İdmâc, 51, 60, 108

İfrat, 50

İftinân, 51, 60

İgal, 51

İgra ve Tahzir, 64

İgrâk, 51, 107, 110

İğrab, 51

İhtibâk, 61

İhtirâs, 51, 61

İhtisas, 61

İktibâs, 61

İktifâ, 62

İlhab ve tehyic, 62

İltifat, 50, 51, 62

İmâ, 63

İmam-ı Bûsiri, 95
İnatu'ş-Şâir Nefsehu, 50
İnfisâl, 51
 İncicam, 51, 63
 İnşâ, 63, 64
 İnşâu't-Talebî, 63
İntikâl, 51
 İrdâf, 50, 65
 İrsâlü'l-mesel, 65
 İrsâlü'l-meseleyn, 65
 İrşâdü'l-Muti' fi-'Tevşî', 103
İsa b. Huccâc b. İsâ b. Şeddâd es-Sâ'dî, 96
İscâlu ba'de'l-Mugâlata, 51
İsmail b. Ebî Bekr b. Abdillâh, İbnü'l Mukrî el-Yemenî, 98
 İsmail Hakkı Manastırlı, 15
 İstanbul Üniversitesi, 15, 25, 32, 37, 94, 118
 istidrad, 60, 108
 İsti'nâf, 68
İstiane, 51
İstiara, 51
istiare, 22, 49, 50, 67, 111
İstiare-i mekniyye, 67, 111
İstiare-i tehekkümiyye, 67
 İstidrak, 66
 İstifham, 65, 66
İstigrak, 51
 istihdam, 22, 51, 65
İstiksa, 51
İstisna, 51
İstişhad, 51
 İstitba, 68, 111
 İstitrad, 66
İşara, 50
 İşaret, 68, 80
 İştikak, 68, 108, 110, 111, 112
İtaa ve İsyân, 51
İ'tilâfü'l-Ma'nâ ma'a'l-Lafz, 50
İ'tiraz, 50
İtmâm, 51
 İtnâb, 61, 68, 69
İttisa, 51, 70

İzah, 51
 izdivâc, 79
 İzmâr makamında izhâr, 70, 71

—K—

Ka'b b. Zuhayr, 34, 35
Ka'b b. Zuhayr, 34, 119
 Kâ'b b. Zühayr, 95
 Kahire, 22, 23, 31, 35, 62, 93, 94, 95, 116, 117, 118
 Kalb ve ihtisâs, 72
karine-i mâniâ, 67, 74
Kasem, 51, 57
 Kâsım b. Muhammed el-Bakraçî el-Halebî, 105
Kasım b. Muhammed el-Bekrecî el-Halebî, 98
 Kaside-i Bedüiyye, 95
Kasîde-i Masnû'a, 15
Kasîdetü'l-Burde, 24
 Kasr, 60, 72
 Kavlu bi'l-mûceb, 72
Kavlu bi'l-Mûcib, 51
Kinaye, 50, 68, 72
Kitabü'l-Bedî, 17
 Kratsckovsky, 33
 Kudâma b. Ca'fer, 32
 Kur'an, 17, 21, 27, 31, 80, 88, 109, 115

—L—

Leff-ü neşr, 72
 Lügaz, 73
 Lüzûmu mâ lâyelzem, 73
 Lüzûmu mâ yelzem, 107

—M—

Mahcub, 79
Mahmud b. Halil Damâdzâde, 103
Manastırlı İsmail Hakkı, 101, 117
 manzûme, 24, 25, 34, 35, 37, 114
Mardin, 94

Meânî, 22, 56, 60, 62, 63, 66, 77, 96
 Mecâz, 51, 73, 74
 medhiye, 24, 26, 93
 Medhiye, 27
medîhu'n-nebevî, 35
Medine, 46, 95, 98, 99, 101
 Mekteb Dergisi, 15
 Melîhü'l-Bedi fi Medhi's-Şefî', 104
Melik Nâsır al-Din, 93
 Menhü'l-Îlâhî fi medhi Rasûlillâh,
 106
 mersiye, 24, 26, 94
 Mersiye, 28
 mevlid, 24, 26
 Mevlid, 26
Mezçü 'ş-şek bi'l-yakin, 83
 Mezhebü'l-kelâmî, 75
 Mısır, 22, 23, 24, 33, 94, 95, 117,
 118
 Miftâhü'l-Farac fi Medhi âli-Derec,
 105
 Mu'amma, 75
 Mubâlaga, 75
Muhammed b. Abdirrahman b.
Muhammed el-Hamavî, 100
Muhammed Nâzım el-Multekî,
 103
Muhavara, 51
 Muhmel, 75
 Mukâbele, 50, 76
 mukaffa, 29
Mukarana, 51
 Mukatta', 76
 Mumâsele, 77
 Murâ'âtü'n-nazîr, 78, 107, 108, 109,
 111, 112,
Muracaa, 51
 Musahhaf, 77
 musarra, 29
 Musâvât, 77
 Mustafa b. Kemâleddin b. Aliyyi'l-
 Bekrî, 104
 Muşâkele, 77
mutabaka, 49, 50, 90, 107, 110

Muvaraba, 51
Muvarade, 51
Muvazene, 51, 79
 Muzafaa, 111
 Muzâvece, 79
Mübalâga, 51, 107
 Mülevven, 76
Münakaza, 51
Münasebe, 51
 Müreddef, 79
Müsavat, 50
 Müşattar, 110
 Müşebbeh, 88
 müşebbehü'n bih, 88
 Mütelevvin, 76
Müzaaf, 51

—N—

na't, 24, 26, 28
Nakdu'n-Nasr, 31, 32, 116
Nasif b. Abdullah el-Yâzîcî, 41
 Nazmü'l-Bedi fi Medhi Hayri's-
 Şefî, 99
*Nefehâtü'l-Eşhâr alâ Nesemâti'l-
 Eshâr*, 101
Nefyu's-Şey bi İcâbihi, 51
 Nesemâtü'l-Eshâr fi Medhi'n-
 Nebiyyi'l-Muhtâr, 15, 101, 117
 Nezâhe, 51, 79
Nida, 64

—R—

Rac', 80
raddü'l-acuz ala's-sadr, 49
Reddü'l-'Acâz ala's-Sadr, 50
 redif, 24, 25, 36, 37, 47, 100, 103,
 104
 Remz, 80
 Reşahâtu Sadhin men Yüsebb'l-
 İzâr ve Nefehât- Medhun fi'n-
 Nebiyyi'l-Muhtâr, 104
Rhetorica, 33

—S—

Safiyuddîn el-Hillî, 22, 114
Safiyuddîn el-Hillî, 39, 93, 94
Sal'a, 45, 95, 97
Salahuddîn b. Muhyiddîn el-Kevrânî, 101
 Seci, 80
Selâmetü'l-İhtirâm mine'l-Atbâ, 51
Selb ve icâb, 51
Seva, 45, 105
Sıhhatu't-Taksîm, 50
 Siyâkatü'l-'aded, 81

—Ş—

Şafiyuddîn al-Hillî, 37
Şarafu'd-Din el-Tifâşi, 50
 Şhabeddin Ebû Câfer Ahmed b. Yusuf er-Ruaynî el-Endelûsi, 95
Şerhü'l-Kâfiyyetü'l-Bediyye fi'l-Ulûmü'l-Belâga ve Mehâsinü'l-Bedî, 94
 Şeyhulislâm, 16, 107
 Şibhü'l-İştikak, 110

—T—

Ta' rîz, 82
Ta'miye ve Elgâz, 51
Taattuf, 51
Tadbîc, 51
Tafvîf, 51
 Tağlîb, 81
 Tahâ Hüseyin, 33
Tahakkum, 51
Tahir el-Cezâirî, 102
Tahrîru't-Tahbîr, 50, 94
Tahyîr, 51
 Takdîm ve te'hir, 81
 Takdîmu Alî, 104
Takrir, 51
 Taksîm, 82, 108
Tanzîr, 51
Tardîf, 51

Tarsî, 51
Tasarruf, 51
Taşmit, 51
Tatriz, 51
Taybe, 45, 95
 Tazmîn, 82
 Tazmînü'l-müzdevic, 70
 Te'kid, 84
 Te'vil, 89
 Teânûk, 83
 Tebyîn, 84, 110
 Tecahülü'l-ârif, 50, 83, 107
Tecnîs, 49, 50, 51, 108
 Tecrîd, 83
 Tefennün, 83
 Tefrik, 84
 Tefsir, 50, 84
 Tefvit, 84
Tegayür, 51
 Tehzîb, 51, 83
Tekafû, 50
Tekîdü'l-Medhi bimâ Yuşbihu'z-Zem, 50
Tekmil, 51
 Tekrar, 68, 80, 85, 86
 Tekrîr, 86
 Telmî', 86
 Telmih, 86
Temennî ve tareccî, 64
 Temlihü'l-Bedi bimedhi's-Şeff', 100
Temsil, 50, 87
Temzîc, 51
 Tenâsüb, 107, 108, 109, 110, 111, 112
Tenkât, 51, 87
 Tensik, 87
 Terdid, 87
Tereccî, 64
 Tersî', 87
 Tescî, 51, 80
 Teshîm, 51, 87
Teslîm, 51
 Teşbih, 50, 51, 88
Teşkîk, 51

KARMA İNDEKS

Teşri', 88
Teştir, 51, 80, 84
Tetmîm, 88
Tevcih, 88
Tevfik, 108, 109
Tevkid, 84
tevriye, 22, 48
Tevriye, 51, 89
teşîb, 22
Teşîb, 51, 88
Teybîn, 110
Tezad, 78, 109
Tezâvüc, 79
Tezyîl, 51, 89
Tibâk, 76, 90, 110
Tîbak, 51
Tîbâk, 90, 111
Tirâzî'l-Hulle fî Şifâi'l-Gulle, 95
Tunus, 95
Türkiye Diyanet Vakfı İslâm
Ansiklopedisi, 15, 93, 116
—U—

Unvan, 51

Uslûbü'l-hâkim, 90
—V—

Vasıl, 90
—Y—

Yahya b. Abdü'l-Mu'tî', 36
Yahya b. Yûsuf es-Sarsarî, 47
—Z—

zamîru'l-kıssa, 71
Zamîru's-şe'n, 71
Zebihullah Safâ, 25
Zeki Mübarek, 35
Zekiyuddîn Abî'l-Asbâ, 50, 51
Zer'â', 98
Zeynuddîn Şabân b. Muhammed
b. Dâvud el-Âsârî, 97
zî selem, 45
zû Selem, 98, 99, 104